

ธรรมปาฐกถา

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์

ขึ้นในงานฉลองพระชนมายุ

สมเด็จพระราชชนนีศรีสังวาลย์

วันที่ ๒๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๐๓

294.304
ธ 349 5

หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก
จันทบุรี

ธรรมปาฐกถา

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์

เนื่องในงานฉลองพระชนมายุ

สมเด็จพระราชาชนนีศรีสรวงาสถ์

วันที่ ๒๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๐๓

นายทศพร ๓๒

294.304
БЗД9Б

4. ၈၆ နှစ် ၁၀၀ ရပ်.

คำนำ

สมเด็จพระราชชนนีศรีสังวาลย์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
มีพระประสงค์ที่จะให้ข้าราชการในพระราชสำนักได้สวดพระธรรมเป็น
ครั้งคราว จึงโปรดให้นิมนต์พระสงฆ์แสดงธรรมปาฐกถา คือการบรรยาย
ในหลักแห่งมรรคาธรรม เป็นการอบรมจิตใจให้ปฏิบัติในการครองชีวิต
ชอบ สำนักพระราชวังจึงได้อาราธนาพระภิกษุมาแสดงธรรมปาฐกถา
ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงบัดนี้ รวม ๕ ครั้ง คือ

- ครั้งที่ ๑ วันที่ ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๐๓ พระธรรมวราภรณ์
[สุวฑฺฒโน] วัดบวรนิเวศวิหารแสดงเรื่อง “หน้าที่”
ครั้งที่ ๒ วันที่ ๓ สิงหาคม ๒๕๐๓ พระปัญญานันทมุนี
[ปัญญานนฺโต] วัดชลประทานรังสฤษฎ์ แสดงเรื่อง
“ชีวิต กับ ธรรมะ”
ครั้งที่ ๓ วันที่ ๒๔ สิงหาคม ๒๕๐๓ พระธรรมปาโมกข์
[วิน ฐมฺมสาร] วัดราชผาติการาม แสดงเรื่อง
“พื้นฐานของการกระทำดีและทำชั่ว”
ครั้งที่ ๔ วันที่ ๑๔ กันยายน ๒๕๐๓ พระอุดมวิชาญาณเถร
[ญาณสิทฺธิ] วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์ แสดงเรื่อง
“ปริยัติ” และ “ปฏิบัติ”
ครั้งที่ ๕ วันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๐๓ สมเด็จพระมหาธีรวงศ์
[จวน อุดฺจายี] วัดมกุฏกษัตริยาราม แสดงเรื่อง
“ธรรมจริยา”

ในโอกาสที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สำนักพระราชวังดำเนินการจัดงาน พระราชพิธีฉลองพระชนมายุสมเด็จพระราชชนนีศรีสังวาลย์ ครบ ๕ รอบ ในวันที่ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๐๓ จึงพิจารณาเห็นว่า ธรรมเนียมปาฐกถาซึ่งพระธรรมกถึกแสดงถวายมานั้น เป็นคำอธิบายในหลักธรรมอย่างง่าย ๆ แต่ให้ความกระจำและเกิดประโยชน์แก่ผู้สวดเป็นอันมาก ถ้าได้พิมพ์หนังสือสำหรับประทานแจกในงานฉลองพระชนมายุ ก็จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ได้อ่าน โดยเข้าใจแจ่มแจ้งในหลักธรรมสมพระปณิธานของพระองค์ท่าน จึงได้นำความกราบทูลผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เพื่อเรียนพระปฏิบัติ ในพระปรมาภิไธยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดประทานพระอนุญาต สำนักพระราชวังจึงได้จัดพิมพ์ขึ้น เพื่อสมเด็จพระราชชนนีศรีสังวาลย์ประทานในการพระราชพิธีมหามงคลนี้.

สำนักพระราชวัง

๑๗ ตุลาคม ๒๕๐๓

ธรรมปาฐกถา

ครั้งที่ ๑

เรื่อง หน้าที่

พระธรรมวราภรณ์ [สุวฑฺฒโน]

วัดบวรนิเวศวิหาร แสดงถวาย

วันที่ ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๐๓

คำเริ่ม

ขอถวายพระพรเจริญพระสิริสวัสดิ์พัฒนามงคลทุกประการ แต่
สมเด็จพระราชชนนี ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ผู้ทรงพระคุณอัน
ประเสริฐ

บัดนี้ จักถวายธรรมปาฐกถา เรื่อง “หน้าที่” โดยพระประสงค์
เพราะได้ทรงพระกรุณาจัดให้ประชุมกันในที่นี้ เพื่อฟังธรรมปาฐกถา เป็น
การอบรมธรรมปฏิบัติ สำหรับใช้ในการปฏิบัติหน้าที่งานให้เป็นทางเจริญ
แก่ราชการและแก่ตนผู้ปฏิบัติเอง.

หน้าที่

๑. หน้าที่คืออะไร ในพจนานุกรมให้ความหมายไว้ว่า “วงแห่ง
กิจการ กิจที่ควรทำ กิจที่จะต้องทำ” ตรงกับภาษาบาลีว่า “กรณียะ”
คนทุกคนทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่ มีกิจที่ควรทำ มีกิจที่จะต้องทำ จึงต่างมีหน้าที่
ด้วยกันทั้งนั้น คือผู้ใดมีกิจอันใดที่ควรทำ มีกิจอันใดที่จะต้องทำ กิจอันนั้น
แหละเป็นหน้าที่ของผู้นั้น

๒. หน้าที่ของคนที่ทำอะไร เมื่อเข้าใจความหมายของคำว่า หน้าที่โดยทั่ว ๆ ไปแล้ว ก็ควรเข้าใจโดยเฉพาะว่าหน้าที่ของตน ๆ คืออะไร ตนเองควรทำกิจอันใด จะต้องทำกิจอันใด กิจอันนั้นแหละเป็นหน้าที่ของตน

๓. อะไรเป็นกิจที่ควรทำ หรือที่จะต้องทำ กิจเช่นนั้นกล่าวโดยย่อมี ๒ คือ

ก. อุตัตถกิจ กิจที่เป็นประโยชน์ตน

ข. ปรัตถกิจ กิจที่เป็นประโยชน์ท่าน

ก. อุตัตถกิจ เช่นเมื่อเป็นเด็กต้องเรียน ต้องศึกษาศิลปวิทยา เมื่อเสร็จการเรียนต้องประกอบการทำงานหาเลี้ยงชีพ ตั้งคนให้มีหลักฐาน ประพฤติธรรมในศาสนาตามควรแก่ภาวะ กิจใด ๆ ที่เกื้อกูลแก่ความรู้ ความประพฤติดี และฐานะต่าง ๆ ของตน ซึ่งไม่เป็นการให้โทษให้ร้าย แก่ใครอื่น ก็ประกอบกิจนั้น ๆ

ข. ปรัตถกิจ คนต้องอยู่ร่วมกันเป็นหมู่ จึงเกิดมีหน้าที่ คือ กิจที่ควรทำ หรือที่จะต้องทำแก่บุคคลอื่น หรือแก่หมู่ ตามที่เกี่ยวข้องกัน เป็นต้นว่า หน้าที่ในระหว่างบุคคลทั้งหลายในครอบครัว หน้าที่ในระหว่างบุคคลต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องกัน หน้าที่ในระหว่างชาติกับประชาชาติ หรือ เมืองกับพลเมือง หน้าที่ในระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาราษฎร์ หน้าที่ในระหว่างรัฐบาลกับประชาชน หน้าที่ในระหว่างองค์การศาสนากับศาสนิกชน

ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงแสดงทิศ ๖ คือเมื่อ ทุก ๆ คนยืนหรืออยู่ในที่ใด ๆ ก็ตาม ย่อมมีทิศทั้ง ๔ อยู่โดยรอบ และเมื่อ

นับของบนศีรษะ และของต่ำ เป็นทิศของบนทิศของต่ำด้วย ก็รวม
เป็นทิศ ๖ ทิศ ๖ นี้เทียบกันได้กับบุคคลที่เกี่ยวข้องอยู่โดยรอบ ดังนี้

(๑) มารดาบิดา เรียกว่าเป็น ปรัตถิมทิศ ทิศเบื้องหน้า
ของบุตรธิดา

(๒) อาจารย์ เรียกว่า ทักษิณทิศ ทิศเบื้องขวาของศิษย์

(๓) บุตรภรรยาหรือสามี เรียกว่าเป็น บัฏิมทิศ ทิศ
เบื้องหลังของกัน

(๔) มิตร เรียกว่าเป็น อุตตรทิศ ทิศเบื้องซ้ายของมิตร

(๕) คนรับใช้ เรียกว่าเป็น เภฏฐิมทิศ ทิศเบื้องต่ำของนาย

(๖) สมณพราหมณ์ เรียกว่าเป็น อปริมทิศ ทิศเบื้องบนของ
คฤหัสถ์ฆราวาส

พระพุทธเจ้าได้ทรงสั่งสอนหน้าที่อันบุคคลทั้ง ๖ คู่เหล่านี้ พึง
ปฏิบัติต่อกันไว้อย่างบริบูรณ์ เป็นอันได้ทรงวางหลักแห่งสังคมมนุษย์ไว้
เป็นอย่างดีและคนทุกคนต้องเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมทั้งหลาย พระพุทธเจ้า
ทรงเทียบแสดงสิ่งแวดล้อมนั้นด้วยทิศ ๖ ทำให้เห็นว่าเป็นสิ่งแวดล้อม
ที่ต้องเกี่ยวข้องกับตัวจริง ๆ เพราะจะอยู่ที่ไหน ๆ ก็ไม่พ้นไปได้จากทิศ ๖
มารดาบิดาก็เหมือนกัน เมื่อเกิดมาแล้วก็ต้องมีมารดาบิดา และก็ต้อง
เป็นบุตรธิดาของท่าน คู่อื่น ๆ ก็เทียบกันได้เช่นเดียวกัน

ทุก ๆ คนอยู่ในสิ่งแวดล้อม เหมือนอย่างอยู่ในทิศ ๖ จึงมีหน้าที่
คือกิจที่ควรทำหรือที่จะต้องทำแก่บุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

๔. กิจที่เป็นประโยชน์ตน และกิจที่เป็นประโยชน์ท่าน ทั้ง ๒ นี้ โดยมากเนื่องถึงกันและอาศัยกัน ทั้งเช่นการเล่าเรียนศึกษา เป็นประโยชน์ของตนโดยตรง แต่ก็ได้อาศัยความรู้ความสามารถอันเกิดจากการเล่าเรียนศึกษานั้น ปฏิบัติหน้าที่ราชการเป็นต้น อันนี้ว่าทำประโยชน์ท่าน แล้วก็ได้อาศัยผลของการปฏิบัติหน้าที่ราชการเป็นต้นนั้น กลับมาเลี้ยงชีวิตตน จึงนับว่าเป็นการทำประโยชน์ตนด้วย ฉะนั้น จึงมีพระพุทธภาษิตแสดงโดยความว่า “ทำประโยชน์เกื้อกูลแก่ตน ชื่อว่าทำประโยชน์เกื้อกูลแก่ผู้อื่นด้วย ทำประโยชน์เกื้อกูลแก่ผู้อื่น ชื่อว่าทำประโยชน์เกื้อกูลแก่ตนด้วย”

ประโยชน์ตนและประโยชน์ท่าน ทั้ง ๒ อย่างดังกล่าว เมื่อเป็น กิจที่ตนควรทำหรือต้องทำ เรียกว่าเป็นหน้าที่ของตนเหมือนกันทั้ง ๒ อย่าง

๕. หน้าที่เกิดจากอะไร หน้าที่เนื่องกับฐานะตำแหน่ง เกิดมีขึ้นพร้อมกบฐานะตำแหน่ง ฐานะตำแหน่งเกิดแต่ชาติกำเนิดก็มี เกิดจากการแต่งตั้งสมมติก็มี

ที่เกิดแต่ชาติกำเนิดนั้น เช่นฐานะตำแหน่งมารดาบิดากับบุตรธิดา เมื่อเด็กเกิดขึ้น ผู้ให้กำเนิดก็เกิดมีฐานะตำแหน่งเป็นมารดาบิดา เกิดที่เด็กก็มีฐานะตำแหน่งเป็นบุตรธิดาขึ้นทันที และมีหน้าที่ของมารดาบิดา กับของบุตรธิดาขึ้นทันทีเหมือนกัน

ที่เกิดจากการแต่งตั้ง เช่นฐานะตำแหน่งทางราชการ ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งขึ้น ใครรับแต่งตั้งขึ้นเมื่อใด ก็มีหน้าที่ตามฐานะตำแหน่งขึ้นเมื่อนั้น

ที่เกิดจากการสมมติ เช่นฐานตำแหน่งพระภิกษุ หมายถึงภิกษุ
ภาวะเกิดจากการอุปสมบท อันเรียกว่าเป็นการสมมติอย่างหนึ่ง ดังที่เรียก
ภิกษุสงฆ์ว่า สมมติสงฆ์ มีฐานะเป็นพระภิกษุเพราะการอุปสมบทขึ้นแล้ว
เมื่อใด ก็มีหน้าที่จะต้องปฏิบัติพระวินัยบัญญัติสำหรับพระภิกษุขึ้นเมื่อนั้น

๖. ควรต้องปฏิบัติหน้าที่อย่างไร เมื่อเป็นหน้าที่ของตน ก็ควร
ต้องปฏิบัติ ผู้ที่อยู่ในฐานะตำแหน่งใดก็ควรต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนตาม
ฐานะตำแหน่งนั้น ให้ได้ด้วยความซื่อตรง ให้มีอิทธิบาท (ธรรมที่ให้ถึง
ความสำเร็จความประสงค์ซึ่งไม่เหลือวิสัย) ๔ อย่าง คือ ฉันทะ วิริยะ
จิตตะ วิมังสา ก็จะกล่าวต่อไปโดยลำดับ

(๑) ฉันทะ คือพอใจรักใคร่ในหน้าที่ของตน คุณข้อนี้ตรง
กันข้ามกับความไม่พอใจ ซึ่งเกิดจากเหตุต่าง ๆ เป็นต้นว่า เห็นว่าหน้าที่
ต่ำต้อย เห็นว่ายาก หรือมีผลน้อย บางทีพอใจตำแหน่ง แต่ไม่พอใจ
ทำงานที่เป็นหน้าที่ บางทีทำงานจำเจมานาน เกิดความเบื่อหน่าย บางที
ถูกกระทบกระทั่งจากบุคคลและเหตุแวดล้อมต่าง ๆ จึงเกิดหมกกำลังใจ
คือหมกฉันทะลงไป ผู้ที่มีหน้าที่ทุก ๆ คน อาจเคยเลื่อมฉันทะในหน้าที่
มาบ้าง แต่ไม่ควรปล่อยใจให้เลื่อม ควรปลุกรักษาศันทะไว้ เพราะเป็นคุณ
ที่อาจปลุกได้ อาจรักษาได้ วิชิตปลุกก็เพื่อให้เห็นว่า หน้าที่ของตนนั้นค้ำค่า
ไม่ว่าหน้าที่อะไร เมื่อเป็นหน้าที่ของตนแล้ว ตนต้องภูมิใจในหน้าที่นั้น
แต่ก็ต้องไม่เข้าแทรกแซงยุ่งเกี่ยวในหน้าที่ของคนอื่นให้ยุ่งยากไปด้วย ต้อง
พยายามคิดชักจูงใจให้เห็นดังนี้ เพราะใจนั้นอาจชักจูงได้ ให้ชอบก็ได้
ให้ชังก็ได้ เมื่อจะให้ชอบก็ต้องรู้วิธีประจบใจ เหมือนอย่างวิธีทำให้คนอื่น

ชอบเหมือนกัน เมื่อมีการประจบใจจนเกิดพอใจเป็นฉันทะขึ้นแล้ว ก็ไม่ต้องกังวลว่าจะกลัวคำต้อย เห็นอຍยาก หรือมีผลน้อย หรือเขินอาย เพราะจะไม่เห็นว่าคำต้อยในสิ่งที่พอใจ จะไม่เห็นว่าเป็นอຍยากในสิ่งที่พอใจ จะไม่เห็นว่ามีผลน้อยในสิ่งที่พอใจ จะไม่รู้สึกละอายในสิ่งที่พอใจ หรือตลอดเวลาที่ยังพอใจอยู่ ควรให้รู้สึกว่าเป็นหน้าที่ของตนที่จะมีฉันทะในหน้าที่ของตน

(๒) วิริยะ เพียรประกอบหน้าที่ของตน คือหมายความว่ารวมทั้งเพียรระมัดระวังไม่ให้เกิดความเสียหายในหน้าที่ เพียรละเว้นความประพฤติกิเลสพลากเสียหายในหน้าที่ เพียรปฏิบัติหน้าที่ให้ดี และเพียรรักษาส่งเสริมการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น คำว่า “เพียร” แปลตามศัพท์ว่า ความเป็นผู้กล้า ไม่ใช่หมายความว่า กล้าทำอย่างเดี๋ยว แต่หมายความว่า กล้าที่จะไม่ทำชั่ว คือกล้าที่จะไม่ทำผิด แต่กล้าที่จะทำถูก ผู้ที่เคยปฏิบัติงานมาแล้วย่อมรู้โดยมากกว่า ในเรื่องนี้ต้องใช้ความกล้าเพียงไร เพราะมีสิ่งที่เราทำให้เกิดความลำเอียง ไม่เที่ยงตรงอยู่มากมาย ทำให้ใจงงนอนแอ หวาดหวั่น ไม่สามารถจะเว้นการที่ควรเว้น ไม่สามารถจะทำการที่ควรทำ ความผิพลากเสียหายในหน้าที่ต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นเพราะเหตุนี้ อย่างนี้แหละเรียกว่าขาดเพียร คือขาดความเป็นผู้กล้าที่จะละเว้น และที่จะทำ ความเพียรนี้ถ้าอาจปลูกขึ้นได้เหมือนกัน ข้อสำคัญให้มีฉันทะเป็นทุน และให้พยายามหักละเว้นสิ่งที่ผิด ทำแต่สิ่งที่ถูก ให้เห็นว่าเป็นหน้าที่ที่จะต้องมิเพียรถึงกล่าวในหน้าที่ของตน

(๓) จิตตะ เอาใจฝึกฝืนในหน้าที่ของตนไม่วางธุระ คือเอาใจใส่ไม่ทอดธุระในหน้าที่รวมทั้งมีใจซื่อตรงในหน้าที่ของตนด้วย ถ้าขาด

คุณชื่อนี้เสียจะทำให้เกิดความขาดตกบกพร่องในหน้าที่ ผู้ที่มาทำงาน
ภายหลังเวลาที่เรียกว่ามาสายก็ผิด เลิกงานก่อนเวลาก็ผิด ในระหว่างทำงาน
ก็ทำขาดตกบกพร่องไม่เรียบร้อย หรือทั้งการงานที่ได้รับมอบหมาย ก็
เพราะขาดคุณชื่อนี้ ซึ่งบางทีทำให้ฉันทะ วิริยะ ที่มีอยู่เสื่อมไปได้ด้วย แต่
ถ้ามีจิตฝักใฝ่อยู่ไม่วางธุระ ก็จะทำให้การทำงานกระฉับกระเฉงถูกต้อง
เรียบร้อยแลลุล่วงไปด้วยดี ส่งเสริมฉันทะ วิริยะ ให้มากขึ้นได้ด้วย แล
คุณชื่อนี้ก็เป็นคุณที่อาจปลูกขึ้นได้เช่นเดียวกัน ด้วยการไม่ยอมมโนใจ
แต่หักตั้งใจจิตฝักใฝ่ ไม่ยอมทอดธุระในหน้าที่ของตน ให้เห็นว่าเป็นหน้าที่
จะต้องมีจิตตะ เอาใจใส่ฝักใฝ่ไม่วางธุระในหน้าที่ของตน

(๔) วิมังสา หมั่นไตร่ตรองพิจารณาเหตุผลในหน้าที่ของตน มีความ
หมายตลอดถึงการส่งเสริมเพิ่มความรู้ในหน้าที่ มีความรู้ในการ
ปฏิบัติหน้าที่ทั้งในกัมมวัฏนะ ทั้งในกัมมทายนะ พร้อมทั้งรู้วิธีปฏิบัติให้
สำเร็จผลในกัมมวัฏนะ ในขั้นแรกต้องมีความรอบรู้ในหน้าที่ของตนจึงจะ
ปฏิบัติได้อย่างถูกต้องไม่ผิดพลาด ทั้งต้องรู้ทางวัฏนะ และทางทายนะ
ของหน้าที่ด้วย จึงจะไม่ถลำผิดไปในทางทายนะ และดำเนินไปถูกทาง
วัฏนะส่วนเดียว แต่ทั้งนี้ก็ต้องรู้วิธีปฏิบัติ คนเป็นอันมากที่มีความรู้
พื้นฐานต่าง ๆ เป็นอย่างดี แต่ปฏิบัติงานไม่สำเร็จ เพราะขาดความรู้
ในวิธีปฏิบัติ ความรู้ในวิธีปฏิบัตินั้น ต้องประกอบด้วยความเป็นผู้รู้จักเหตุ
รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาลเวลา รู้จักประชุมชน รู้จัก
บุคคล จึงอาจปฏิบัติกิจให้สำเร็จได้ด้วยดี ความรู้ดังกล่าวรวมเข้าเป็น
วิมังสา อาจที่จะอบรมให้มีขึ้นได้ และควรเห็นว่าเป็นหน้าที่ที่พึงมีวิมังสา
ในหน้าที่ของตน

๗. หน้าที่กับความเป็นบุคคล การปฏิบัติหน้าที่อย่างมีระเบียบ ซึ่งเกี่ยวโยงกันตั้งแต่หน่วยเล็ก ๆ ขึ้นไปจนถึงหน่วยใหญ่ อาจทำให้ผู้ที่ มีประสงค์บางอย่างอ้างว่า ทุก ๆ คนต่างปฏิบัติหน้าที่ของตนเท่านั้น เหมือนอย่างมารคาบิคาปฏิบัติหน้าที่ของตน บุตรธิดาก็ปฏิบัติหน้าที่ของตน จึงไม่ควรถือว่าฝ่ายไหนมีบุญคุณต่อกัน ซึ่งจะต้องตอบแทนกัน ในฐานะเป็นบุรพการีรักษากตัญญูกตเวทิตต่อกันเป็นต้น เพราะเมื่อคุณความ เป็นไปในกลุ่มชนหมู่ใหญ่แล้ว ก็จักเห็นการปฏิบัติหน้าที่ตามฐานะ เหมือนอย่างเครื่องจักรนาฬิกา หรือเหมือนอย่างเครื่องจักรในโรงงาน แต่ข้ออ้างนี้มีได้เป็นความจริงเช่นนั้น เพราะทุก ๆ คนต่างมีความเป็น บุคคลของตน ซึ่งมีชีวิตจิตใจ รักสุขเกลียดทุกข์ อยู่ด้วยกันทั้งนั้น ฉะนั้น จึงนับถือธรรมะเป็นข้อปฏิบัติประกอบกันกับหน้าที่ของตนด้วย เป็นต้นว่า ธรรมหมวดหนึ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสเรียกว่า สังคหวัตถุ แปลว่า คุณที่เป็นที่ตั้งแห่งการสงเคราะห์ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจ ของกันและกัน มี ๔ ข้อ คือ

- (๑) ทาน ให้ปันสิ่งของของตนแก่ผู้ควรให้ปันด้วยจิตเมตตา
- (๒) ปิยวาจา เจรจาวาจาที่เรียบร้อย ทำให้เกิดความเคารพรัก ด้วยจิตเมตตา
- (๓) อัตถจริยา ประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน ไม่ประพฤติชั่วร้ายแก่กัน เพราะจิตริษยาอาฆาตเป็นต้น
- (๔) สมานัตตตา ความเป็นคนมีตนเสมอไม่ถือตัว วางตนที่ พอสมพอเหมาะ

สังคหวัตถุเหล่านี้ สำเร็จด้วยเมตตาไมตรีจิตเป็นที่ตั้ง เพราะ
ธรรมทั้งกล่าวนี้เอง ทุก ๆ ฝ่ายจึงได้รับความเคารพนับถือของกันและกัน
เป็นผู้มีคุณแก่กันและกัน เป็นต้นว่า มารดาบิดาก็เป็นบุพพการีของบุตรธิดา
ได้รับความนับถือบูชาจากบุตรธิดา บุตรธิดาก็เป็นกตัญญูกตเวทีของ
มารดาบิดา ผู้ใหญ่ก็เป็นที่เคารพรักของผู้น้อย ผู้น้อยก็มีความเคารพรัก
ในผู้ใหญ่ด้วยจิตใจ

ในฝ่ายพุทธจักร พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติพุทธกิจซึ่งนับว่าเป็นหน้าที่
ของพระพุทธเจ้าด้วยพระมหากรุณาแก่โลก ในฝ่ายอาณาจักร พระมหา
กษัตริย์ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจด้วยพระมหากรุณาแก่ประชาราษฎร
ทั่วไป

๔. สรุปความโดยย่อว่า หน้าที่คือ กรณียะ กิจที่ควรทำหรือ
ที่จะต้องทำ หน้าที่ของคนคือกรณียะของคนนั่นเอง จะเป็นกิจที่เป็น
ประโยชน์ตนก็ตาม เป็นประโยชน์ท่านก็ตาม เมื่อเป็นกิจที่คนควรทำ
หรือต้องทำก็เป็นหน้าที่ของคนเท่านั้น แลโดยมาก เมื่อเป็นประโยชน์ตนก็
เป็นประโยชน์คนอื่นด้วย เมื่อเป็นประโยชน์คนอื่นก็เป็นประโยชน์ตนด้วย
โดยปกติ หน้าที่เกิดขึ้นพร้อมๆ กับฐานะตำแหน่งซึ่งเกิดแต่ชาติกำเนิดก็มี
เกิดจากการแต่งตั้งสมมติขึ้นก็มี จะเกิดขึ้นอย่างไรก็ตาม เมื่อเป็นหน้าที่
ของตนแล้ว ก็ควรต้องปฏิบัติให้ด้วยความซื่อตรง ให้มีอิทธิบาท ๔ คือ
ฉันทะ พอใจรักใคร่ วิริยะ เพียรประกอบ จิตตะ เอาใจใส่ไม่ปล่อย วิกัมปะ
หมั่นตรองพิจารณาเหตุในหน้าที่ของตน ก็ให้มีธรรมะประกอบอยู่ใน
การปฏิบัติหน้าที่ให้สมกับภาวะเป็นบุคคล ซึ่งมีชีวิตจิตใจ ไม่ใช่วัตถุ คือ
ให้มีสังคหะวัตถุ ๔ ได้แก่ ทาน ให้ปัน ขียวาจา เรรจาวาจาทำให้เกิดความ

เคารพรัก อัครภริยา ประพฤติประโยชน์ สมน้ำจิตตา วางคนสม่ำเสมอ
พอสมพอเหมาะ กล้วยมีเมตตาไมตรีจิตต่อกันเป็นที่ตั้ง

๕. การปฏิบัติหน้าที่ของตน กล้วยอาศัยหลักอิทธิบาท ๔
ประกอบกับสังคหวัตถุธรรม ๔ ดังกล่าว เมื่อกล่าวโดยสรุปที่สุด ก็ต้อง
อาศัยหมั่นฝึกฝนตนอยู่เสมอ การฝึกฝนตนนี้แหละเป็นหน้าที่ของบัณฑิต
คือคนฉลาด เพราะเมื่อสามารถฝึกตนได้ ก็สามารถปฏิบัติหน้าที่ของตน
ได้ทุกอย่าง อิทธิบาทและธรรมเป็นเครื่องประกอบกับหน้าที่ ก็สามารถ
อบรมให้มีขึ้นได้โดยไม่ยาก พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า อุตฺตานํ ทมยนฺติ
ปณฺธิตา คนฉลาดทั้งหลายย่อมฝึกตน ดังนี้แล

คำท้าย

ขอให้ทุกๆ คนตั้งใจถวายพระพร ในการที่มีพระกรุณาจัดให้มี
ธรรมปาฐกถาขึ้น เป็นโอกาสให้ได้มาประชุมกันฟัง และธรรมปาฐกถานี้
แม้เป็นเหมือนยาขมก็อาจเป็นประโยชน์แก่ผู้ต้องการยา ซึ่งใช้ยานี้เยียวยา
รักษาตนให้เจริญในหน้าที่การงานของตน เมื่อเป็นดังนี้ ธรรมปาฐกถานี้จึง
จะมีผลที่น่าพอใจ ขอถวายพระพร

ธรรมปาฐกถา

ครั้งที่ ๒

เรื่อง ชีวิต กับ ธรรมะ

พระปัญญาณันทมุนี [ภิกขุ ปญฺณานนฺท]

วัดชลประทานรังสฤษฎ์ แสดงถวาย

วันที่ ๓ สิงหาคม ๒๕๐๓

ชีวิต กับ ธรรมะ

ขอถวายพระพรแด่สมเด็จพระราชชนนีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจะได้ถือโอกาสถวายธรรมกถาเพื่อเป็น
เครื่องประคับคองสติปัญญาปลูกศรัทธาความเชื่อ สัจจะ ความสละจิต
แก่ท่านทั้งหลายพอสมควรแก่กาลเวลา การสัจจะพระธรรมในทางศาสนา
ในฤดูกาลเข้าพรรษาเช่นนี้เป็นธรรมเนียมซึ่งได้เคยกระทำกันมาตั้งแต่ครั้ง
สมัยโบราณ โดยเฉพาะผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาให้ถือว่าฤดูกาลเข้า
พรรษาเป็นสัจจะฤดู เป็นฤดูที่ควรจะต้องตั้งใจทำกิจในทางละความชั่วประพฤติ
ความดี ทำให้ใสสะอาดเป็นพิเศษ โดยเฉพาะในประเทศไทยของเรานี้
นับตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีมาจนกระทั่งถึงสมัยนี้ ได้ปฏิบัติตาม
ธรรมเนียมประเพณีตลอดมา และการกระทำในเรื่องเช่นนี้เป็นเหตุให้
เกิดความสขความเจริญแก่ประชาชนที่นับถือพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะ
ในวันนี้จะได้นำหัวข้อธรรมบางประการมากล่าวเพื่อเป็นเครื่องชี้ทางบรรเทา
ทุกข์และชี้ทางที่จะให้เกิดความสงบในใจแก่ท่านทั้งหลายตามสมควรแก่
กาลเวลา

ตามปกติ มนุษย์เราทุกคนที่เกิดมามีชีวิตอยู่ในโลกนี้ทุก
ท่านย่อมปรารถนาซึ่งความสุขความเจริญ ไม่ปรารถนาความทุกข์ความ
เดือดร้อน แต่ทั้ง ๆ ที่ไม่มีความปรารถนาความทุกข์ความเดือดร้อนก็
ยังเกิดขึ้น มีชนใดเสมอ ทำไมจึงได้เป็นไปเช่นนั้น ผู้ที่มีใฝ่ศึกษาในเรื่อง
เหตุผลตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้า ก็อาจจะไม่เข้าใจในความจริงข้อนี้
ถ้าหากได้มีการศึกษาสักเล็กน้อยก็จะเกิดความเข้าใจว่าสิ่งทั้งหลายที่เกิด
ขึ้นในชีวิตของเราแต่ละคนนั้นไม่ใช่มาจากอะไร แต่เกิดขึ้นจากการ
กระทำของตัวเราเอง และการกระทำนั้นในบางครั้งก็ผิด บางครั้งก็ถูกต้อง
ตามหลักเหตุผลในทางศาสนา ในขณะที่ได้กระทำอะไรเป็นการผิดพลาด
ลงไป ผลที่เกิดขึ้นก็เป็นความทุกข์ความเดือดร้อน แต่ถ้าในขณะที่ได้
กระทำเป็นการถูกต้องตามแนวทางที่พระผู้มีพระภาคได้แสดงไว้ ผลที่เกิด
ขึ้นก็เป็นความสุขเป็นความเจริญในทางบ้านจิตใจ ผลที่เกิดขึ้นเนื่องจาก
การกระทำเป็นอยู่ในรูปเช่นนั้น เพราะฉะนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการ
ศึกษาให้รู้ว่าอะไรเป็นอะไร และหลักธรรมในทางพุทธศาสนานี้ มุ่งชี้ให้
เราทั้งหลายเกิดความเข้าใจตามความเป็นจริง หรือให้รู้ว่าอะไรเป็นอะไร
นั่นเอง

คนเราเมื่อมีความรู้ความเข้าใจว่าอะไรเป็นอะไรถูกต้องตามความ
เป็นจริงแล้ว การปฏิบัติทางกาย วาจา ใจ ก็ย่อมจะเป็นไปในทางที่เรียบร้อย
ดีงาม แต่ถ้ายังไม่มี ความเข้าใจในเรื่องเหล่านี้ การกระทำทุกสิ่งทุกอย่าง
ก็อาจจะผิดพลาด และเป็นความทุกข์ ความเดือดร้อน เมื่อไม่มีความ
ต้องการที่จะให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อนแก่ชีวิต ก็ต้องมีการกระทำ

ความเข้าใจว่าอะไรเป็นเหตุของความทุกข์ อะไรเป็นเหตุของความสุขไม่
เกิดก่อน คำสอนในทางพระพุทธศาสนาแม้ว่าจะมีมากมายก่ายกองซึ่งที่
กล่าวกันอยู่เสมอว่า ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ อันเป็นจำนวนที่มากมาย
เหลือเกิน แต่ถ้าย่อให้สั้นแล้วมีความสำคัญอยู่เพียงประการเดียว
เท่านั้น พระผู้มีพระภาคเคยตรัสกับภิกษุทั้งหลายอยู่เสมอว่า ทุกข์ก่อนภิกษุ
ทั้งหลาย เราสอนเพียงประการเดียวเท่านั้น คือเรื่องความทุกข์และความ
ดับทุกข์เสียได้ เรื่องความทุกข์และความดับทุกข์เสียได้นั้นแหละคือตัว
พระพุทธศาสนา เพราะฉะนั้นการเวียนรู้และเข้าใจในหลักคำสอนในทาง
พุทธศาสนานี้ก็มาเวียนรู้ถึงความทุกข์คืออะไร เหตุให้เกิดทุกข์ขึ้นนั้น
คืออะไร ทำอย่างไรจึงจะดับความทุกข์ความเกิดก่อนนั้นได้ วิถีทางที่จะ
ให้ถึงความดับทุกข์นั้นเป็นอย่างไร นี่เป็นหลักสำคัญที่สุดในทางพระพุทธ
ศาสนา ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนานี้ ถ้ามาศึกษาทำความเข้าใจในแง่
อย่างถ่องแท้และรอบคอบก็จะเกิดมีความเข้าใจตามความเป็นจริงว่าความ
ทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์มาจากไหน และผลที่สุดอาจจะบรรลุดับความทุกข์
ความเกิดก่อนได้ พระพุทธศาสนามุ่งสอนในแง่

เมื่อเราเข้าใจว่าพระพุทธศาสนาสอนเรื่องสำคัญเกี่ยวกับชีวิต
คือเรื่องความทุกข์และความดับทุกข์ การศึกษาก็ย่อมจะเป็นการง่าย อีก
ประการหนึ่ง ในการศึกษาเรื่องธรรมในทางพุทธศาสนานั้นความจริงไม่ใช่
เรื่องยาก ไม่ใช่เรื่องลำบาก และไม่ใช่เรื่องที่จะต้องลงทุนกันนาน ๆ จึง
จะเกิดความรู้ชัดเจนแจ้ง เพราะเรื่องที่ศึกษานั้นไม่ได้ไกลออกไป
ที่ไหนแต่เป็นเรื่องที่เราจะหาความเข้าใจกันอยู่ในตัวของเรานั่นเอง พระผู้มี

พระภาคได้ชักเตือนอยู่บ่อยเหมือนกันว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลายในกายยาววา
หนาคืบหนึ่งนั่นแหละเราบัญญัติว่ามีความทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความ
คับทุกข์ และข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความคับทุกข์ มีอยู่ในร่างกายนี้แล้ว
ในทางพระพุทธศาสนาจึงชี้ไปที่ร่างกายของเราให้เราทั้งหลายใช้ปัญญา
สอดส่องมองดูที่ตัวของเราเองทุกคน ไม่ต้องไปเที่ยวหาอะไรจากภายนอก
เพราะการไปหาอะไร ๆ จากภายนอกนั้นมักจะคว้าของที่ไม่เป็นสาระ
แก่นสาร แต่ถ้ามองหาเองในตัวของเราแล้ว เราจะเกิดความเข้าใจชัดเจน
แจ่มแจ้ง เพราะฉะนั้นเรื่องของพุทธศาสนาจึงมีหลักอีกอันหนึ่งว่า ให้เอา
ตัวเราเป็นโรงเรียนสำหรับศึกษาค้นคว้าหาความจริง เมื่อเอาตัวของเรา
เองเป็นโรงเรียนเพื่อการศึกษาหาความจริงเช่นนั้นแล้วเรื่องก็ง่ายเข้า เพราะ
วงจำกัดค่อยแคบเข้าหน่อยไม่เหมือนการศึกษาทั่วไป ในแง่การศึกษา
ทั่วไปนั้นวิ่งออกไปข้างนอกไกลเหลือเกิน ยิ่งเรียนมากก็ยิ่งห่างตัวคนออก
ไปทุกที ยิ่งรู้มากก็ยิ่งไม่เข้าใจเรื่องของตัวมากเข้าทุกที เพราะเรียนข้าง
นอกมากเกินไป แต่ในแง่ของการศึกษาพระพุทธศาสนานั้นมุ่งเฉพาะใน
เรื่องภายในของตัวเราเอง และเรื่องภายในตัวของเราเองนั้นพระองค์บอก
ว่าไม่มีอะไรมาก มีเรื่องสำคัญอยู่เพียง ๒ ประการเท่านั้น คือเรื่องกาย
และเรื่องใจ เรามีเรียนกัน ๒ ประการ คือเรื่องกายกับเรื่องใจนี้ เพราะ
กายใจนี้ประกอบกันเข้าเป็นชีวิตขึ้นมาได้ ถ้าหากว่ากายกับใจนี้แยกออก
จากกันเมื่อใด ความมีชีวิตอยู่ก็หายไป เพราะฉะนั้นจึงกล่าวได้อีกอย่าง
หนึ่งว่า ความเป็นอยู่ของเรานั้นคือการรวมเข้าของกายและใจ

อันร่างกายและใจนี้ในทางพระพุทธศาสนาสอนให้เราเข้าใจในแง่
ไหน พระพุทธศาสนาสอนให้เข้าใจร่างกายและใจว่าเป็นสิ่งประสม เกิด

ขึ้นได้ด้วยการปรุงแต่ง ไม่มีอะไรเป็นเนื้อแท้ในตัวของมันเอง ลองพิจารณา
 คุกก้นเป็นเรื่อง ๆ ไปก็จะได้รับความเข้าใจ ร่างกายก็ดี ใจก็ดี มีส่วนที่
 ปรุงแต่งประสมกันขึ้นจากอะไร ๆ หลายเรื่อง ยกตัวอย่างให้เห็นง่ายใน
 เรื่องของร่างกายก่อน เพราะเรื่องร่างกายนี้สัมผัสได้ด้วยประสาททั้ง ๕ ไม่
 ลำบากเหมือนกับเรื่องใจ ในเรื่องของร่างกายที่สัมผัสได้ด้วยประสาททั้ง ๕
 นี้ มีอาการเป็นไปอย่างไร ทางหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา
 พระพุทธเจ้าต้องการชี้จุดความจริงให้พุทธบริษัทเข้าใจ เพราะฉะนั้น
 พระองค์จึงได้วางหลักให้พิจารณาไว้ ๓ ประการว่า สิ่งทั้งปวงในโลกนี้ไม่
 ว่าจะเป็นเรื่องของวัตถุ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของจิตใจ รวมแล้วก็อยู่ในสิ่ง ๓
 ประการเท่านั้น คือมีอาการเกิดขึ้นในเบื้องต้น ตั้งอยู่ชั่วขณะหนึ่ง แล้วก็
 แดกดับไป ลองพิจารณาคุกก้นก็จะเห็นได้ว่าร่างกายของเรานี้มีอาการเกิดขึ้น
 มีอาการตั้งอยู่แล้วก็มีการแตกสลายไป เพราะมีอาการเกิดขึ้นตั้งอยู่
 แดกสลายกันไปอยู่อย่างนั้นแหละ เราทั้งหลายจึงมีชีวิตอยู่ได้ ถ้าหากว่า
 การเกิดขึ้นตั้งอยู่สลายไปไม่สลับต่อกันร่างกายก็ถึงซึ่งความแตกดับ อาการ
 เกิดขึ้นตั้งอยู่สลายไปนี้ในภาษาธรรมเรียกว่าอย่างจำกัดว่า ไม่เที่ยง เพราะ
 มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาที่ไม่หยุดยั้ง นี่เป็นความหมายของ
 คำว่ามีชีวิต ถ้าหากว่าความเปลี่ยนแปลงหยุดยั้งเมื่อใดความมีชีวิตนั้น
 ก็จะหายไปเมื่อนั้น เพราะฉะนั้นสิ่งที่เรากล่าวว่าความตาย ก็หมายถึงความ
 สิ้นสุดของความเปลี่ยนแปลง ความเป็นอยู่ของชีวิตจึงกล่าวได้ว่าเป็น
 ความเปลี่ยนแปลง แต่ถ้าหากว่ามีใครมาตั้งปัญหาถามเราชาวพุทธว่า
 ชีวิตคืออะไร เราก็ตอบได้ตามหลักความจริงในทางธรรมว่า ชีวิตคือ

ความเปลี่ยนแปลงที่ไม่หยุดยั้ง ถ้าหากว่าความเปลี่ยนแปลงนั้น
หยุดยั้งลงเมื่อใด เราก็ถึงแก่ความดับลงไปเหมือนกัน

ในเรื่องของร่างกายนี้ สิ่งทั้งหลายที่ประกอบกันมีมาก แต่ว่าไม่
ต้องผูกให้ยาวความมากเกินไป ในทางพระพุทธศาสนาผูกให้เข้าใจแต่
เพียงว่าอาศัยวัตถุธาตุมีประการต่าง ๆ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ย่อมมา
ประสมกันเข้าถูกส่วนตามเรื่องกฎธรรมชา ชีวิตก็ก่อตัวขึ้นมาได้ ร่างกาย
นี้ต้องการอาศัยการปรุงแต่งอยู่ตลอดเวลา ถ้าไม่มีการปรุงแต่งสนับสนุน
สิ่งที่สึกหรอไม่มีอะไรชดเชย ร่างกายนี้ก็เปลี่ยนสภาพไปเหมือนกัน
เพราะฉะนั้นจึงเห็นได้อย่างง่าย ๆ ว่าร่างกายที่ทรงอยู่นี้เพราะอาศัยเครื่อง
ปรุงแต่งอีกหลายเรื่อง ถ้าไม่มีเครื่องปรุงแต่งร่างกายก็จะแตกดับไป
จึงเห็นว่าเป็นของที่เกิดขึ้นจากการประสมส่วนหนึ่ง ในเรื่องเกี่ยวกับใจก็
เหมือนกัน ในแง่ความรู้สึกนึกคิดอันเกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของแต่ละท่าน
แต่ละคนนั้น บางครั้งมีความรัก บางครั้งก็มีความชัง บางครั้งก็มีความ
โกรธ บางครั้งก็มีความหลง บางครั้งก็มีอะไร ๆ ขึ้นในใจซึ่งรวมเรียกว่า
เป็นฝ่ายดีบ้าง เป็นฝ่ายชั่วบ้าง บางคนนึกคิดในฝ่ายดีได้ง่าย ๆ บางท่าน
นึกคิดในฝ่ายชั่วได้ง่าย ๆ อาการที่เป็นไปในรูปเช่นนั้นก็รู้สึกได้แล้วว่า
อาการที่เกิดขึ้นในใจแต่ละเรื่อง ๆ นั้น เมื่อเกิดขึ้นแล้วคงอยู่ขณะหนึ่งแล้ว
ก็ดับไป เช่นความรักเกิดขึ้นไม่เท่าใดก็หายไป ความโกรธเกิดขึ้นไม่
เท่าใดก็หายไป ความหลงเกิดขึ้นคงอยู่ไม่นานเท่าใดก็หายไปเหมือนกัน
สภาพความเปลี่ยนแปลงของก้านในมีอยู่เป็นเช่นนั้นเหมือนกันหมด ทุกรูป
ทุกนามไม่ยกเว้นแก่ใครทั้งนั้น เมื่อร่างกายและจิตใจมีสภาพความเป็นอยู่

ในรูปเช่นนี้ตลอดเวลาเราจะไปยึดถือเอาคนหนึ่งคนใดเป็นเราก็ไม่ได้
เป็นเขาเช่นนั้นก็ไม่ได้เพราะสิ่งนั้นมันเป็นแต่เพียงสภาพซึ่งรวมกลุ่มกันเข้า
แล้วก็แยกออกไปเท่านั้นเอง ไม่มีอะไรเป็นสาระเป็นแก่นเป็นสาร แต่ว่า
การมีชีวิตอยู่ในรูปนั้น คนบางคนยังปรารถนาที่จะอยู่ในรูปนั้น ๆ เมื่อ
ปรารถนาที่จะอยู่ในรูปนั้น ๆ ก็จะต้องมีการยึดอะไรไว้บ้าง พวกกันโนง
ศีลธรรมก็ต้องยึดอะไรเป็นสรณะ เช่นยึดเอาพระพุทธเจ้า พระธรรม
พระสงฆ์ ว่าเป็นสรณะที่พึ่งที่ตนยึด เพื่อให้ใจไปยึดอยู่ในสิ่งนั้นแล้วจะ
ไม่เกิดความว่าเหวจะไ้เกิดความอุ่นอกอุ่นใจจะไ้ทำอะไร ๆ ในทางที่ถูก
ต้องตามหน้าที่ของผู้ที่อยู่ในโลกนี้ จะได้ประพฤติคุณธรรมให้พอเหมาะ
พอที่ ทำตนให้ก้าวหน้าทันเพื่อนบ้าน สร้างการงานแก่ตนแก่ครอบครัว
แก่ประเทศชาติให้มีความเจริญก้าวหน้าองงามตามทางที่จะพึงกระทำไ้
มันเป็นเรื่องที่จะต้องมียุ่เป็นธรรมดา สำหรับผู้อยู่ในวัยที่เหมาะสมแก่การก้าว
หน้า แต่สำหรับผู้ที่ย่างวัยเข้าไปแล้วเป็นคนแก่ชรา จิตใจก็หันไปใน
ทางที่จะออกจากสิ่งทั้งหลายอันเป็นเครื่องยุ่ง เมื่อปรารถนาที่จะออกไปจาก
เครื่องยุ่งจิตใจ เช่นนี้ก็ต้องแสวงหาอะไรอันเป็นเครื่องที่จะเตือนใจให้
ไ้ความรู้สึกลึกคึกเห็นอะไร ๆ ตามความเป็นจริง เพราะเห็นอะไรตาม
ความเป็นจริงนั้นช่วยให้เราไม่มีความหลงไม่มีความมัวเมาและไม่กระทำ
อะไรในทางที่จะเป็นความผิด เป็นความเสียหาย

คำสอนในทางพระพุทธศาสนาจึงแบ่งไ้เป็น ๒ ระยะ คือระยะ
หนึ่งสอนให้คนรู้ว่าอยู่กันอย่างไรในโลกนี้ อีกระยะหนึ่งสอนให้รู้ว่าถ้า
ไม่มีความปรารถนาจะเป็นจะอยู่ในโลกนี้แล้วนั้น ควรจะทำตนอย่างไร

ปัญหาอย่างนั้นเป็นปัญหาที่น่าคิด อีกประการหนึ่ง ถ้าหากว่ามาคิดถึง
ปัญหาเหล่านี้ บางท่านอาจจะนึกว่าเป็นเรื่องที่เรียกว่า แก่ธรรมะไปหน่อย
ขอบอกว่าจำเป็นเหมือนกัน เพราะใคร ๆ ที่มีชีวิตอยู่ในโลกแต่ละคน ๆ นั้น
ต้องอาศัยหลักธรรมเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงจิตใจ ทำไมจึงต้องมีธรรมเป็น
เครื่องหล่อเลี้ยงจิตใจ ในพระพุทธศาสนาบอกไว้ชัดเจนว่า ทุกเข โลก
ปฏิจฺฉิโต โลกนี้ตั้งอยู่ในกองทุกข์ คำว่าโลกในที่นี้ไม่ใช่หมายถึงเอาโลก
กลม ๆ ที่เรียนตามวิชาภูมิศาสตร์ แต่หมายถึงเอาชีวิตของเราแต่ละคน นี้
ว่าเป็นโลกหนึ่งแล้วก็ตั้งอยู่ในกองทุกข์ตลอดเวลา ที่รู้สึกว่าเป็นสุขบ้างนั้น
ก็เพราะความทุกข์ลดน้อยลงไป ในขณะที่ความทุกข์ลดน้อยลงไปเราก็
รู้สึกเบาใจเหมือนคนที่แบกของหนักจำนวนมากเดินทางระยะไกล ๆ ไปถึง
ศาลาพักร้อน เอาของวางลงชั่วระยะหนึ่งเพื่อไปค้ำน้ำนั่งพักให้สบาย ก็
รู้สึกว่าเป็นสุขตามสมควรแก่การที่ได้หยุดพัก ครั้นเมื่อหยุดพักพอสมควร
แล้วยกของอันมีน้ำหนักขึ้นขนบ่าแบกต่อไป ความทุกข์อันเดิมก็ลงมาย่นา
ของคนที่ ชีวิตของชาวโลกเราก็เป็นเช่นนั้น ขณะที่เบาใจจากความ
ทุกข์ที่ไคร่ขยับก็รู้สึกว่ามีความสุขความสบายและความทุกข์ลดน้อยลงไป แต่ใน
ขณะใด ความทุกข์นั้นเพิ่มจำนวนมากขึ้นก็มีความเป็นทุกข์ต่อไป และทุก
คนมีความปรารถนามากที่จะ ทำตนให้พ้นจากความทุกข์ความเดือดร้อน
ชาวโลกสมัยนี้ที่ปรารถนาจะพ้นทุกข์มีอยู่ไม่ใช่น้อย แต่ว่าวิธีการที่จะ
ช่วยตนให้พ้นจากความทุกข์ความเดือดร้อนนั้น ไม่ได้ใช้หลักคำสอนของ
พระพุทธเจ้าเท่าใด เมื่อไม่ได้ใช้หลักคำสอนของพระพุทธเจ้า การพ้นจาก
ทุกข์ชนิดเด็ดขาดก็ยังไม่เกิดขึ้น เพราะมัวแต่ไปแก้แต่ในสิ่งภายนอก
หลักคำสอนของพระพุทธศาสนานั้นพระองค์บอกไว้ชัดเจนว่า สิ่งทั้งหลาย

เกิดจากเหตุ อะไร ๆ ทั้งหมดที่จะไม่มีเหตุแล้ว ผลจะปรากฏขึ้น
ย่อมไม่มี ความเป็นอยู่ของแต่ละท่านนั้น ก็ย่อมจะมีเหตุอะไรบาง
ประการตั้งอยู่ก่อน ถ้าไม่มีเหตุนั้นเป็นเครื่องหล่อเลี้ยง ผลจะปรากฏ
ขึ้นไม่ได้ จงเข้าใจว่าทุกสิ่งทุกอย่างมาจากเหตุ พระพุทธเจ้าสอนต่อไป
ว่าจงพิจารณาให้เข้าใจถึงเหตุนี้ว่ามันอยู่ที่ไหน และเหตุอันจะก่อให้เกิด
ความทุกข์ความเดือดร้อนนั้นมันได้ที่อยู่ไกลไปที่ไหน แต่ว่าอยู่ในตัวของเรา
นี่เอง พระผู้มีพระภาคได้ตรัสสอนให้เข้าใจว่า ความบริสุทธิ์ไม่บริสุทธิ์
เป็นเรื่องเฉพาะตน ความสุข ความทุกข์ เป็นเรื่องเฉพาะตน อะไร ๆ
ที่เกิดขึ้นในชีวิตของใครแต่ละคนนั้น ล้วนแต่เป็นเรื่องที่เกิดจากการ
กระทำของตน ๆ ทั้งนั้น

แต่ว่าสภาพของมนุษย์เราทั่ว ๆ ไปนั้น ขอบภัยเกาะ มักจะมีข้อเสีย
อยู่ประการหนึ่งที่สำคัญที่สุด ที่เรียกว่าเสียสำคัญนั้นอยู่ตรงไหน อยู่ตรงที่
ไม่ยอมรับว่าตัวเป็นคนผิดนี่เอง เวลาทำอะไรเป็นความผิดความเสียหาย
แล้วไม่ยอมรับว่าตัวเป็นผู้ผิด เมื่อมีความทุกข์ความเดือดร้อนเกิดขึ้นก็ไม่
ยอมรับว่าตัวเป็นผู้ทำให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อนในแฉนั้น แต่กลับ
ไปโทษสิ่งภายนอก โทษคนนั้นโทษคนนั้นโทษเรื่อยไป ตลอดจนถึงสิ่งที่ไม่
มีตัวไม่มีตนมนุษย์เราก็กังโทษอยู่นั่นเอง ว่าสิ่งนั้นก่อเรื่อง สิ่งนั้นทำให้เป็น
อย่างนั้นสิ่งนั้นทำให้เป็นอย่างนี้ ผลที่สุดก็ด้วยความทุกข์ไม่ได้ เพราะไป
เที่ยววิงวาทเหตุจากภายนอกเกินไป ไม่ตรงตามหลักเหตุผลในทางพระพุทธ-
ศาสนาโดยเฉพาะคนที่อยู่ในชุมชนใหญ่ ๆ เช่น ในกรุงเทพฯ หรือ
จังหวัดใหญ่ ๆ ความจริงมีทุกข์ประจำวันมากเหลือเกิน ถ้าจะรู้ว่าคนใน
กรุงเหล่านี้มีความทุกข์มาก ขนาดไหน ลองไปนั่งอยู่ตามสำนักหมอดูก็จะ

เห็นได้ว่ามีคนเป็นจำนวนไม่น้อยไปหาหมอเหล่านั้น เวลาไปหาหมอนั้น
หน้าไม่สยบมีความทุกข์มีความเดือดร้อน แล้วก็ไปตามหมอว่าจะหายทุกข์
ได้อย่างไร อย่างนี้เรียกว่าเหมือนกับคนตาบอดคลำช้างเหมือนกัน เพราะ
ว่าตัวหมอเองก็คลุ้มใจอยู่เหมือนกันไม่ใช่ว่ามีความสุขความสยบ หลุด
พ้นจากความทุกข์ความเดือดร้อนไปแล้ว เคยสนทนากับหมอบางคนแล้ว
ก็ถามว่า 'เป็นอย่างไรไปคุณหมอ มีความสุขสบายดีไหม?' 'แหมวันนี้
คลุ้มใจเต็มที' ถามว่าคลุ้มใจเรื่องอะไร 'ไม่ค่อยมีคนมาคุ้ยหมอบ ข้าวสารจะ
กรอกหมอบก็ไม่ค่อยจะมี หมอเองก็คลุ้มใจเหมือนกัน เพราะว่าไม่มีคนมา
คุ้ยหมอบ แต่ถ้าวันไหนมีคนมาคุ้ยหมอบมาก ๆ หน้อยหมอบก็ค่อยสบายใจ' นี่เป็น
ตัวอย่างมองเห็นได้ชัด ๆ ว่า ตัวหมอเองนั้นก็มีความคลุ้มใจอยู่เหมือนกัน
มีความทุกข์อยู่มากเหมือนกัน และคนอื่นที่ไปหาหมอ จะให้หมอบแก้ทุกข์นั้น
จะแก้กันได้อย่างไร ทุกคนต่างเป็นคนป่วยแล้วจะรักษากันได้อย่างไร คน
ป่วยจะต้องไปหาคนที่ไม่ป่วย แล้วก็มีคนรู้ว่าโรคนั้นมาจากไหน ทำ
อย่างไรจึงจะหายโรค โรคในตัวจะหายไป แต่นั่นกลับไปหาคนที่ป่วยหนัก
กันอยู่ทั้งนั้น โรคภัยไข้เจ็บก็ไม่หาย ความจริงคนที่ไปหาหมอบุญนี้
หมอบไม่ต้องทายหรือเพราะว่าพอไปถึงก็ระบายออกมาเสียหมดแล้ว ทำไม
ระบายออกมาอย่างนั้น ความคลุ้มอกคลุ้มใจออกจากข้านด้วยความคลุ้ม
พอไปถึงหมอบยังไม่ทันถาม 'แหมคิดนึกคลุ้มเต็มทีมีเรื่องนั้นเรื่องนี้อะไร
รื้อยแปด เล่นแชร์กับเพื่อน ๆ ก็ไม่ให้เงินให้ทองอะไร ๆ ขาดทุนย่อยยับไป
เสียหมดแล้ว แหมคลุ้มใจหลายเรื่อง ที่นี้หมอบไม่ต้องทายเพราะรู้แล้วว่า
คนนี้กำลังคลุ้ม ก็เลยถามว่าคุณนายเกิดวันอะไร เดือนอะไร ปีอะไร

ลงเลขนิดๆ หน่อยๆ แล้วก็บอกว่า อ้อหมูนี้อันนี้ต้องกลุ่มหน่อยเพราะว่า
พระราหูเข้ามาแล้วพระเสาร์ยังแทรกเข้าไปอีก พระอังคารก็ยังมาเบียดๆ
อยู่อีก แหมหลายเรื่อง เมื่อหมอกล่าวบอกอย่างนั้นแล้วก็บอกว่าไม่เป็นไร
หรืออีกสัก ๒ เดือนก็จะหมดเคราะห์หมดโคศกกันเสียที ที่ใจกลัวย่าน
แต่พอถึงย่านก็ยังกลุ่มอยู่แบบเดิมอีกนั่นแหละ เพราะว่ายังไม่รู้ว่าเหตุ
ของความกลุ่มอยู่ที่ตรงไหน อย่างนี้ไม่ใช่วิถีทางแก้ทุกข์ที่แท้จริง
ที่ถูกนั้น เราควรแก้ทุกข์ด้วยเหตุใช้ผล ยกตัวอย่างให้เห็นง่าย ๆ
เช่น คนขับรถยนต์ของเรา ขับรถยนต์ไปขับรถยนต์มากก็เผ่นลงไปนอน
อยู่ในคูข้างถนน พอลงไปนอนในคูข้างถนนแล้วไม่โทษคนขับ เพราะไม่ยอม
รับว่าตัวผิด แต่ไปโทษว่ารถมันไม่ดี รถคันนี้เวลาออกจากอุ้งอุ้งไม่ค่อย
จะดี มันชอบลงคุบๆ ต้องเอารถไปหาหมอให้ช่วยรคน้ำมนต์สักหน่อย
รถจะดีขึ้น เลยก็พาไปหาหลวงพ่อดำตามวัดต่างๆ ให้ช่วยกันรคน้ำมนต์
หลวงพ่อก็เอากายอยู่เหมือนกัน พอเขาเอารถมาถึงก็รคน้ำมนต์ เติมหน้า
หม้อรด เอาค้ายแดงค้ายขาวมาพ่นกันที่หน้าหม้อ บอกว่าคันนี้ไม่เป็นไร แต่
ขับมาอีกสักเดือนสองเดือนรถคันนี้น่าลงคุบอีกเหมือนกัน นี่ทำไมจึงเป็นอย่าง
นี้ก็ เพราะว่าไม่ได้แก้ตรงเหตุไปแก้เอาตรงอื่นเสีย เหตุที่แท้จริงไม่ได้อยู่ที่
ตัวรถ เพราะรถปกติถ้าจอดอยู่ในโรงแล้วไม่ลงคุบก็ดีกว่า แต่ที่ไ้ลงคุบ
เพราะอะไร เพราะคนขับกินเหล้าเมา เมื่อเมาแล้วก็ไปขับรด ขับรดเร็ว
เกินไปไม่ดูตาม้าตาเรือ ตรงไหนควรเบรเครื่องก็ไม่เบรเลยเกิดอุบัติเหตุ
อย่างโน้นอย่างนี้ เป็นเรื่องของคนขับแท้ๆ แต่ไม่พูดว่าคนทำผิด ไปพูด
เสียว่ารถคันนี้ไม่ดี ผิดมันเข้าทรงอย่างไรก็ไม่รู้ ความจริงรถดีเข้าไม่ได้

แต่คนขับพอเข้าทรงได้ ฝ่าเท้าข้าง ฝ่าความประมาทความมัวเมาข้าง ความ
คนองเข้าสิงใจเลยก็พารถลงคุ้งกันไปได้รับความทุกข์ความเดือดร้อน ถ้าจะ
แก้ให้ถูกต้องเอาเจ้าคนขับมารคน้ำมนต์ เอามาถึงก็รดสักวันสองวัน
สั่งสอนอบรมจิตใจ ถ้าหากว่ายังไม่ดีขึ้นก็ต้องเอาหมอนั่งไปข้างๆ คนขับ
ข้าง คอยบอกคอยเตือนว่าจะต้องอย่างนั้นอย่างนี้ จึงจะเรียกว่าแก้ถูกปม
อย่างแท้จริง ถ้าเราแก้ถูกปมอย่างแท้จริง ความทุกข์ความเดือดร้อนก็
จะหายไป

ตัวอย่างอื่น ๆ ก็มีอีกเช่น สมมติว่าเคียวนี้ ญาติโยมทั้งหลายทั่ว ๆ
ไปทุกแห่ง ถ้าไปถึงนั่งเข้าแล้วก็บ่นว่าเหม็นเต็มที เศรษฐกิจตกต่ำการเงิน
การทองไม่ค่อยจะพอใช้ฝึกเคืองกันไปทั่วหน้า เป็นปัญหาในครอบครัวไม่มี
สตางค์จะใช้ เป็นทุกข์ อย่างขอยกอยู่เหมือนกัน เมื่อไม่มีสตางค์จะใช้เป็น
ทุกข์อย่างนี้เกี่ยวแก่ปัญหาที่ว่าทำไมไม่มีไม่พอใช้ ทำไมจึงได้เกิดเศรษฐกิจ
ตกต่ำในครอบครัว ถ้าไม่ได้คิดในเรื่องนี้ก็ไม่ได้ว่าเรื่องเหตุมันอยู่ตรง
ไหนสนุกกันเรื่อยไป ตอนเย็นออกจากสำนักงานก็ต้องไปแวะร้านเจ๊กดี
เสียหน่อย สักพักหนึ่งแล้วก็ลอมวงคีมกันจนหน้าแดงกลับบ้าน ไป
ถึงบ้านลูกหลานจำไม่ค่อยจะได้ เพราะว่าหน้าตาอะไรแปลกไปเสียหมด
อย่างนี้มีมากมายก่ายกอง พอสิ้นเดือนก็เบิกเงิน เบิกแล้วใช้ไม่ถึงเดือนก็
หมดไปเสียแล้วหมดไปเสียต้นเดือนโน้น โดยมากเป็นเศรษฐกิจต้นเดือน
กลางเดือนก็ไม่ใช่เศรษฐกิจกับเขาแล้ว แล้วก็บ่นว่าสตางค์ไม่ค่อยจะพอใช้
ถ้าหากว่ามานั่งสงบใจสักหน่อยเช่นวันอาทิตย์เราไปวัดสวดมนต์นั่งในโบสถ์
เงียบๆ แล้วก็ยกปัญหาเรื่องสตางค์ไม่พอใช้ขึ้นมาพิจารณาว่าทำไมจึง

มีสติกส์ไม่พอใช้กับเขา เอาหลักของพระพุทธเจ้ามาใช้ ทางพระพุทธเจ้า
ท่านสอนว่าอย่างไร ท่านบอกว่า สิ่งทั้งหลายเกิดจากเหตุ เหตุไม่ได้
อยู่ที่ไหน แต่ว่าอยู่ที่การกระทำของเราเอง ลองพิจารณากันสักหน่อย
ตัวเรากำลังนั่งอยู่ในโบสถ์อันนี้หลังนี้มีความประพฤติดังไร ทำงานได้
เงินเดือนเดือนละเท่าไร สมมติว่าได้เดือนละ ๑,๒๐๐ บาท เงิน ๑,๒๐๐
บาทนี้เอามาใช้ทางไหนบ้าง ลองเอากระดาษมาหนึ่งแผ่นแล้วแบ่งออกเป็น
สองตอน ตอนหนึ่งเขียนว่า 'รับ' ตอนหนึ่งเขียนว่า 'จ่าย' รายรับไว้ข้างหนึ่ง
รายจ่ายไว้ข้างหนึ่ง แล้วก็เขียนลงไป รายรับเดือนนี้เดือนกรกฎาคมมี
๑,๒๐๐ บาท รายจ่ายเดือนกรกฎาคมมีอะไรบ้าง เอามาพิจารณาเขียน
ลงไปอย่างยุติธรรม อย่าเข้าข้างตัว ที่เราเรียกกันว่าเข้าข้างตัว ไม่ใช่ตัว
หรืออก แต่เข้าข้างความชั่วที่อยู่ในตัวเรา แล้วก็เกิดความลำเอียงขึ้นมา
พิจารณาไม่เห็นความผิดของตัว ถิ่นนี้ว่าตัวเก่งเลยเกิดความทุกข์ความ
เดือดร้อน เขียนบัญชีลงไปรายจ่ายอะไรบ้าง เบิกเงินมาแล้วใช้ค่าอะไร
ค่าเหล้าเดือนหนึ่งเสียเดือนละเท่าไร ค่ากุหนังกุละคร เสียเข้าไปเดือน
หนึ่งเท่าไร ค่าไปช่วยเหลือเพื่อนฝูงอย่างนั้นอย่างนี้ เป็นข้าวไปเท่าไร
และแม่บ้านเอาไปเท่าไร แม่บ้านใช้จ่ายเงินเดือนหนึ่งเท่าไร ไปกุหนังกุละคร
เท่าไร ไปญาติมิตรแพ้วเท่าไรต่อเดือน เอามาเขียนลงไป ลงรายละเอียด
ที่เคียวอย่าเทียวอำพราง เขียนให้หมด พอเขียนหมดเสร็จแล้วก็นั่ง
พิจารณาที่เจียบๆ เพื่อจะได้ดูรายจ่ายของตัวว่าอะไรบ้างที่ใช้หมดอยู่เดือนนี้
และลองพิจารณาอีกทีหนึ่งว่าสิ่งที่ใช้ออกไปทุกอย่างนี้จำเป็นแก่ชีวิต
ทั้งหมดหรือ พิจารณาดูให้ถี่ก็จะเห็นว่าบางอย่างจำเป็นบางอย่างไม่จำเป็น

ความจำเป็นของชีวิตคืออะไร ปัจจุบัน ๔ เท่านั้น ต้องการอาหาร ต้องการ
เสื้อผ้าสำหรับนุ่งห่ม บ้านเรือนอยู่อาศัย ยาสำหรับแก้ไข้ อาหารที่
รับประทานเข้าไปเฉพาะมือเฉพาะวันนี้รับประทานกันเท่าไร ความจริงถ้า
มุ่งหล่อเลี้ยงร่างกายก็ไม่มากอะไรนัก เพราะว่าความต้องการของร่างกาย
นั้นมีปริมาณจำกัด แต่ความต้องการของจิตใจนี้ชักจะมากอยู่สักหน่อย
ไม่ค่อยมีปริมาณจำกัด คนบางคนรับประทานอาหารเพราะความต้องการ
ของใจ บางคนรับประทานเพราะความต้องการของท้อง ถ้ารับประทาน
เพราะความต้องการของท้องไม่เปลี่ยนแปลง ถ้าจะรับประทานตามความต้อ
งการของใจแล้วก็หมดเปลี่ยนแปลงเพราะใจนั้นมีความอยากมีความปรารถนา
ไม่รู้จักอิ่มไม่รู้จักพอ แง่งงานนี้อร่อยนักต้องบอกว่าอิ่มแล้วจะอย่าขึ้นไปกิน
เข้ามาอีก ใจบอกว่าไม่ได้งานนี้อร่อยต้องกินอีกหน่อย ตามภาษิตว่า
ท้องแตกดีกว่าของเสีย เป็นภาษิตของลูกหลานตาชูชกในเรื่องพระเวส
สันดร เลยก็รับประทานเข้าไปมากเกินพอดี แล้วบางทีก็รับประทานสิ่ง
ไม่จำเป็น เช่น การดื่มเหล้าอย่างนี้ลองพิจารณาว่าจำเป็นหรือไม่
พวกเราที่นั่งฟังปาฐกถา นี้ ผู้ชายมาก หนุ่ม ๆ น้อย ๆ โดยมากมักจะ
ดื่มหนักดื่มหน้อย ถามว่าดื่มทำไม ดื่มสนุก ๆ แต่ว่าสนุกก็เสียสตางค์
แล้วสนุกคนเคี้ยว แม้บ้านก็ไม่ได้พลอยสนุก ลูกก็ไม่ได้พลอยสนุก
สนุกคนเคี้ยวอย่างนี้เป็น การชอบการควรรใหม่ ถ้าพวกมันตรงไปตรงมา
ก็เรียกว่าชักจะเอาเปรียบที่บ้านอยู่สักหน่อย เพราะหาเงินแล้วเอาไปดื่ม
เสียหมดไม่มีไปถึงบ้าน ที่นี้ขี้ขลาดก็เกิด เงินไม่พอใช้ เกือบหนึ่งใช้ค่า
เหล้าเข้าไปเท่าไร

มีพระใหม่ไปบวชที่วัดองค์หนึ่ง ได้สอบถามประวัติ ทำงานเคื่อน
หนึ่งได้เงินสักเท่าใด อาชีพอะไร ท่านบอกว่าอาชีพช่างไม้ หาเงินได้
พอกินเคื่อนหนึ่ง เคื่อนหนึ่งหาได้หลายอยู่แล้วใช้จ่ายอะไรบ้าง บอกว่าผม
มันเสียอยู่ข้อหนึ่งที่ชอบดื่มเหล้า แล้วดื่มไม่ใช่บ่อยเสียด้วย สักมาชวค
หนึ่ง ๒๔ คักรักดื่มชนิดที่เรียกว่าเพี้ยว ๆ เลยกที่เคี้ยวไม่ต้องเค็มโซคา
อะไรก็ดื่มกันเป็นการใหญ่ แล้วไม่ใช่ดื่มคนเคี้ยว เพื่อนหลายคนเห็นโครมา
ก็กรักมีสมา ใจคอกว้างขวางตามธรรมเนียมของคนที่ดื่มทั่ว ๆ ไป เมื่อดื่ม
เมาเข้าแล้วเพื่อนต้องการอะไร ขอเงินในกระเป๋าก็ล้วงให้ ขอเกาทัณฑ์
ตัวที่เพิ่งทำใหม่ก็ให้ ขอตุ๊กต้ายานที่ค่อใหม่ ๆ ก็ให้ ให้ทั้งนั้น ใจคอก็คือ
ถ้าดื่มเข้าไปแล้ว แต่ว่าพอหายเมาก็นอนเสียใจ แหมเมื่อนานนี้ทำอะไร
เสียหายเข้าไปเยอะ ตูโยนั้นค่อด้วยความประณีตเพื่อนเขาไปเสียแล้ว
แล้วเพื่อนก็เหลือเกิน ชอบขอเวลาเมาทุกที ถ้าไม่เมาก็ไม่ชอบขอเสียด้วย
เพื่อนอย่างนั้นมอยู่มากเหมือนกัน ผลที่สุดก็เสียหาย ที่นัถามค่อไปว่า ถ้า
เข้ามาบวชแล้วห้ามสูบบุหรี่หรือคโคแล้วหรือยัง คโคได้แล้ว แล้วเรื่องเหล้าละ
เห็นท่านมันจะต้องเค็ดขาดกันเสียทีหนึ่ง ที่นี้จะไม่ดื่ม ถามว่ามีลูกก็คนใน
ครอบครั มี ๔ คนแล้ว แล้วค่อไปจะมีแถมพกออกมาอีก ถ้าหากว่ายัง
ดื่มอยู่จะพอกินพอใช้กันที่ไหน ได้บวชได้เรียนแล้วชัษบยอมด้วยผ้าเหลือง
แล้วก็ไปอยู่บ้านกลั๊นเนอกลั๊นตัวกันเสียทีเถอะนะ ท่านบอกว่าตั้งใจจะไม่ดื่ม
เค็ดขาดอีกค่อไป นี่เป็นตัวอย่างว่าคนเราที่ดื่มในสิ่งที่ไม่ควรดื่ม รัยประทาน
ในสิ่งที่ไม่ควรรัยประทาน แล้วใช้จ่ายในเรื่องที่ไม่ควรจะใช้จ่ายนั้นทำให้
เงินทองฝักเคื่องในครอบครัไม่พอใช้ แล้วใครเป็นคนหนักอกหนักใจ โน่น

แม่บ้านโน้นหนักใจที่สุด พ่อบ้านไม่หนักอะไร ไม่รู้ข่าวสารเป็นอย่างไร
บ้านเป็นอย่างไร น้ำเป็นอย่างไร ไฟเป็นอย่างไรไม่รู้ คั้นเข้าแต่งตัวไป
ทำงานตอนเย็นจะแหวะร้านเหล้าไม่เข้าใจ แต่แม่บ้านกลัวมอกกลัวใจเต็มที
ไม่รู้จะแก้ปัญหาครอบครัวอย่างไร ถ้าพ่อบ้านคิดถึงแม่บ้านคิดถึงลูกใน
ครอบครัวละก็เฮอเลิกกันเสียทีเถอะ นาน ๆ สักครั้งหนึ่ง เช่นเวลาว่าง
อะไรทำอะไร พอหอมปากหอมคอ แต่ถ้าคั้นเข้าเย็นไม่ได้การ ทำให้ทรัพย์สิน
เงินทองเสียไปเปล่า ๆ แล้วผลที่สุดต่งเนื้อต่งตัวไม่ได้ คนบางคนทำงาน
มาตั้งแต่หนุ่มจนกระทั่งแก่ออกจากราชการ แล้วถามว่ามีหลักมีฐาน
อะไรกับเขาบ้างไหม ยังไม่มีอะไรเลย ที่คั้นก็เข้าเขาอยู่ บ้านก็เข้าเขาอยู่
ทีนี้ก็จะลำบากต่อไปข้างหน้า เรามีหลักแล้วมันต้องสร้างฐาน หลักคืองาน
ฐานคือที่อยู่อาศัย คนบางคนเที่ยวแบกหลักอยู่นั้นแหละ แยกไปสักปีสองปี
ก็ไ้ เอาแยกไปทางโน้นอีกแยกมาทางนี้อีก เที่ยววิ่งไปวิ่งมาอยู่อย่างนี้
แล้วมีสาระแก่นสารชีวิตอยู่ตรงไหน ถ้าสังเกตดูชีวิตของคนประเภทนี้มัก
จะสนุกเกินไป มัวเมาเกินไปเที่ยวเตร่เฮฮาไม่คิดถึงกาลข้างหน้า ชีวิตไม่มี
ความหมาย ถ้าจะทำชีวิตให้มีความหมาย ต้องตัดรายจ่ายอันไม่จำเป็น
โดยเฉพาะเรื่องการค้ำคอกอก ไม่ค้ำก็อยู่ไ้ไม่เห็นเสียหายอะไร

คนบางคนเขามีใจเข้มแข็งเคยประพฤติปฏิบัติในสิ่งไม่เหมาะสมไม่
ควร ภายหลังมาเห็นสิ่งเหล่านี้ไม่เป็นสาระไม่เป็นแก่นสารอะไร ทำ
ประโยชน์ให้เกิดแก่ตนแก่ครอบครัวควรละเลิกจากการกระทำเช่นนั้น
หันมาหาความคิดต่อไปก็จะยึดประตุการจ่ายไ้ทางหนึ่ง นอกจากการค้ำ
แล้วการพนันขันต่ออย่างนี้ก็อยู่ไ้ไม่น้อยเหมือนกัน เพราะในสมัยนี้มีอยู่

ทั่ว ๆ ไป ทำไมคนจึงชอบเล่นการพนัน อยากจะรวยไว ๆ เรียกว่าเป็นเศรษฐี
ทางลัด แต่ยังไม่เคยพบใครที่สำเร็จความเป็นเศรษฐีเพราะเวียนลัดกัน
เลย มีแต่เป็นเศรษฐีทางอื่นทั้งนั้น ทางลัดเป็นกันไม่ได้ แต่จะต้องเป็น
ด้วยการรู้จักทำงาน รู้จักเก็บหอมรอมริบ ประหยัดรายจ่าย ไม่จำเป็นก็
ไม่จ่าย เก็บไว้สำหรับกาลอนาคตข้างหน้า ถ้าทำได้อย่างนี้ก็จะเป็เศรษฐี
กับเขามั่ง

พระพุทธเจ้าท่านบอกว่า ใครอยากจะเป็นเศรษฐีให้ขยันทำงาน ให้
รู้จักเก็บรักษาจ่ายทรัพย์สินแล้วให้คบคนดีไว้เป็นมิตรเป็นสหาย ให้เลี้ยงชีพ
แต่พอสมควร ไม่ฝืดเคืองเกินไป ไม่สุรุ่ยสุร่ายเกินไปอย่างนี้จะเอาตัวรอด
ตั้งตัวได้เป็นหลักเป็นฐาน วันก่อนนี้ไปเทศน์ที่จังหวัดพิจิตร พบเด็กหนุ่ม
คนหนึ่งอายุก็ยังไม่มากนัก เขาเห็นว่าเป็นพระก็เข้ามากราบ เลยกถาม
ว่าทำอะไรกัน ไ้รับบอกว่าทำงานเป็นช่างไม้ ถามว่ารับเหมาเองหรือ
ว่าเป็นลูกจ้างเขา เมื่อก่อนเป็นลูกจ้างคนอื่น แต่เดี๋ยวนี้รับเหมาเอง
เลยบอกว่านั้นชอบแล้ว คนเราอย่าคิดว่าจะพึ่งคนอื่นตลอดไป ต้อง
พยายามเป็นตัวของตัวเองมั่ง คนเรานะเป็นธรรมดา วันแรกต้องพึ่งผู้อื่น
แต่ว่าเมื่อรู้สึกตัวก็ต้องคิดพึ่งตัวของเรามั่ง เหมือนกับต้นไม้ที่ขึ้น
ที่ต้นไม้ไหนมันก็พยายามหยั่งรากลงสู่พื้นดิน ต้นไม้เดิมตายแต่ต้นไม้
ต้นใหม่ไม่ตาย แต่ว่าต้นกาฝากนั้นไปจับกับต้นไม้ไหนละก็ดูดอาหารจาก
กิ่งนั้นดูดจนต้นเดิมตาย ครั้นต้นเดิมตายแล้วกาฝากก็พลอยตายไปเสีย
ด้วย อย่างนี้ไม่ได้เรื่องได้สาระอะไร เราทำงานกับใครก็ต้องนึกว่าวันหนึ่ง
จะต้องเป็นตัวเอง เด็กหนุ่มคนนั้นเขาคิดในรูปอย่างนี้ จึงพยายามศึกษา

เล่าเรียนงานการ ต่อมาก็คิดเลขเป็นรับเหมาได้ ออกจากความเป็นลูกจ้าง
เขามาทำงานด้วยตัวเองด้วยเหวี่ยงรับเหมาต่อไป ถามว่าไปเที่ยวขอรับเหมา
เขานี้ได้เงินได้ทองสักเท่าใด บอกว่าบางครั้งก็ได้กำไรพันหนึ่งถึงสามพัน
สุดแล้วแต่งาน บางครั้งก็มากกว่านั้น ถามต่อไปว่าได้เงินมาแล้วเอาไปใช้
จ่ายอย่างไร ได้รับบอกว่าเลี้ยงครอบครัวผมมีเมียแล้วมีลูก ๒-๓ คน
แล้วก็ส่งไปให้คุณพ่อคุณแม่บ้าง เวลานั้นมากเพื่อจะต้องการบวชน้อง
ไม่ต้องการบวชอะไรมากนัก มีแต่ผ้าไตรธรรมาภรณ์แล้วจะบวชแบบง่าย ๆ
เลยอนุโมทนาวานั้นชอบแล้ว การบวชต้องบวชแบบง่าย ๆ ไม่ต้องไปเช่า
เครื่องขยายเสียงมาเปิดให้หนวกหูชาวบ้านรำคาญคนอื่นเขา เอาแต่ว่า
ถึงวันบวชโกนหัวเข้าโบสถ์ก็ใช้ได้แล้ว เขาก็ทำอย่างนั้น แล้วถามต่อไป
อีกว่าตั้งแต่หาเงินได้มานี้ได้เก็บไว้บ้างไหม เขาบอกว่ายังไม่เคยเก็บ
หาได้ก็ใช้ไป ๆ เก็บไว้ในลิ้นชักที่ในบ้านเอาไปใช้เสียจนหมดจนเกลี้ยง
ไม่มีเหลือ เลยถามต่อไปว่าที่เราหาเงินด้วยกำลัง ถ้าวันไหนเจ็บป่วย
ถ้าป่วยสักสองเดือนจะเอาอะไรกินอะไรใช้ พ่อแม่เจ็บไข้ได้ป่วยจะช่วย
อย่างไร ถ้าหากว่าตัวเราล่วงลับก็ไปลูกเมียอยู่ข้างหลังจะกินจะใช้อะไร
ถามเขาอย่างนี้ บอกว่าแห่มหลวงพ่อครับ ผมยังไม่เคยคิดถึงปัญหา
นี้เลย เพราะนึกว่ายังหนุ่มยังไม่แก่ยังไม่เจ็บไม่ตาย นี่แหละเขาเรียกว่า
คนประมาท คนประมาทคิดว่าจะไม่เป็นอะไรแล้วก็ไม่ได้คิดถึงเนื้อตัวใน
กาลต่อไปข้างหน้า ไม่ได้ ชาวพุทธเราต้องคิดรอบคอบไว้เสมอว่าวันหนึ่ง
ชีวิตจะต้องเปลี่ยนแปลง เราไม่ได้อยู่อย่างนั้นเสมอไป อะไร ๆ ก็เกิดขึ้น
ใครจะไปรู้ เพราะฉะนั้นต้องเตรียมตัวไว้บ้างให้อุ่นใจ แล้วก็ถามต่อไป

ออมสินมีไหมที่บ้านที่เธออยู่นะ เขาบอกว่ามี ผมเดินผ่านบ่อย ๆ เห็นคน
ยืนกลุ่ม ๆ เข้า ๆ เย็น ๆ แล้วยังแหวะเข้าไปข้างในล่ะ เขาบอกว่าไม่เคย
เลย สอนว่าต่อไปแหวะเข้าไปข้างใน เอาเงินไปฝากออมสินได้แล้วก็อย่าถอน
ถ้าหากจะถอนก็จำเป็นจริง ๆ เช่นเพื่อนเอาที่ดินมาจำนำจำนองรับซื้อ
ไว้จะได้มีหลักมีฐาน แล้วยกถามต่อไปว่า เธอมีที่ดินเป็นของตัวเองบ้างแล้ว
หรือยัง บอกว่ายังเลย เข้าบ้านเข้ากินเขาอยู่ เลยบอกว่าเธอเป็นไทย
ไม่สมบูรณ์ เป็นคนไทยเป็นเจ้าของเมืองไทย ก็ต้องมีที่ดินเป็นของตัวเอง
อย่างน้อยก็สักงานหนึ่งสักไร่หนึ่งพอจะคุยกับเขาได้ว่า ฉันเป็นเจ้าของ
ประเทศไทย นี่เป็นเจ้าของแต่ในนามเท่านั้นแหละ แผ่นดินของตัวเองสัก
หนึ่งก็ยังไม่มี พูดยังเขาฟังอย่างนี้ พอฟัง ๆ เขาบอกว่า แหมวัน
มาพบหลวงพ่อผมได้ประโยชน์มาก ต่อไปนี้จะต้องฝากออมสิน เลยให้
รูปถ่ายรูปหนึ่ง บอกว่าเขาไปติดไว้ที่มองง่าย ๆ นะ เห็นรูปนี้เมื่อไรก็นึกถึง
ออมสินทุกที

๓ - ๔ เกือบให้หลังเขาเขียนจดหมายไปเชียงใหม่บอกว่าหลวง
พ่อครับผมรับคำสอนหลวงพ่อแล้วปฏิบัติตาม เกือบนี้มีเงินก้อนหนึ่งอยู่ใน
ธนาคารออมสินแล้ว แล้วจะฝากเรื่อยไปทุกเดือน อย่างนี้ใช้ได้ เรียกว่า
เป็นคนคิดถึงอนาคตข้างหน้ารู้จักรักษารักษาตัวรักษาวิชาของ เวลาแก่ตัว
ลงก็ไม่ลำบากยากแค้น เราทั้งหลายที่มานี้ คนหนุ่ม ๆ หลายคนอยู่ในวงนอก
พิจารณาดูให้ดีกว่าทำงานเงินเดือนเท่าไร มีครอบครัวมีลูกกี่คน แล้วมี
เงินฝากไว้สักก้อนไหม ถ้าเจ็บป่วยลงลูกจะกินอะไร เมียจะใช้อะไร ถ้า
ออกจากงานแล้วจะไปอยู่ที่ไหน เป็นปัญหาประจำครอบครัว เรื่องอย่างนี้

ต้องคิดต้องตรอง ถ้าไม่คิดแล้วจะไปกันใหญ่ คนไทยเรานี้ชอบแข่งกันจ่าย
แต่ไม่แข่งกันหา เข้าไปนั่งร้านกาแฟร้านไหน เรื่องจ่ายละก็ไม่อัน คิม
กาแฟด้วยเคี้ยวหนังคุย ๓ ชั่วโมง เสียเวลาสักเท่าใด คนชาติอื่นภาษาอื่น
เขาไม่ได้คิดกันอย่างนั้น แต่เขาคิดว่าจะซื้อข้าวซื้อถั่วจะขายนั้นขายนั้น
คิดเรื่องเอาเงินเข้ากระเป๋า นี่ไทยเราคิดจะเอาเงินออกจากกระเป๋า ผอม
ลงไปทุกวันทุกเวลา นี่เป็นเรื่องที่ควรคิดอยู่เหมือนกัน โดยเฉพาะคนที่อยู่
ในวัยหนุ่มวัยฉกรรจ์ยังคิดจะก้าวหน้าสร้างเนื้อสร้างตัวต่อไปต้องมีการเก็บ
ไว้อย่าง รายจ่ายอันใดไม่จำเป็นก็อย่าไปจ่าย ที่นี้บางคนบอกว่าไม่ไหวครับ
หลวงพี่ ทำตามหลวงพี่ว่าไม่ได้ เพื่อนบ้านจะหาว่าเป็นคนไม่ทันสมัย
หาว่าเป็นคนตระหนี่ หาว่าเป็นคนกลัวแม่บ้าน เลิกจากงานก็กลัวบ้านไวๆ
ช่างเขาเถอะให้เขาหาไปเถอะ ที่เรียกว่าทันสมัยนั้นหมายถึงอะไร คำว่า
ทันสมัยนั้นต้องถือหลักของพระพุทธเจ้าคือ เป็นคนทำงาน ทนการ เป็นคน
ร้องไห้ เป็นคนค้นคว้า เป็นคนก้าวหน้า เป็นคนรักเกียรติรักชื่อเสียง อย่างนี้
เรียกว่าเป็นคนทันสมัย แต่ถ้าเมาเหมือนกับเพื่อนเมาอย่างนั้นมันไม่ทันสมัย
เพื่อนเขาเดินไปก่อนเพราะเราเมาแต่นอนเมาอยู่ที่บ้านเสีย จะหาเกิน
ทันคนอื่นที่ไหนอย่าไปทันสมัยอย่างนี้ แล้วอีกประการหนึ่งคำพูดของคนอื่น
นั้นควรจะต้องคิดตามหลักคำสอนของพระคือ พระพุทธเจ้าท่านบอกว่า คนมี
๒ คน คนพาลคนหนึ่ง บัณฑิตคนหนึ่ง ถ้าหากว่าคนพาลกล่าวติเรื่อง
อะไรนั้นอย่าถือเอาเป็นอารมณ์นัก แต่ถ้าบัณฑิตกล่าวติก็ฟัง เพราะคำพูด
ของบัณฑิตพูดด้วยความรัก พูดด้วยความหวังดี พูดด้วยเหตุด้วยผล และ
ปรารภความสุกความเจริญแก่คนทั่วไป เราก็จะต้องฟังเสียงของบัณฑิต

ไว้ แต่คนพาลที่จะชักจูงเราไปในทางเลี่ยนนั้นอย่าไปฟังให้มากนัก ให้มีเหตุ
มีผลเป็นเครื่องเตือนใจแล้วก็จะได้ตัดสิ่งที่ควรจะต้องออกไปจากครอบครั
วในไม่ช้าเรื่องการคัมก็หายไป การพนันก็หายไป

ทันมาพูดถึงเรื่องสนุกสนานตามคนอื่นเขาอีก เมืองใหญ่ ๆ นั้นมีสิ่ง
ยั่วยวนกวนใจมาก อะไรต่ออะไรมากมายก่ายกอง ถ้าเป็นคนไม่รู้จัก
บังคับตัวเองไม่มีการเหนี่ยวรั้งเพียงพอก็ไหลไปตามคนอื่นเขา เงินทอง
ก็หมดไปสิ้นไป เรื่องนี้ต้องพิจารณาไว้บ้าง พิจารณาตามหลักของพระค
มองให้เห็นว่าอะไร ๆ นั้นไม่มีความสนุกอะไร ไม่น่าเพลิดเพลินอะไร พระ
พุทธเจ้าท่านบอกไว้ในธรรมบทตอนหนึ่งน่าฟัง บอกว่า “นำหัวเราะอะไร
นำร่าเริงอะไร เมื่อโลกนี้ถูกความมืดหุ้มห่ออยู่แล้ว ทำไมท่าน
ทั้งหลายจึงไม่แสวงหาดวงประทีปส่องใจ” พระพุทธเจ้าท่านตรัส
อย่างนี้ เพราะว่าคนเรากำลังมีคบคอบอยู่นั้นต้องแสวงหาดวงประทีป
ส่องใจ ดวงประทีปคือธรรมะอันเป็นหลักคำสอนของพระพุทธเจ้านี้แหละ
เอามาส่องเข้าไปที่ใจ มองให้เห็นว่าใจเราเห็นอย่างไร มีความหมกมุ่น
มีความมัวเมา มีเรื่องไม่ดีไม่งามอยู่ในใจเป็นประการใดบ้าง สอดส่องด้วย
ความยุติธรรมให้มองเห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง ครั้นมองเห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง
แล้วก็พยายามที่จะปรับปรุงแก้ไขกลับเนื้อกลับตัว ถ้าสมมติว่าอะไรไม่ดี
ไม่งามมีอยู่ในชีวิตจิตใจก็พยายามที่จะเอาสิ่งนั้นออกไปเสียอย่ารักความชั่ว
แต่จงรักความดี เพราะถ้าเรารักความชั่วความชั่วอยู่กับเราทำให้เราตกต่ำ
เสื่อมโทรม แต่ถ้าเรารักความดี ความดีอยู่กับเรา ความดีอยู่กับบุคคลใด
คนนั้นก็จะมีพระประจำใจ คนมีพระประจำใจนี้ย่อมก้าวหน้า มีความสุขมี

ความเจริญงอกงามถ้าหมั่นพิจารณาตักเตือนปรับปรุงรายวัน รายจ่ายภายในครอบครัวให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย เราก็จะมีความสุขในครอบครัวประการหนึ่ง แต่ว่าถ้าทำเพียงพ่อบ้านคนเดียวไม่ได้ แม่บ้านต้องช่วยกันด้วยเหมือนกัน คือต้องช่วยกันปรึกษาหารือกัน

ธรรมเนียมของคนไทยเรา ผู้นับถือพระพุทธศาสนานั้น โดยเฉพาะในเวลากลางคืนก่อนจะพักผ่อนหลับนอนควรจะได้มีการไหว้พระสวดมนต์ในครอบครัว มาไหว้พระสวดมนต์พร้อมกัน พ่อแม่ลูกก็มานั่งประชุมพร้อม ก่อนสวดมนต์ก็บอกว่าเราเป็นคนไทย เรานับถือพระพุทธศาสนา เรามีชีวิตเป็นสุขสวัสดีชื่นแจ่มใสมาได้เพราะธรรมของพระพุทธเจ้า วันนี้จะหลับนอนกันแล้วมาพร้อมใจกันระลึกถึงคุณงามความดีของพระไหว้พระสวดมนต์กันก่อน พ่อบ้านก็นำไหว้พระสวดมนต์ เสร็จจากการไหว้พระสวดมนต์ ขอรบลูกเต้าเฝ้าหลานซึ่งอยู่ในครอบครัวให้ได้มีใจรู้จักเกียรติ รักชื่อเสียง รักพระศาสนา มีความสะอาดเรียบร้อยเกรงกลัวต่อบาป มีความกตัญญูกตเวทีต่อพ่อแม่ครูบาอาจารย์ เสร็จแล้วจึงให้ไปนอน ลูกไปนอนแล้ว พ่อบ้านแม่บ้านยังไม่หลับไม่นอน มาปลงอาบัตินั่งเสียก่อน ปรึกษาหารือกันว่าความเป็นอยู่ในครอบครัวเป็นอย่างไร รายรับเป็นอย่างไร รายจ่ายเป็นอย่างไร เป็นหนี้สินเขาอย่างไรบ้าง พ่อบ้านมีความประพฤติอะไรที่เสียหาย แม่บ้านมีความประพฤติอะไรที่เสียหายมองเห็นโทษและขอโทษเสีย เลิกจากการกระทำเช่นนั้น อย่างนี้ เรียกว่าปลงอาบัติ พระสงฆ์เรานี้ต้องปลงอาบัติทุกวัน ปลงอาบัตินั้นไม่ใช่เรื่องอะไร เรื่องรับว่าตัวผิดนั่นเอง ทำอะไรผิดแล้วก็มารับเสียตรง ๆ แล้วก็จะได้แก้ไข

พ่อบ้านแม่เรือนถ้าได้ปลงอาชัฏกันเสียข้างก็จะดีไม่ต้องสงสัยกัน ข้างที่
แม่บ้านสงสัยพ่อบ้าน เธอทำไมไม่กลับบ้านกลับช่องนะ ข้านี้แล้วไป
เที่ยวที่ไหน พ่อบ้านข้างที่สงสัยแม่บ้านอย่างนั้นอย่างนั้นเพราะไม่ปรึกษาปลง
อาชัฏกัน แต่ถ้าทำตามคำสอนของพระก่อนพักผ่อนหลับนอนมาปรึกษา
หารู้กันว่าใครทำผิดอะไร ถ้าพ่อบ้านไปเที่ยวดื่มเหล้าเมามาบอกแม่บ้าน
เสียว่าฉันดื่มความผิดไปหน่อยหนึ่ง เพื่อนฉันดื่มไปดื่มเหล้าแล้วดื่มมาก
ไปเสียด้วย วันต่อไปจะไม่ทำเช่นนั้นอีกขอโทษแม่บ้าน แม่บ้านก็บอกว่า
ไม่เป็นไรน่ะ หน่อย หน่อย ไม่ถือ แต่ว่าถ้าต่อไปก็อย่าทำเช่นนั้นอีก ถ้าทำ
เช่นนั้นอีกก็ต้องลงโทษกันข้างพอสมควร แม่บ้านก็เหมือนกันถ้าเธอไป
เล่นไฟเสียอะไรแพ้เขามากก็บอกกับพ่อบ้านเสียตรงไปตรงมาว่าวันนี้ไปญาติ
มิตรเขา แพ้ไปนิดหน่อยก็รู้สึกตัวว่าเป็นความผิดความเสีย วันต่อไปจะไม่
ทำเช่นนั้นอีก พ่อบ้านก็ให้อภัย ไม่เป็นไรหรือเรื่องนิดหน่อยแถมวันหน้าอย่า
ทำเช่นนั้น ต่างคนต่างกลับเ็นอกกลับตัวหันเข้าหาพระ ประคับประคองชีวิตใน
ครอบครัวให้เรียบร้อยอย่างนี้จะก้าวหน้าไปด้วยดี กิจที่ควรทำถ้าทำอยู่
เสมออย่างนี้จะไ้ประโยชน์ นี่เป็นการค้นหาเหตุผลของความทุกข์ใน
ครอบครัวแล้วปรับปรุงทุกสิ่งทุกอย่างให้เป็นการเรียบร้อย

ในทางพระพุทธศาสนานี้ พระพุทธเจ้าวางหลักเกณฑ์ไว้ว่าคน
ทุกคนต้องพิจารณาตนเอง ต้องตกใจตนเอง ต้องปรับปรุงแก้ไขตัวเอง
แล้วรู้ว่าตัวผิดเรื่องอะไร ปรับปรุงแก้ไขเรื่องนั้นเสีย การพิจารณา
ปรับปรุงตัวเองนี้เป็นเรื่องที่ควรทำทุกวัน โดยเฉพาะในเวลากลางคืนก่อน
พักผ่อนหลับนอน เหมือนกับคุณกระเจกเงา กระเจกเงามีไว้ที่ขานขานใหญ่
ขานน้อยมีไว้สำหรับส่องดูร่างกาย ธรรมของพระพุทธเจ้าเป็นกระเจก

สำหรับสองอุจิใจ กลางคืนก่อนพักผ่อนก็ยกธรรมของพระพุทธเจ้ามาสอน
อุเช่นเอาศีล ๕ มาสอนเอาอบายมุขมาสอนเอาอะไร ๆ ที่เป็นข้อธรรม ซึ่ง
ควรประพฤติปฏิบัติมาสอดส่องมองดูว่าหน้าที่ของผู้ครองบ้านครองเรือน
ทำงานราชการหน่วยนั้นหน่วยนั้นควรจะประพฤติปฏิบัติอย่างไร ความเจริญ
ก้าวหน้าจึงจะเป็นไปเรียบร้อยด้วยดี เอามาพิจารณา ถ้าพิจารณาเห็นว่าผิด
ละก็เลิกเสียอย่าคบหากับความผิดไว้ต่อไป ถ้าขึ้นกระทำความผิดต่อไป
จะเกิดตร้อน มีข้อเสียอยู่ประการหนึ่งในสมัยนั้นคือ คนบางคนมีความคิดไขว้
เขวคิดไปว่า ทำดี ไม่ได้ดี ทำชั่ว ไม่ได้ชั่ว พระพุทธเจ้าท่านสอนว่า ทำดีได้ดี
ทำชั่วได้ชั่ว เราจะต้องรับผลของการกระทำที่ได้กระทำไว้ แต่บางคนไม่
อย่างนั้นเชียวไป

เมื่อหลายปีมาแล้วมีเปรียญหนุ่มคนหนึ่งเป็นเปรียญถึง ๖ ประโยค
ไม่ใช่่น้อย สักออกในสมัยสงครามแล้วก็ไปทำราชการ ไปทำราชการตอน
เย็น ๆ ก็กลับมากุยกัยพรรคพวกที่มักบอกว่า เต็มวันชกจะไม่เชื่อพระพุทธเจ้า
เสียแล้ว ถามว่าทำไมไม่เชื่อเล่า ข้อไหนที่ไม่เชื่อ เขาบอกว่าพระพุทธเจ้า
สอนว่าทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่วฉันไม่เชื่อ ไหนมีเหตุผลอย่างไรทำไมจึงไม่เชื่อ
ก็ได้รับบอกว่าเพื่อนบางคนเขาทำไม่ดีก็โกงคอร์ปชั่น แต่เขาแต่งตัวดีมีเสื้อ
ผ้าดี ๆ ไซ้ แล้วก็มีอะไรดี ๆ ทั้งนั้น ผมเป็นคนเถรตรงออกไปจากวัดทางเก่ง
ก็เหลือทนแล้ว พวกเราบอกว่าที่คุณมาคิดเสียใหม่นะ ไปนอนคิดดูให้ดีอย่า
ไปเชว ๆ อย่างนี้ เต็มจะเกิดตร้อนภายหลัง เขาคงคิดไม่ออก ผลที่สุดก็ไป
คอร์ปชั่นเข้าข้างแล้วผลที่สุดต้องหนีออกไปจากกรุงเทพ ฯ ไปบ้านเดิมทาง
ภาคอีสาน กว่าจะรู้ว่าทำไว้อย่างไรถึงสุกงาเกรียมไปเสียหมดแล้ว ยานัน
คงจะเข้าใจดีแล้วนะว่าทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่วจริง แต่ว่ามันแหละมันก็ลวง

เลยไปเสียแล้วกลับเ็นอกกลับตัวไม่ได้ เรื่องเป็นเช่นนี้มีอยู่ไม่ใช่่น้อย เด็ก
หนุ่ม ๆ บางคนเคยถามอาตมาในรถไฟ ได้แต่ครั้นพระพุทธรเจ้าบอกว่าทำดี
ได้ก็ทำชั่วได้ชั่วนั้นผมไม่ค่อยเชื่อ ถามว่าเป็นอย่างไรถึงไม่เชื่อ บอกว่าคน
บางคนทำไม่ดีแต่เขาเจริญก้าวหน้ามีรถยนต์มีอะไรต่ออะไรใช้ อาตมาก็
บอกว่่านพ่อหนุ่มๆ ไปอีกสักหน่อยนะ ว่าคนที่เขามีชั่วอยู่นะเขาจะเป็นอะไร
ต่อไปข้างหน้าเวลาจะตกสิ้นเอง ไม่เท่าใดก็เห็น พอพบกันอีกทีหนึ่งก็ถาม
ว่าเป็นอย่างไรพระพุทธรเจ้าว่าทำดีได้ก็ทำชั่วได้ชั่วนะ เธอพอมองเห็นแล้ว
หรือยัง เด็กหนุ่มคนนั้นก็บอกว่าเห็นแล้วครับ จริงเหมือนกับพระคุณเจ้า
ว่าไม่มีผิดที่เดียว เรื่องมันเป็นอย่างนี้ เพราะฉะนั้นหลักสำคัญเราต้องจำไว้
ในใจแล้วก็เอาไปนึกคิดอยู่เสมอ ว่าทำดีได้ก็ ทำชั่วได้ชั่ว ทำอย่างใดก็
จะได้อย่างนั้น หนีจากผลที่ได้กระทำไว้ไม่ได้เป็นอันขาด เรื่องของบาป
ของกรรมนั้นเป็นเรื่องแปลก ถ้าหากว่าไม่พิจารณาแล้วก็ไม่เห็น แต่
ถ้าพิจารณาแล้วก็จะเห็นง่าย

คราวหนึ่ง มีเรื่องน่าขำเกิดขึ้นเรื่องหนึ่ง คือว่าเขามีการทอดกฐิน
ที่อำเภอแกลง จังหวัดระยอง ที่วัดตะเคียนงาม วัดนั้นมีคันตะเคียนใหญ่
๒ คันงาม ใบคร้มที่เดียว ในการทอดกฐินนั้น คนต้วงใหญ่พากันบรรเลง
ไต่คันตะเคียนคนก็มากุกันเป็นการใหญ่ กำลังกุกันเพลิน ๆ ลมก็ไม่พัดฝนก็
ไม่ตกพายุนักก็ไม่มี กิ่งตะเคียนกิ่งหนึ่งแตกแล้วก็หักลงมาพุ่งตรงลงมา
เลย โคนขนั้กระเ็จคนหนึ่งล้มลงคนพรวดแล้วก็ถึงแก่ความตาย คนที่
กำลังฟังดนตรีก็หยุดแล้วก็พากันว่า แหมทำไมหนอกิ่งตะเคียนนั้นถึงหักลง
ตรงหัวอาแป๊ะคนนั้นมันมีเวรมีกรรมอะไร ต่างคนต่างขุ่นกัน ชาวบ้านแถบนั้น
ก็บอกว่า อ้ออาแป๊ะคนนั้นแกสร้างบาปสร้างกรรมเพราะว่าแกมีอาชีพทาง

ฆ่าหมู คนเขาก็มักหมูนอนเป็นแถวแล้วก็เอามือคลยเลียคมที่เคี้ยวแทงตรง
หัวใจ ตัวหนึ่งทีหนึ่ง ตัวหนึ่งทีหนึ่ง หมูตายเป็นแถวไปเลย ทำมาอย่างนี้
หลายปี พอถึงบทแกะตายก็ตรงเป้งเหมือนกันไม่มีผิดพลาด ตรง
กระหม่อมทะลุลงไปเลยแล้วก็ถึงแก่ความตาย เรื่องเป็นอย่างนี้ ถ้าหากว่า
ไม่เชื่อในหลักกรรมแล้วในสมัยสงครามนี้เห็นง่าย โดยเฉพาะเวลาถูก
ระเบิดตก ที่จังหวัดสงขลามืออยู่รายหนึ่งทีตลาดใหม่ มาทั้งครั้งแรกที่เคี้ยว
คนก็หลบภัยไปอยู่ในหลุมหลบภัยเต็มไปหมดประมาณสัก ๕๐ กว่าคน
คน ๆ หนึ่งเป็นคนเก็บสตางค์ค่าไฟฟ้า ไม่ได้อยู่ในหลุมแต่ไปอยู่ปากหลุม
กลับข่นว่ารอนจริงอยู่อย่างนี้ ทนไม่ไหวละ แล้วก็วิ่งจากหลุมหลบภัย
ไปที่อื่นเสีย พอวิ่งไปได้ ๒๐๐ เมตรเท่านั้นเอง ลูกระเบิดตกลงมาชนหลุม
เลย ๕๐ คนนั้นหาไม่พบเลย มันเป็นอย่างนี้ ทำไมคนอยู่ปากหลุมข่นว่า
รอน คนอยู่ข้างในไม่ข่นว่ารอนนั้นมันเรื่องขยาบเรื่องกรรม คนเหล่านั้นคงจะ
ทำอะไร ๆ พร้อม ๆ กันในสมัยหนึ่ง แล้วขยาบตามทันจึงได้รับผลเป็น
ความทุกข์ เป็นความเคียดกรอนอย่างนั้น แต่ว่าคนหนึ่งทีหนึ่งไปได้นั้นเขา
ไม่มีขยาบ จึงเป็นเหตุให้รอนกรอนใจหนีจากความทุกข์ไปได้ เรื่องอย่างนี้
มีมาก ถ้าหากว่าพิจารณา ก็จะเห็นได้ว่า อ้อเป็นเรื่องของบุญของขยาบที่ใคร
แต่ละคนได้ทำไว้แล้วผู้นั้นจะต้องได้รับผลของบุญขยาบนั้น หนีจากผลที่ตัว
กระทำไว้ไม่ได้ ข้อนั้นเป็นหลักความจริง เพราะฉะนั้นคนหนุ่มคนน้อย
ทั้งหลายในเวลาจะทำอะไรอย่าคิดว่าไม่เป็นอะไร ใครไม่รู้ใครไม่เห็น เรา
ฉลาดเต็มทีแล้วจึงทำเรื่องอย่างนี้ได้ คนใดกระทำความเลืยหายเป็นคน
ไม่ฉลาด แต่คนใดกระทำความดีความก้ำวหน้าแก่ชีวิต ผู้นั้นชื่อว่า
คนฉลาดแหลมคม เพราะฉะนั้นต้องพิจารณา เวลาจะทำอะไรจะต้องตรง

ให้รอบคอบว่าการกระทำเช่นนั้น จะเป็นไปได้เพื่อความสุขหรือจะเป็นไปได้เพื่อ
ความทุกข์ เป็นไปได้เพื่อจะไถ่หรือเพื่อจะเสีย มีความร้อนกร้อนใจข้างใหม่
ความจริงคนเรานั้นจะทำอะไร ธรรมชาติฝ่ายดีคอยห้ามคอยยั้งความรู้สึก
ฝ่ายนั้นเรียกว่าฝ่ายพระ ความรู้สึกฝ่ายต่ำคือฝ่ายมาร ฝ่ายมารยุให้ทำ
อย่างนั้นทำอย่างนั้น แต่ฝ่ายพระก็เกิดขึ้นมาจึงบอกว่าอย่าระอย่าไปทำ
เช่นนั้นน่าจะได้รับความทุกข์ความเดือดร้อนแน่ แต่บางคนไม่ฟังเสียง
พระ เพราะว่าเสียงมารนั้นเขามีอะไรล่อใจมากมายกายกองเล็กก็ไม่เชื่อ
เมื่อไม่เชื่อก็กระทำในสิ่งเลวร้าย ผลที่สุดก็เดือดร้อน พอเดือดร้อนแล้ว
ก็มานึกว่าแห่มถ้าเชื่อพระเสียหน่อยคงจะไม่ใช่ไร มารู้อาตมาหลังเมื่อ
พลาดท่าเสียทีเข้าไปแล้ว อย่างนั้นก็ว่าเป็นเรื่องที่น่าเสียใจ พระพุทธเจ้า
ท่านจึงตรัสบอกไว้ว่าไตร่ตรองดูก่อนจึงทำอะไร ๆ เพราะสิ่งใดที่ต่ำลงไป
แล้วจะทำกลับคืนอีกไม่ได้ ทำก็คิดไป แต่ทำเสียจะเดือดร้อนขึ้นภายหลัง
เพราะฉะนั้นต้องพิจารณาโดยความรอบคอบแล้วเอาธรรมะเป็นหลักรักษา
ใจ ทำอะไรก็นึกถึงธรรมะไว้เสมอ จะอยู่ที่ไหนจะทำงานอะไรในตำแหน่ง
ทางใด ถ้าใช้หลักธรรมะเป็นเครื่องครอบครองย่อมเจริญย่อมก้าวหน้า ขอ
ให้สังเกตผู้หลักผู้ใหญ่ที่เป็นคนมีเกียรติมีชื่อเสียงมาตั้งแต่หนุ่มจนกระทั่ง
แก่ มีฐานะตำแหน่งดังมากหลายนั้น ลองพิจารณาตรวจตราชีวิต
ของท่านเหล่านั้นเถอะ จะเห็นว่าเป็นคนที่หนักแน่นอยู่ในศีลในธรรม
เคร่งครัดต่อขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติ ชีวิตจึงก้าวหน้าไปด้วยดี
แต่ว่าคนใดที่เป็นคนมักง่ายไม่ถือศีลไม่ถือธรรม ไม่ถือขนบธรรมเนียม
ประเพณีเห็นว่าเป็นของเก่าแก่ไม่ทันสมัย อยากรจะเป็นคนทันสมัย ทันสมัย
แบบทำอะไรตามใจอยากนั้นเองไม่ได้เรื่องอะไรเลย ชีวิตก็ยุ่งยากเสียหาย
ได้รับความทุกข์ความเดือดร้อน

เราทั้งหลายที่เป็นคนไทยในสมัยนี้ เราก็จะต้องช่วยกันรักษานบ
ธรรมเนียบประเพณี วัฒนธรรม พระพุทธศาสนาอันเป็นดวงประทีปส่องให้
ชนชาติไทยเราได้รับแสงสว่างมาเป็นเวลาเกือบพันปีแล้ว ชาติไทยกับ
พระพุทธศาสนานี้จะแยกออกจากกันไม่ได้ ถ้าแยกออกจากกันไม่ได้ ความ
เป็นไทยก็จะมีมั่นคง เพราะพระพุทธศาสนาสอนให้ปฏิบัติที่มีความเป็นไทย
มีใจเป็นผู้สูงส่งพ้นจากความชั่วความร้ายอย่างแท้จริง พระพุทธศาสนาจึง
เหมาะแก่พวกเราคนไทยทุกถ้วนหน้าและโดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่อยู่ในวัย
หนุ่มวัยฉกรรจ์ยิ่งมามาก สามารถที่จะกระทำอะไร ๆ ที่เป็นประโยชน์แก่ตน
แก่ครอบครัวแก่ประเทศชาติได้มาก เพราะฉะนั้นจะต้องนึกถึงธรรมะ เอา
ธรรมะเป็นเครื่องประคับประคองใจ เอาธรรมะเป็นดวงไฟส่องทาง เอาธรรมะเป็น
อาหารของใจ ทำอะไรนึกถึงธรรมะไว้เสมอตลอดเวลา อย่าเข้าใจว่าการ
ปฏิบัติธรรมเป็นการครีเป็นการเก่า คนไร้ธรรมะนั้นแหละเป็นคนเก่า เก่า
จนใช้ไม่ได้เลยที่เดียว แต่ถ้ายังมีธรรมะรักษาใจแล้ว ใหม่อายุตลอดเวลา
เพราะฉะนั้นธรรมะจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ทุกคนจะต้องมีต้องใช้ตลอดเวลาทุกนาที
ขาดไม่ได้ ถึงที่ใดกล่าวมาเพื่อเป็นเครื่องเตือนใจ คณะพุทธบริษัททั้งหลาย
ซึ่งได้มาประชุมกันในสถานที่นี้ ก็เห็นว่าพอสมควรแก่กาลเวลา

ในที่นี้สำหรับการแสดงพระธรรมแบบปาฐกถา นั้น อาตมภาพขอ
อ้างคุณพระศรีรัตนตรัย คือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ อันเป็นสิ่งที่ควร
แก่การเคารพสักการบูชา จงมาตั้งอยู่ในชีวิตของท่านนี้ ขอให้ท่านทั้งหลาย
จงเป็นผู้มีใจถึงงามประกอบด้วยหลักธรรม มีความสะอาด สว่าง สงบ
ปรารภนาสิ่งหนึ่งสิ่งใดอันเป็นไปเพื่อความสุขเพื่อความเจริญ ทั้งแก่ตน
และบุคคลอื่นแล้วขอให้ได้สิ่งนั้น ๆ สมความปรารถนาด้วยการกระทำใน
ทางที่ถูกที่ชอบด้วยตัวของตัวเองทั่วกันทุก ๆ ท่าน เทอญ.

ขอถวายพระพร

ธรรมปาฐกถา

ครั้งที่ ๓

เรื่อง พื้นฐานของการกระทำดีและทำชั่ว

พระธรรมปาโมกข์ [ชมุสสารุ]

วัดราชผาติการาม แสดงถวาย

วันที่ ๒๔ สิงหาคม ๒๕๐๓

ขอถวายพระพร

วันนี้ อาตมภาพจะได้แสดงธรรมกถา เพื่อเป็นเครื่องอบรมจิตใจ
ในธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตามสมควรแก่เวลา การได้ศึกษาและ
สดับธรรมตามกาลเวลาจัดเป็นเหตุให้ถึงความเจริญทางด้านจิตใจ ต้องด้วย
เทศนานัยพุทธภาษิตในมงคลสูตรว่า

กาเลน ชมฺมสุสวณํ เอตมฺมงฺกฺลมฺมุตฺตมํ

การสดับรับฟังธรรมะตามกาลเวลา จัดว่าเป็นอุดมมงคล

คือเหตุให้ถึงความเจริญอย่างสูงสุด ดังนี้

ในมหาโคปาลสูตร พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า การฟังธรรม การ
กล่าวธรรม สนทนาธรรม เปรียบเหมือนการติดไฟส้มควนไว้ โดยอธิบาย
ว่า นายโคบาลคือบุคคลผู้เลี้ยงโค ต้องการไม่ให้เหลือขี้บนึงตอมตัวโค
แต่ถูกควนไฟรบกวนอยู่ ก็เข้าใกล้ตัวโคไม่ไถ่ฉนโค จิตใจของเราก็ก
ฉนนัน จิตใจเหมือนตัวโค อุกุศลวิตก คือความกิดฟุ้งซ่านไปต่าง ๆ

เป็นต้นว่า ตรึกนึกคิดไปในเรื่องงาม ในเรื่องการพยายามทำดีด้วยกัน
และกันเป็นต้น อุปมาเหมือนเหลือขรรยง การสนทนาสัทยัตถ์พ้ง หรือ
การอ่าน การคั่นคิทธรรมะ เหมือนการคิทธิไฟสุมควนไว้ เมื่อกำลังพุก
กำลังพ้ง กำลังกล่าวธรรมอยู่ ความชั่วไม่มีโอกาสจะเกิดขึ้นได้ ในคำ
พระบาลีว่า

ธมฺมํ เม ภณฺเณน สุตฺตํ น ปาปมฺพฺลปฺปติ

เมื่อเรากำลังกล่าวธรรมอยู่ บาปย่อมไม่เข้ามาฉาบทาใจได้ ดังนี้

อนึ่ง ธรรมเป็นอาหารใจ ซึ่งมีความจำเป็นเท่า ๆ กันหรือยิ่งกว่า
อาหารกาย ร่างกายต้องอาศัยอาหาร ซึ่งเรียกว่าขั้จยี้ จึงจะเป็นอยู่ได้
ถ้าขาดอาหารร่างกายก็จะเป็นอยู่ไม่ได้ฉันใด จิตใจก็ฉันนั้น เมื่อขาดอาหาร
คือธรรม ก็เป็นจิตใจที่เป็นปกติไม่ได้ ย่อมกลายเป็นจิตใจที่มัวเมาประมาท
ซาคสติ เห็นก็เป็นชั่ว เห็นชั่วเป็นดีไปฉันนั้น การฟังธรรมก็เหมือนการ
รับประทานอาหาร การรับประทานอาหารจำเป็นต้องจัดการกับร่างกาย
เป็นต้นว่าอาบน้้า ตกแต่งร่างกายให้สมควรก่อนฉันใด การรับประทาน
อาหารใจคือธรรมก็ฉันนั้น ต้องอาบน้้าให้ใจ คือทำใจให้เย็น ให้สบายใจ
ให้โปร่งใจ และต้องตกแต่งใจให้สมควร ให้เรียบร้อย อย่าให้ยุ่งใจ ให้ใจ
สะอาดปราศจากความยุ่งใจ ถ้าไม่เช่นนั้น ย่อมเป็นกัจวลกัยเรื่องภายนอก
ไม่สงบเรียบร้อย เสียความตั้งใจ เพราะเช่นนั้นแหละ จึงมักได้ทราวยอยู่
เสมอในเวลาที่จะเทศน์ มักจะมีผู้มาขอกไว้ก่อนว่า วันนี้เทศน์นานไหม
ไปรคอย่าให้นานนัก ต่างคนต่างก็มีธุระจะต้องไปทำ ดังนั้นเป็นต้น แต่ที่
โรงหนังโรงละคร ทราวยว่าไม่เคยมีใครถามว่าวันนี้ยาวไหม ฉากนั้นนาน

ใหม่ ไปรคอย่าให้นานนัก ไปรคลายเพียงครึ่งม้วนเถอะ เพราะต่างคนต่างมีธุระจำจะต้องไป ทำคัที่เข็นบารมีทำนอัยๆ แต่ทำสิ่งที่เป็นอาสวะทำมาก ๆ ทั้งนี้ ก็เพราะยังไม่ได้ตกแต่งใจ เตรียมใจ แต่ถ้าวเราตกแต่งใจ ทำใจให้เย็นให้สบาย ตกลงใจแน่นแน่วว่าวันนั้นพึงธรรม จะมากน้อยเท่าไร ก็ไม่เป็นอะไร ใจก็สงบเยือกเย็นสบาย เหมือนได้ตกแต่งร่างกายในเบื้องต้น ก่อนรับประทานอาหารฉะนั้น

พูดนอกเรื่องเป็นการเตือนใจท่านผู้ฟังมาพอสมควรแก่เวลา ต่อไปจะได้เข้าเรื่องธรรมะเป็นลำดับไป ธรรมะที่จะกล่าววันนี้ จักแสดงในหัวเรื่องว่า “พื้นฐานของการกระทำดีและทำชั่ว” ที่คงหัวชื่อว่าพื้นฐานของการกระทำดีและการทำชั่วทั้งนี้ ด้วยประสงค์ความว่า การกระทำดีก็ตาม การกระทำชัวยกก็ตาม ไม่ได้ทำเอง แต่บุคคลกระทำเพราะมีพื้นฐาน หรือมีพื้นเดิมของจิตใจ เราจะพึงเห็นได้ว่า บางคนไม่น่าจะเป็นคนกระทำชั่วเลย ใครๆ ก็ไม่เชื่อว่าจะเป็นคนชั่ว แต่กลายมาเป็นคนชั่วไปได้ นี่ก็เพราะเขามีพื้นฐานอยู่ในตัว แต่คนอื่นมองไม่เห็น เพราะพื้นฐานอยู่ที่จิตใจ และบางคนเลืยอีกมีลักษณะท่าทางไม่น่าจะดีได้เลย แต่กลับเป็นคนกระทำแต่ความดี และเป็นคนดี เจริญงอกงามมีบุญวาสนา ก็เพราะเขามีพื้นฐานแห่งการกระทำความดีอยู่ในตัว คือเชื่อก็คืออยู่ในจิตใจของเขาแล้ว เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่า การกระทำความดีก็ทำตาม การกระทำความชัวยกทำตาม ล้วนมีพื้นฐานหรือเชื่อก็คืออยู่ในจิตใจแล้ว เขาสั่งสมเชื่อก็คือและเชื่อก็คือไว้ในจิตใจแล้ว พื้นฐานแห่งการกระทำความดีนั้น เท่าที่นึกได้ในขณะนี้เห็นว่าตัว “บารมี” และที่ตรงกันข้ามพื้นฐานแห่งการกระทำความชั่ว ก็น่าจะได้แก่ตัว “อาสวะ”

บารมี แปลว่าคุณสมบัติหรือทางดำเนินการปฏิบัติอย่างยอดเยี่ยม
บารมีนี้ไม่ใช่เป็นบุญกุศลโดยตรง แต่เป็นเครื่องเก็บหรือสั่งสมความดี
สั่งสมบุญกุศล เหมือนไม้หอมเช่นกฤษณาเป็นต้น เก็บกลิ่นหอมไว้ฉะนั้น
จึงเรียกว่าพื้นฐานของการทำความดี ส่วนอสาละ ก็เก็บสั่งสมความชั่ว
เป็นบาปเป็นอกุศลไว้ อสาละ แปลว่าเครื่องกอง หรือเครื่องหมักหมมจิต
สันดานให้เศร้าหมอง เมื่อจิตใจเศร้าหมอง จิตใจก็เก็บความเศร้าหมอง
ไว้ที่ใจ เหมือนของโสโครกเก็บสั่งสมกลิ่นเหม็นไว้ฉะนั้น ในที่นี้จึงเรียก
ว่าพื้นฐานของการทำความชั่ว บารมีเก็บสั่งสมความดี อสาละเก็บ
สั่งสมความชั่ว คนที่มีบารมี บารมีก็ส่งเสริมหรือคลุจให้ทำความดี ถ้า
เป็นความชั่วแล้ว คนมีบารมีนี้รังเกียจใจไม่กล้าทำ อสาละก็เช่นเดียวกัน
ส่งเสริมหรือคลุจให้ทำความชั่ว ถ้าเป็นความดีแล้ว อสาละมาขัดขวางให้
นึกไม่ได้ ให้ใจมืดมิดมองไม่เห็น จึงไม่สามารถจะทำความดีได้ ใน
ที่นี้ประสงค์จะพูดเฉพาะบารมี คือคุณสมบัติที่เป็นพื้นฐานของใจให้กระทำ
ความดีอย่างเดียว

บารมีนี้ ท่านพรรณนาว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์ ได้
ทรงบำเพ็ญมาแต่ครั้งยังเป็นพระโพธิสัตว์ เมื่อบารมีเหล่านี้นเต็มแล้ว จึงจะ
ได้ตรัสรู้ แต่บารมีนี้มีใจว่าจะบำเพ็ญได้เฉพาะพระโพธิสัตว์เท่านั้น แม้
ใคร ๆ บำเพ็ญก็เป็นบารมีเหมือนกัน ต่างกันแต่ว่าจะแก่กล้าหรืออ่อน
บริบูรณ์หรือบกพร่องเท่านั้น เพราะฉะนั้น จึงไม่มีข้อขึ้นว่าบารมีเป็นของ
สำหรับพระพุทธรูปเท่านั้น

ในเบื้องต้นพึงทราบหัวข้อธรรมอันเป็นขารมิก่อน ท่านที่จำแล้วก็จะได้แม่นยำขึ้น ที่ยังไม่จำก็จะได้จำได้ ขารมมี ๑๐ ประการ มีคาถาแสดงขารมไวคังน

ทานํ สัตถุจ เนกขมฺมํ ปญฺชาวริยปญฺจํ

ขุนตีสจจรมธิฐาน— เมตตุเปกษา จิเม ทส.

แปลว่า บารมีธรรมเหล่านั้นมี ๑๐ ประการ คือ ทาน ๑ ศีล ๑
เนกขัมมะ ๑ บัณฑิต ๑ วิริยะ ๑ ขันติ ๑ สัจจะ ๑ อธิษฐาน ๑
เมตตา ๑ อุเบกขา ๑

หรือจะจำแต่ตัวต้นเป็นหัวใจบารมีว่า ทา. สี่. เน. ปญ. วิ. ขน.
 สต. อ. เม. อุ. คงนิกโก ทา. คือ ทาน สี่. คือ เน. เนกขัมมะ
 ปญ. ปญญา วิ. วิริยะ ขน. ขันติ สต. สัจจะ อ. อธิษฐาน เม. เมตตา
 อุ. อุเบกขา

๑. การสละบริจาควัฒนธรรมของ ๆ คน แก่คนที่ควรให้ยั้ง จนถึง
ชีวิตก็ยอมสละได้ เพื่อบริหารธรรมะคือความดี เป็นทานบารมี

๒. การรักษากายวาจาให้เป็นปกติ ไม่ให้เสียความเป็นปกติ เป็น
ศีลขารมี

๓. การทำให้ให้ออกจากกาม ความใคร่ความปรารถนาได้ เป็น
เนกขัมมขารมี

๔. การประพฤติปฏิบัติเพื่อความรู้ความเห็น ไม่ปฏิบัติด้วยความ
หลงงมงาย เป็นปัญญาขารมึ

๕. การบากบั่นพยายามกระทำความดี เป็นวิริยบารมี

๖. การอภกถัน ทนทานต่ออารมณ์ที่มาขู่ใจให้เสียพื้นเดิมของใจ เป็นขันติขารมี

๗. ความตั้งใจทำจริงด้วยความซื่อตรง หรือการมุ่งแสวงหาความจริง เป็นสัจขารมี

๘. การตั้งใจมั่นคงในการกระทำความดี เป็นอธิษฐานขารมี

๙. ความรักใคร่ปรารภนาสุขแก่ผู้อื่น เป็นเมตตาขารมี

๑๐. ความวางเฉย ไม่ยินดียินร้ายในอารมณ์ต่างๆ เป็นอุเบกขาขารมี

ขารมีเหล่านี้ ท่านกล่าวว่า เมื่อผู้ใดบำเพ็ญให้เต็มที่แล้ว ผู้นั้นก็ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า จึงเรียกว่า “พุทธการกกรรม” กรรมที่ทำผู้สั่งสมขารมีเต็มทำให้เป็นพุทธะ จึงควรทราบว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงบำเพ็ญพระขารมีเหล่านี้อย่างไร จึงได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงอธิบายไว้ในธรรมวิภาค ปริเฉทที่ ๒ ตอนหนึ่งว่า “การที่พระองค์น้อมพระชนม์เพื่อประโยชน์แก่คนมากด้วยพระเมตตา จักเป็นพระทานขารมีและพระเมตตาขารมี เสรีขออกมहाภิเนษกรรม (ออกบวช) จักเป็นพระเนกขัมมขารมี ทรงดำรงในศีลสมควรแก่เป็นบรรพชิต จักเป็นพระศีลขารมี ทรงบำเพ็ญเพียรและทรงอดทนต่อความลำบากยากเข็ญ จักเป็นพระวิริยขารมี และพระขันติขารมี ทรงตั้งพระหฤทัยมั่นในปฏิบัติ ตั้งพระหฤทัยทำจริง ๆ เพื่อแสวงหาความจริงจักเป็นพระอธิษฐานขารมีและพระสัจขารมี ทรงรักษาพระหฤทัยคงที่ไม่ให้วิการเพราะยินดียินร้าย จักเป็นพระอุเบกขา

บารมี พระปรีชาทำพระองค์ให้เป็นผู้ขึ้น รู้เท่าถึงการณ์ และอาจถึงเห็น
ก้าวหน้าไม่มมกาย นำพระองค์ให้หลีกจากกิริยาอันมิใช่ทางดำเนินใน
ปฏิบัติอันเป็นทางตลอดถึงไต่บรรลุประอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ จักเป็น
พระปัญญาบารมี”

ในที่บางแห่งท่านแสดงไว้ว่า ผู้จะบำเพ็ญบารมีนั้น ต้องหักจิต
ไว้ให้คงที่ หักจิตไว้ก่อน ตั้งใจไว้ก่อน ทำให้หนักแน่นเหมือนแผ่นดิน
ถึงที่ตรัสสรรเสริญพระสาวีรบุตรไว้ว่า

ปจวิสโม โน วิรุชฺณติ อินฺทจิลุปโม ตาที่ สุพฺพโต

ผู้เสมอด้วยแผ่นดิน ไม่ยินดียินร้าย เป็นผู้มีความประพฤติดี
คงที่ ไม่คลอนแคลนเหมือนเสาเขื่อนฉนวนนั้น

ลักษณะของแผ่นดิน ท่านกล่าวว่ามี ๕ ประการ คือ

๑. ใครจะนำของหอมหรือสิ่งโสโครก เทรกลงบนแผ่นดิน แผ่น
ดินก็เฉยไม่ยินดียินร้ายในการกระทำนั้น
๒. แม้ไม่ต้องประพรม ก็อบอวลด้วยกลิ่นของตน
๓. ไม่มีช่อง ไม่มีโพรง หนาที่ขย กว้างขวาง
๔. แม้จะต้อนทานไว้ซึ่งของหนัก มีภูเขาและต้นไม้เป็นต้น
แผ่นดินก็ไม่ย่อท้อ
๕. แผ่นดิน ไม่ยินดียินร้ายในอะไรทั้งหมก

โดยนัยนี้ เป็นอันแสดงว่า ผู้กระทำความดีนั้น ต้องเป็นคนมีใจ
หนักแน่นมั่นคงคล้าย ๆ กับลักษณะของแผ่นดิน เช่น

๑. ใครจะทำก็ทำชั่วต่อเรา เราก็ระวังใจไว้ อย่ายินดีในการ
ที่เขาประพฤติก่อกวนเกินควร และในเวลาที่เขาประพฤติก่อกวน
ต่อเรา ก็ระวังใจอย่าให้เสียพื้นเดิมของใจ

๒. รักษาความปกติความดีของเราไว้ ความคั่นเอง จะเชิดชู
ตัวเราให้เด่น หอมกระหลยอบอวลด้วยอำนาจความดี ไม่ต้องอาศัยอะไร
ตกแต่งประพรม

๓. ระวังตัวอย่าให้มีช่องมีโอกาส ให้คนอื่นเห็นความบกพร่อง
อย่าให้มีช่องมีโพรง ที่เขาจะตำหนิติเตียนได้ ให้หน้าที่ยกวางขวางเต็ม
ด้วยความดี

๔. อย่าย่อท้อในการทำความดี เหมือนแผ่นดิน แม้จะต้อง
ทวนภูเขา ต้นไม้เป็นต้นไว้ ก็ไม่ย่อท้อ

๕. อารมณ์อันน่าใคร่ น่าปรารถนา น่าพอใจ และที่ตรงกันข้าม
เป็นขี้ขี้ก เป็นมาร ต้องระวังใจอย่าให้ยินดีในส่วนที่คั่นเกินควร และ
อย่าให้ยินร้ายในส่วนที่ไม่น่าปรารถนาจนเกินไป

เมื่อกระทำใจไว้โดยนัยนี้ ใจก็จะหนักแน่นมั่นคง ชัดตรงต่อคน
ต่อท่าน เป็นไทยแท้ตัว

คราวนี้ กลับมาพิจารณาเรื่องที่ว่า ขารมีเป็นเครื่องเก็บ เป็น
เครื่องสั่งสมความดี เป็นพื้นฐานของการทำความดีต่อไป ทำอย่างไร
จึงจะเป็นขารมี จะต้องตั้งพิธีกระทำอย่างไรบ้างจึงจะเป็นขารมี ไม่ต้อง
มีพิธีอะไรเลย ทำความดีตามหลัก ๑๐ ประการนั้น การกระทำนั้นก็
สำเร็จเป็นขารมีทั้งสิ้น การกระทำทางกาย วาจา ใจ ของเรา ที่มีความ

ตั้งใจกระทำ ถ้าเป็นส่วนดีก็เป็นขารมี ถ้าเป็นส่วนชั่วก็เป็นอาสวะ ให้วัตถุ
สิ่งของแก่ผู้อื่น หรือแม้เพียงให้ความเมตตากรุณา ให้ผู้อื่น ก็เป็น
ทานขารมี ทุกกระษัตริ์ที่ทำเป็นขารมีทั้งนั้น ทำกายวาจาให้เป็นปกติ
ให้เป็นศีล ก็เป็นศีลขารมี รักษาไว้เกิด อย่าให้กายวาจาเสียความเป็น
ปกติ เสียศีล เป็นขารมีทั้งนั้น แต่ถ้าเสียปกติเป็นกายทุจริต วิ
ทุจริตไป ก็เป็นอาสวะ เป็นเครื่องเก็บความชั่วไว้ ทำใจไม่ให้พัวพันด้วย
เรื่องงาม (แม้จะไม่ถึงกับออกบวช) แต่จิตใจเหินห่างไม่ติดในงาม
เป็นการบวชใจ ก็เป็นเนกขัมมขารมี ทำใจได้อย่างนี้ทุกครั้ง ก็เป็นขารมี
ทุกครั้ง เก็บความดีไว้ได้ทุกครั้ง การกระทำอะไรด้วยใช้ความรู้ กระทำ
ด้วยปัญญา ไม่กระทำด้วยความหลงมงาย ก็เป็นปัญญาขารมี ขากขึ้น
พยายามกระทำแต่ความดี หลีกไกลจากความชั่ว ขึ้นชื่อว่าความดีแล้ว
เป็นตั้งหน้าพยายามกระทำโดยไม่ท้อถอย ก็เป็นวิริยขารมี ออกถลันต่อ
อารมณ์ภายนอกได้ หรือออกถลันต่อคำคำ่ว่าเสียศีลให้เจ็บใจ ไม่ได้ตอบ
ก็เป็นขันติขารมี การรักษาความซื่อตรงจงรักภักดี มีความตั้งใจทำจริง
หรือทำอะไรมุ่งแสวงหาความจริง ก็เป็นสัจขารมี การอธิษฐานใจไว้
มั่นคงว่า เราจะทำแต่ความดี จะไม่ทำความชั่ว และจะกระทำอย่าง
นั้นคงเกิดเคยว ก็เป็นอธิษฐานขารมี ตั้งใจรักใคร่ปรารถนาสุขแก่ผู้อื่น
สัตว์อื่น ก็เป็นเมตตาขารมี วางเฉยในอารมณ์ที่มาช่วยใจให้รักให้ชัง ไม่
ปล่อยใจให้เป็นไปตามอารมณ์ที่มากระทบนั้น ก็เป็นอุเบกขาขารมี

รวมความว่าหลักกรรมสำหรับเก็บสิ่งสมความดีก็คือขารมี ผู้ที่จะ
ดีได้ก็ต้องเป็นผู้มีขารมี เช่นมีทาน มีศีลเป็นต้น ไม่ต้องมุ่งธรรมชั้นสูง

มรรคผลนิพพานอะไร เพียงบารมี ๑๐ ประการนี้ บำเพ็ญไว้เสมอเกิด
มรรคผลนิพพานมาเอง คนทั้งหลายที่เป็นคนดีได้ ก็เพราะมีบารมี
ไม่ว่าดีทางโลกหรือทางธรรม ได้เป็นผู้หลักผู้ใหญ่ปกครองบ้านเมือง
ก็เพราะท่านมีบารมี หรือเป็นผู้ช่วย ได้ความร่มเย็นเป็นสุข เพราะได้
พึ่งผู้ใหญ่ ก็เพราะมีบารมี หรือท่านผู้ใหญ่ให้ความร่มเย็นเป็นสุขแก่
ผู้น้อยได้ จนเป็นที่เคารพนับถือของผู้น้อย ก็เพราะท่านมีบารมี พระสัมมา
สัมพุทธเจ้าโคตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ก็เพราะได้ทรงบำเพ็ญพระบารมี
มา พระอริยสาวกที่ได้บรรลุมรรคผลนิพพานตามเสด็จพระบรมศาสดา ก็
เพราะท่านมีบารมีแก่กล้าสมควร

การบำเพ็ญบารมีไว้ไม่มีเสีย มีแต่จะเกื้อส่งเสริมความดีไว้ให้
มากขึ้น คุณตัวอย่างพระเวสสันดร ในเบื้องต้นแม้จะถูกชาวบ้านชาวเมือง
ลงโทษท่าน จนต้องลี้ภัยไปอยู่เขาวงกต บำเพ็ญพรตพรหมจรรย์ แต่ใน
ที่สุดความดีที่ทรงบำเพ็ญมาก็ปรากฏ ด้วยอำนาจพระบารมี การกระทำ
ความดี ในที่สุดก็ชนะความชั่ว บารมีย่อมชนะอาสวะในที่สุด จึงควรเรียก
บารมีธรรมว่า ธรรมะที่เป็นพื้นฐานของใจให้ทำความดี

อาตมภาพ ได้แสดงธรรมกถาเรื่องพื้นฐานของการทำความดีและ
ความชั่วมานานพอสมควรแล้ว ขอยุติธรรมกถาเพียงเท่านี้.

ขอถวายพระพร

ธรรมปาฐกถา

ครั้งที่ ๔

เรื่อง ปริยัติ และ ปฏิบัติ

พระอุดมวิชาญาณเถร [ญาณสีหะ]

วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ แสดงถวาย

วันที่ ๑๔ กันยายน ๒๕๐๓

ขอถวายพระพร วันนี้อาตมาภาพ จะได้ปาฐกถาธรรมเป็น ๒ ภาค คือ ภาคนึงว่าด้วยเรื่องปริยัติ อีกภาคนึงว่าด้วยเรื่องปฏิบัติ การที่ชาวพุทธพากันฟังธรรม เรียนธรรมนั้น เรียนไปทำไม เรียนเพื่อให้เกิดความรู้ รู้แล้วเอาไปทำไม เอาไปปฏิบัติตาม ปฏิบัติไปทำไม ปฏิบัติเพื่อให้เกิดปฏิเวธ ถ้าเรียนรู้แล้ว ฟังรู้แล้วไม่ได้ปฏิบัติตาม ก็เหมือนกับเรา ได้เรียนวิชาแพทยมาแล้ว แต่มิได้ปรุงยาขับประทานแก่โรค หรือปรุงแล้ว แต่ไม่ได้รับประทานแก่โรค โรคก็ไม่มีโอกาสจะหายได้ฉะนั้น อีกอุปมาหนึ่ง เหมือนกันกับเรามีอาหารพร้อมมูลบริบูรณ์แล้ว แต่เราไม่ลงมือรับประทาน ท้องของเราก็ไม่มีโอกาสอิ่ม และเราก็จะต้องหิวตลอดไป เพราะฉะนั้น วันนี้จะได้นำให้ปฏิบัติก่อนแล้ว จึงจะแสดงปริยัติภายหลัง

ภาคปฏิบัติ

๑. ขอได้โปรดมองดูที่พระเกตุของพระพุทธรูปองค์นี้ คุณจำได้ เวลาหลับตาให้ภาพพระเกตุปรากฏอยู่ในใจเรา

๒. ให้ผู้ที่พระเคียรซึ่งมีลักษณะคล้ายหนามขนุน กุญแจจำได้
เช่นกัน

๓. ให้ผู้ที่พระพักตร์ คือใบหน้าที่ทั้งหมด กุญแจจำได้ คือเวลา
หลับตาทำให้ปรากฏอยู่ในใจของเรา

๔. ให้ผู้ที่พระหัตถ์ขวาพระหัตถ์ซ้ายและให้จำได้เช่นกัน

๕. ให้ผู้หมกทั้งองค์แล้วจำลักษณะของท่านไว้

ต่อแต่นั้นไปโปรดเอามือขวาที่ข้อมือซ้ายโดยหงายมือขึ้นแล้วหลับตา
นั่งตรงดำรงสติให้มั่น ส่งใจมาอยู่ที่พระเกตุแล้วภาวนาในใจว่า “พุทฺโธ
พุทฺโธ” ประมาณ ๑๐ - ๒๐ ครั้ง

ต่อขึ้นไปขอให้ส่งใจมาที่พระเคียร ภาวนาว่า “พุทฺโธ พุทฺโธ”
ประมาณ ๑๐ - ๒๐ ครั้ง ให้ใจวนรอบอยู่ที่พระเคียรอย่าให้ออกหนีไปทีละ

ต่อไป ขอให้ส่งใจมาที่พระพักตร์แล้วภาวนาว่า “พุทฺโธ
พุทฺโธ” ประมาณ ๑๐ - ๒๐ ครั้ง

ต่อไป ขอให้ส่งใจมาที่พระหัตถ์ทั้ง ๒ แล้วภาวนาว่า “พุทฺโธ
พุทฺโธ” ประมาณ ๑๐ - ๒๐ ครั้ง

ต่อไป ขอให้ส่งใจมาที่องค์พระพุทธรูป ส่วนใดปรากฏชัดเจน ให้ใจ
จับอยู่ที่ส่วนนั้นแล้วภาวนาว่า “พุทฺโธ พุทฺโธ” ประมาณ ๑๐ - ๒๐ ครั้ง

ต่อไป ขอให้เจริญท่านมานั่งอยู่บนฝ่ามือข้างขวา ให้ใจปักลงไป
ที่ฝ่ามือขวา แล้วภาวนาว่า “พุทฺโธ พุทฺโธ” องค์พระจะปรากฏหรือไม่
ปรากฏไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่ใจ คืออย่าให้ออกหนีไปจากฝ่ามือขวา ให้ใจ
แน่วแน่นอยู่ตรงนั้น

ต่อไป ขอให้ส่งใจไปบนป่าช้า ให้ใจชักลงไปที่ย่ำช้าแล้ว
ภาวนาว่า “พุทฺโธ พุทฺโธ” ประมาณ ๑๐ — ๒๐ ครั้ง

ต่อไป ขอให้ส่งใจไปบนคิรีระ แล้วภาวนาว่า “พุทฺโธ พุทฺโธ”
ประมาณ ๑๐ — ๒๐ ครั้ง

ต่อไป ขอให้ส่งใจไปเหนือสระคือประมาณ ๒ นิ้ว แล้วภาวนาว่า
“พุทฺโธ พุทฺโธ” ประมาณ ๑๐ — ๒๐ ครั้ง

ต่อไป ไปรคฤหาการพองยุบของท้อง เวลาหายใจเข้า ท้องนูน
ออกมา ให้ภาวนาว่า “พองหนอ” เวลาหายใจออกท้องยุบ คือแฟบ
ให้ภาวนาว่า “ยุบหนอ” แล้วให้ยึดมั่นอยู่ที่พองยุบนั้นภาวนาว่า
“พองหนอ ยุบหนอ” ประมาณ ๓ นาที

บัดนี้ ครบ ๓ นาทีแล้ว ไปรคลิ้มตาได้ ต่อไปนี้จะได้บรรยาย
ทาง ๕ สาย ตามที่ปรากฏอยู่บนกระดานดำนั้น ทาง ๕ สายนี้มีปรากฏ
อยู่ในพระอภิธรรมปิฎก เล่มที่ ๒๕ สมเด็จพระบรมศาสดาได้ทรงตรัส
เทศนาไว้

ภาคปริยัติ

ทาง ๕ สาย คือ

๑. ทางไปอบายภูมิ

๒. ทางไปมนุษย

๓. ทางไปสวรรค์

๔. ทางไปพรหม

๕. ทางไปนิพพาน

อธิบาย

๑. ทางไปอบาย

คำว่า “อบาย” แปลว่าชั่ว คำ เลว ปราศจากความเจริญ
มีอยู่ ๔ อย่างคือ นรก เปรต อสุรกาย และสัตว์กิริจมาณ

นรก แปลว่า ประเทศที่ปราศจากความสุข มีแต่ความทุกข์
โดยส่วนมากแล้ว โทสะเป็นผู้นำไป ถึงหลักขาลิขระองไว้ว่า

“โทเสน หิ จณฺหาชาติตาย โทสสทิสํ นิรยํ อุปปชฺชนติ”

ที่แท้จริง เพราะโทสะเป็นเหตุ สัตว์ทั้งหลายจึงไปตกนรก ซึ่งมี
ลักษณะร้ายเช่นเดียวกันกับโทสะ เพราะโทสะมีชาติหยาบ

เปรต มีอยู่ ๑๒ จำพวก มีคันหาชิตาเปรต และปรตตูปชีวิ
เปรตเป็นต้น บางจำพวกแสดงอาการต่าง ๆ หลอกหลอนให้บุคคลกลัว
แสดงตัวให้บุคคลเห็นได้ก็มี ซึ่งเราเรียกกันว่า ผี หรือ ผีหลอก นั่นเอง
ตัวอย่างในอภิกกกาลได้แก่เปรตญาติของพระเจ้าพิมพิสาร โลกิณของที่
เขาจะนำไปทำบุญ ตายแล้วได้ไปเกิดเป็นเปรต ฟังจะได้รับส่วนบุญจาก
พระเจ้าพิมพิสาร ในศาสนาพระพุทธเจ้าของเรา

ส่วนตัวอย่างในปัจจุบันนี้มีดังนี้ คือ ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๕ เมื่อ
ข้าพเจ้าอายุได้ ๑๕ ปี มีชายคนหนึ่งอายุได้ ๔๕ ปี เป็นโรคหิวาต์ตาย
พอถึงกลางคืนวันนั้นทั้งของอยู่บนเพดานบ้านลงมา มีเสียงก้างก้างๆ
ๆ เสียงคนโยนของลงมาจากเพดานบ้านฉนั้น แต่ไปก็ไม่เห็นมีอะไร
บุตรเขยคนหนึ่งเอาหนังสือมาตากไว้ที่กลางข้าว วันนั้นเป็นวันเพ็ญพระจันทร์
เต็มดวง เสียงพียงหนึ่งๆ เสียงคน สุนัขเห่าตลอดคืน ชอนันแสดงให้เห็น

ว่า ผู้คนก่อนจะตายมีความห่วงสวามีมาก ครั้นตายแล้ว จึงไต่เป็นเช่นนั้น
สมด้วยหลักฐานที่มีปรากฏอยู่ในอัฐรสาลินีอรรถกถาว่า

“เบญยุเบน หิ สตุตา โลเภน เปตฺติวิสัย อุปปชฺชนฺติ”

จริงอยู่ โดยมากสัตว์ทั้งหลาย ย่อมเกิดเป็นเปรต อสุรกาย เพราะ
โลภะเป็นเหตุ

อสุรกาย นั้นมีร่างกายใหญ่โตกว่าเปรต ชอบอยู่ในที่เยือกเย็น
เช่น ภูเขา ชอกเขาเป็นต้น

สัตว์ดิรัจฉาน มีมาก เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย หมู หมา เป็ด
ไก่ นก หนู กุ้ง หอย ปลาเป็นต้น โดยส่วนมาก โมหะเป็นผู้นำไป จึงมี
หลักฐานรับรองไว้ว่า

“โมहेเน หิ นิจุจํ สมมุพฺหํ ติริจฺฉานโยนิยํ อุปปชฺชนฺติ”

แท้ที่จริง เพราะโมหะเป็นเหตุ สัตว์ทั้งหลายจึงไปเกิดเป็นสัตว์
ดิรัจฉาน ซึ่งมีความลุ่มหลงอยู่เป็นนิตย์ ดังนี้

ตัวอย่างในชั้นนี้ คือ มีบุรุษคนหนึ่งเดินทางมาแต่ไกล มีความ
เหน็ดเหนื่อยมาก พร้อมทั้งหิวอาหาร ครั้นมาถึงหมู่บ้านแห่งหนึ่ง
พวกลูกศรกำลังพากันถวายอาหารแก่พระสงฆ์อยู่ ชายคนนั้นมาถึง
ก็นั่งพักอยู่ เพื่อรอคอยรับอาหารจากพระ ขณะนั้นเขาเห็นสุนัขตัวหนึ่ง
กินอาหารอิ่มหน้าสำราญแล้วนอนหลับอยู่ จึงคิดว่า สุนัขนี้ดีกว่าเรา
เราเป็นคนยังมิได้รับประทานอาหารอิ่มหน้าสำราญเช่นนั้น เมื่อพระฉัน
เสร็จแล้ว ทายกทายิกาได้นำอาหารไปเลี้ยงชายคนนั้น เขาก็รับประทาน

อย่างสมใจ เพราะเหตุที่เขารับประทานอาหารมากเกินไป อาหารไม่ย่อย
เขาจึงตายไปในขณะนั้น ก่อนที่จะตายภาพสุนัขปรากฏแก่เขา พอตายไป
จึงได้ไปเกิดในท้องสุนัขตัวนั้น เป็นลูกโทน คือมีลูกตัวเดียว

สรุปความได้ว่า ทางสายที่ ๑ นี้ ไปขยายภูมิทั้ง ๔ โลกะ โทสะ
โมหะ เป็นผู้นำไป คือ

โลกะ นำไปเกิดเป็นเปรต อสุรกาย

โทสะ นำไปเกิดเป็นสัตว์นรก

โมหะ นำไปเกิดเป็นสัตว์กิริจฉาน

ผู้ที่พิสูจน์ว่า นรก เปรต อสุรกาย มีจริงหรือไม่นั้น ต้อง
เดินทางสายที่ ๕ ซึ่งจะได้นำมาบรรยายในลำดับต่อไป ถ้าจะพิสูจน์อย่าง
หายากๆ ก็พอได้ เช่นทุกคนที่นั่งอยู่นี้ ใครเกิดวันอะไร ขอถามจริงๆ ว่า
เวลาเกิดมาใหม่ๆ ในวันแรกหรือหนึ่งเดือน สองเดือนนั้นจำวันเกิดของตัวเอง
ได้ไหม คงไม่มีใครจำได้เป็นแน่ แต่เราทุกๆ คนก็เชื่อว่าตัวเองเกิดวันนั้น
จริงๆ ใครจะบอกว่าเกิดวันอื่นก็ไม่เชื่อ เพราะบิดามารดาได้บอกไว้
อย่างนั้น ชื่อนั้นโค เรื่องนรกสวรรค์ก็ฉนั้น พระพุทธเจ้าผู้เป็นบิดา
ในทางธรรมได้ตรัสไว้อย่างแจ่มแจ้งแล้ว พร้อมทั้งเหตุผล ตัวอย่าง
หลักฐาน ดังที่ได้บรรยายมาแล้วนั้น

๒. ทางไปมนุษย์

ทางไปมนุษย์ได้แก่ศีล ๕ กรรมบถ ๑๐ มนุษย์แปลว่าผู้มีใจสูง
คนจะมีใจสูงได้ก็เพราะตนเป็นผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม ถ้ามนุษย์เรา

ปราศจากศีลธรรมเสียแล้ว ความเป็นมนุษย์ก็จะไม่มีค่า คือจะตกเกิดวิบัติ
ตัวเองให้ต่ำลงไป การที่ท่านได้แสดงมนุษย์ไว้ว่า มีอยู่ ๕ จำพวก ก็
เพราะศีลเป็นเครื่องวัด เป็นเครื่องจำแนก

มนุษย์ ๕ จำพวกคือ

๑. มนุสฺสเทโว มนุษย์เทวดา ได้แก่มนุษย์ผู้มีศีล ๕ มีกรรมบถ
๑๐ มั่นอยู่เป็นนิตย์ และได้พยายามบำเพ็ญกุศลเพิ่มพูนขารมีอยู่เรื่อย ๆ
เช่นให้ทาน ฟังธรรม เวียนธรรม ปฏิบัติธรรม มีหิริความละอายบาป
มีโอตตอัปปะ สะกุงกลัวต่อบาป มีใจสูงๆเทวดา

๒. มนุสฺสภูโต มนุษย์แท้ ๆ กินเป็นคนเต็มคน ได้แก่บุคคล
ผู้เกิดมาเป็นคนแล้ว ได้ทั้งคนไว้ในมนุษยธรรม คือธรรมประจำมนุษย์
ธรรมที่ทำให้คนเป็นคน คือศีล ๕

๓. มนุสฺสติรจนาโน มนุษย์ติรจนา ได้แก่มนุษย์ผู้ไม่รู้รักษา
บุญคุณโทษ ไม่รู้จักคุณของผู้มีบุญคุณ เป็นมนุษย์ผู้ไร้ศีลธรรม

๔. มนุสฺสเปโต มนุษย์เปรต ได้แก่มนุษย์ผู้มากไปด้วยความ
โลภ ชอบลักของกัน โกงกันโดยประการต่างๆ

๕. มนุสฺสเนรียโก มนุษย์สัตว์นรก ได้แก่ มนุษย์ผู้ชั่วร้าย
หยายคาย เทียบฆ่ากัน ปล้นกันอย่างทารุณโหดร้าย

การที่มนุษย์มี ๕ ประเภท มีชื่อต่างๆ กันเช่นนี้ ก็เพราะถือศีล
ธรรมเป็นเครื่องวัด เป็นเครื่องจำแนกถึงกล่าวมาข้างต้นนี้

๓. ทางไปสวรรค์

ทางไปสวรรค์ได้แก่มหากุศล สวรรค์ แปลว่าโลกอันสรรพสัตว์
จะพึงไปถึงได้ด้วยการมอันคั่งาม มหา แปลว่าใหญ่ มาก กว้างขวาง
พิสดาร กุศล แปลว่า ความฉลาด ความดี คือบุญนั่นเอง หมายความว่า
ผู้จะไปเกิดสวรรค์ต้องไปด้วยบุญกุศล บุญกุศลนั้นก็มีมากมายหลายอย่าง
เช่นให้ทาน ฟังธรรม เวียนธรรม สอนธรรม สร้างโรงเรียนทางโลก
สร้างโรงเรียนทางธรรม ให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียน สร้างถนนหนทาง
สร้างโรงพยาบาล สร้างกุฏิวิหาร สร้างสะพาน ให้อำนาจพระสงฆ์ บิณฑบาต
พระภิกษุออกไม่อุปเทธิขึ้นเป็นต้น มีมากมายเหลือที่จะนับจะพรรณนา แต่
สรุปลงมาแล้วมีเพียง ๘ อย่างเท่านั้น คือ

๑. โสมนสุตสหคต เวลาทำบุญทำทานการกุศลต่างๆ มีความ
ดีใจ ฌานสมบุตต มีปัญญาปรารภนาให้ ได้ มรรค ผล นิพพาน
อสงขาริก คือกทำบุญเองไม่มีใครมาชักชวนให้ทำ ผู้ที่ทำบุญเช่นนี้ได้ผล
ดีมาก คือสามารถนำไปเกิดเป็นมนุษย์ก็ได้ ไปเกิดเป็นเทวดาก็ได้ ถ้า
เกิดเป็นมนุษย์ จะร่ำรวยมั่งมีศรีสุข มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดมากเป็นที่ ๑
ถ้าเจริญสมถกรรมฐาน จะได้บรรลุมรรค ถ้าเจริญวิปัสสนากรรมฐานจะ
ได้บรรลุมรรค ผล นิพพาน เป็นพระอริยบุคคล มีพระโสดาบันเป็นต้น

๒. โสมนสุตสหคต เวลาทำบุญทำทานการกุศลต่างๆ มีความ
ดีใจ ฌานสมบุตต มีปัญญาปรารภนาให้ ได้บรรลุมรรค ผล นิพพาน
สสงขาริก มีผู้ชักชวนจึงทำบุญ ผู้ที่ทำบุญเช่นนี้ ได้ผลเป็นที่ ๒ คือ
สามารถนำไปเกิดเป็นมนุษย์ก็ได้ เป็นเทวดาก็ได้ ถ้าไปเกิดเป็นมนุษย์จะ

ร่ำรวยมั่งมีศรีสุข มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด แต่เป็นที่ ๒ ถ้าเจริญสมถกรรมฐาน ก็จะได้ ฌาน ถ้าเจริญวิปัสสนากรรมฐานก็ได้บรรลุ มรรค ผล นิพพาน

๓. อุปกุสาหกคัม เวลาทำบุญทำทานการกุศลต่าง ๆ มีใจเฉย ๆ ไม่ทักใจ ฌานสมบุตฺตัม มีปัญญาปรารภนาให้ได้บรรลุ มรรค ผล นิพพาน อสงฺขาริกิ คิคทำบุญเอง ไม่มีใครมาชักชวน ผู้ที่ทำบุญเช่นนี้ ได้ผลเป็นที่ ๓ คือ สามารถนำไปเกิดเป็นมนุษย์ก็ได้ ไปเกิดเป็นเทวดาก็ได้ ถ้าไปเกิดเป็นมนุษย์จะร่ำรวยมั่งมีศรีสุข มีสติปัญญาดี แต่เป็นที่ ๓ ถ้าเจริญสมถกรรมฐาน จะได้ฌาน ถ้าเจริญวิปัสสนากรรมฐานจะได้ มรรค ผล นิพพาน

๔. อุปกุสาหกคัม เวลาทำบุญทำทานการกุศลต่าง ๆ มีใจเฉย ๆ ไม่ทักใจ ฌานสมบุตฺตัม มีปัญญาปรารภนาให้ได้บรรลุ ผล นิพพาน สสงฺขาริกิ มีผู้ชักชวนจึงทำบุญ ผู้ที่ทำบุญเช่นนี้ ได้ผลเป็นที่ ๔ คือสามารถนำไปเกิดเป็นมนุษย์ก็ได้ ไปเกิดเป็นเทวดาก็ได้ ถ้าเกิดเป็นมนุษย์จะร่ำรวยมั่งมีศรีสุข มีสติปัญญาดี แต่เป็นที่ ๔ ถ้าเจริญสมถกรรมฐานจะได้ฌาน ถ้าเจริญวิปัสสนากรรมฐานจะได้ มรรค ผล นิพพาน

มหากุศลทั้ง ๔ ข้อนี้อยู่ในเกณฑ์ดีมากตามลำดับ ๆ กัน ถ้าใครจะทำบุญทำทานควรให้ได้อย่างนี้จึงจะดี

๕. โสมนสุตฺตคัม เวลาทำบุญทำทานการกุศลต่าง ๆ มีความทักใจ ฌานวิปยุตฺตัม ไม่มีปัญญาไม่ปรารภนาให้ได้บรรลุ ผล นิพพาน

สสงฺขาริกํ คิคทำบุญฺเอง ไม่มีใครมาชักชวนให้ทำ ผู้ที่ทำบุญฺเช่นนี้ไ้ผล
เป็นที ๕ คือสามารถนํไปเกิดเป็นมนุษย์ก็ไ้ ไปเกิดเป็นเทวดาก็ไ้ ถ้า
เกิดเป็นมนุษย์ จะรํารวย มั่งคั่ง สมบูรณ์ แต่ไม่มีปัญฺญา ถ้าเจริญ
สมถกรรมฐาน จะไม่ไ้ฌาน ถ้าเจริญวิยัสนากรรมฐาน ก็จะไม่ไ้
มรรค ผล นิพพาน

๖. โสมนสฺสสหคํ เวลาทำบุญฺทำทานการกุศลต่าง ๆ มีความ
กํใจ ฌานวิปฺยุตฺตํ ไม่มีปัญฺญา ไม่ปรารธนาให้ไ้มรรค ผล นิพพาน
สสงฺขาริกํ มีผู้ชักชวนจึงทำบุญฺ ผู้ที่ทำบุญฺเช่นนี้ไ้ผลเป็นที ๖ คือ
สามารถนํไปเกิดเป็นมนุษย์ก็ไ้ ไปเกิดเป็นเทวดาก็ไ้ ถ้าเกิดเป็นมนุษย์
จะรํารวย มั่งคั่งสมบูรณ์ แต่ไม่มีปัญฺญา ถ้าเจริญสมถกรรมฐาน จะ
ไม่ไ้ฌาน ถ้าเจริญวิยัสนากรรมฐานก็จะไม่ไ้บรรลฺ มรรค ผล
นิพพาน

๗. อุเปกฺขาสหคํ เวลาทำบุญฺทำทานการกุศลต่าง ๆ มีใจ
เฉย ๆ ไม่กํใจ ฌานวิปฺยุตฺตํ ไม่มีปัญฺญา ไม่ปรารธนามรรค ผล
นิพพาน อสงฺขาริกํ คิคทำบุญฺเอง ไม่มีใครชักชวนให้ทำ ผู้ที่ทำบุญฺ
เช่นนี้ไ้ผลเป็นที ๗ คือสามารถนํไปเกิดเป็นมนุษย์ก็ไ้ ไปเกิดเป็น
เทวดาก็ไ้ ถ้าเกิดเป็นมนุษย์ จะรํารวย มั่งคั่งสมบูรณ์ แต่ไม่มีปัญฺญา
ถ้าเจริญสมถกรรมฐาน จะไม่ไ้ฌาน ถ้าเจริญวิยัสนากรรมฐาน ก็
จะไม่ไ้ มรรค ผล นิพพาน

๘. อุเปกฺขาสหคํ เวลาทำบุญฺทำทานการกุศลต่าง ๆ มีใจ
เฉย ๆ ไม่กํใจ ฌานวิปฺยุตฺตํ ไม่มีปัญฺญา ไม่ปรารธนามรรค ผล

นิพพาน สสงฺขาริกํ มีผู้มาชักชวนจึงทำบุญ ผู้ที่ทำบุญเช่นนั้นได้ผล
เป็นที่ ๘ คือสามารถนำไปเกิดเป็นมนุษย์ก็ได้ ไปเกิดเป็นเทวดาก็ได้
ถ้าเกิดเป็นมนุษย์จะร่ำรวย มั่งคั่งสมบูรณ์ แต่ไม่มีปัญญา ถ้าเจริญ
สมถกรรมฐาน จะไม่ได้ฌาน ถ้าเจริญวิปัสสนากรรมฐานจะไม่ได้ มรรค
ผล นิพพาน

ผลของมหากุศลทั้ง ๘ นั้นแหละ ที่จะนำบุคคลไปเกิดเป็นมนุษย์
หรือไปเกิดเป็นเทวดา เพราะฉะนั้น ทางไปสวรรค์จึงได้แก่มหากุศล ๘

๔. ทางไปพรหม

ทางไปพรหม ได้แก่อารมณกรรมฐาน ๔๐ อย่าง แบ่งออกเป็น
๗ หมวด คือ

๑. หมวดกสิณ ๑๐ มีปฐวีกสิณ อาโปกสิณ เป็นต้น
๒. หมวดอสุภะ ๑๐ มีซากศพที่มีสีเขียวขึ้นพอง ซากศพ
ที่มีหนองไหลออกเป็นต้น
๓. หมวดอนุสสติ ๑๐ มีพุทธานุสสติ เป็นต้น ที่ได้นำ
เจริญภาวนาว่า “พุทฺโธ พุทฺโธ” วันนั้น ได้แก่พุทธานุสสติ
ยทน์ เป็นการเจริญสมถกรรมฐาน ชื่อว่าเกินทาง
สายที่ ๔ แต่ไม่ใช่วิปัสสนากรรมฐาน
๔. หมวดพรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา
อุเบกขา
๕. หมวดรูปกรรมฐาน ๔ มีอากาสานัญจายคณะ เป็นต้น
๖. หมวดอาหาร คือ อาหาเรปฏิกูลสัญญา พิจารณาอาหาร
ที่เรารับประทาน โดยความเป็นของปฏิกูลน่าเกลียด

๗. หมวดจตุธาตุนิพพาน คือกำหนดธาตุทั้ง ๔ ให้แก่

ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม

ทั้ง ๔๐ อย่างนี้ เป็นอารมณ์ของสมถกรรมฐาน ผู้ที่เจริญกรรมฐานเหล่านี้ข้อใดข้อหนึ่ง เช่นว่า “พุทฺธัง พุทฺธัง” หรือว่า “สมฺมา อรหัง สมฺมาอรหัง” หรือว่า “สมฺพุทฺธัง สมฺพุทฺธัง” ชื่อว่าเจริญสมถกรรมฐาน ผู้ที่เจริญสมถกรรมฐานนั้นได้บรรลุรูปฌาน ทุคิยฌาน ทคิยฌาน จตุตถฌาน เมื่อตายแล้วย่อมได้ไปเกิดพรหมโลก

ทางสายที่ ๑ ถึงสายที่ ๔ นี้ มีอยู่ก่อนพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นในโลก ภายในพระพุทธศาสนาก็มี ภายนอกพระพุทธศาสนาก็มี เช่น อาฬาร กายส อุทกกายส ผู้เป็นอาจารย์ของพระพุทธเจ้า เป็นต้น ได้เดินทางสายนั้นจนไถ้รูปฌาน อรูปฌานมาแล้ว

๕. ทางไปนิพพาน

ทางไปนิพพาน ได้แก่การเจริญสติปัฏฐาน ๔ ซึ่งมีพระบาลีรับรองไว้ว่า

เยเนว ยนฺติ นิพฺพานํ	พุทฺธา เตสญฺจ สาวกา
เอกายเนน มคฺเคน	สติปฏฺฐานสญฺจินา

“พระพุทธเจ้าและเหล่าพระสาวก ได้ดำเนินไปสู่พระนิพพานด้วยหนทางสายใด ทางสายนั้นเป็นทางสายเอก อันนักปราชญ์รู้ทั่วถึงกันแล้วว่า ได้แก่สติปัฏฐานทั้ง ๔ ดังนี้”

การเจริญสติปัฏฐาน ๔ ก็คือการเจริญวิปัสสนากรรมฐานนั่นเอง
อารมณ์ของวิปัสสนากรรมฐาน ได้แก่ชั้นที่ ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา
สังขาร วิญญาณ ย่อให้สั้น ได้แก่ รูป กับ นาม ย่ออย่างนี้ คือ
ชั้นที่ ๑ เป็นรูป ชั้นที่ ๒-๓-๔-๕ เป็นนาม ย่อลงมาในเวลาปฏิบัติ
ได้แก่ท้องพอง ท้องยุบ พอง กับ ยุบ เป็นรูป ความรู้สึกสุข ทุกข์ เฉย ๆ
เป็นเวทนา ความจำพองยุบ เป็นสัญญา ความปรุงแต่งจิต เป็นสังขาร
ความรู้พองยุบ เป็นวิญญาณ ตอนที่ให้ภาวนาว่า “พองหนอ ยุบหนอ”
นั้นเป็นวิปัสสนา เพราะได้รู้กับนามเป็นอารมณ์

วิปัสสนากรรมฐานนี้ เป็นคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
พระองค์ใดทรงพร่ำสอนมาตั้งแต่เริ่มประกาศพระพุทธศาสนาครั้งแรก คือ
ปฐมเทศนา ได้แก่ “อัมมจักกัปปวัตตนสูตร” จนกระทั่งถึงวาระสุดท้าย
เมื่อจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ก็ยังได้ทรงพร่ำสอนสัพพัตถปริพาชกให้
เจริญวิปัสสนากรรมฐานจนได้เป็นพระอรหันต์

พระสงฆ์เถรานุเถระในสมัยต่อ ๆ มา ก็ได้พากันพร่ำสอน
วิปัสสนามาจนกระทั่งถึงทุกวันนี้ ปัจจุบันนี้วิปัสสนากรรมฐานก็ได้บรรจุไว้
ในหลักสูตรแห่งการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย ตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษา
จนถึงประโยค ป.๖. ๕ คงจะได้ยกมาบรรยายให้ทราบดังต่อไปนี้

๑. ในนวโกวาท หลักสูตรมัธยมศึกษาชั้นตรี เช่น สติปัฏฐาน ๔
และมรรค ๘

๒. ในธรรมวิภาค ปริเฉทที่ ๒ หลักสูตรมัธยมศึกษาชั้นโท เช่น
กรรมฐาน ๒ คือ

- (๑) สมถกรรมฐาน กรรมฐานเป็นอุบายสงบใจ
 (๒) วิปัสสนากรรมฐาน กรรมฐานเป็นอุบายเรืองปัญญา

๓. ในธรรมวิจารณ์ หลักสูตรนักธรรมชั้นเอก เช่น
 เบ จิตต์ สลฺลเมตฺตสนฺติ โมกฺขนฺติ มารพนฺธนา
 ชนเหล่าใด จักสำรวมจิต ชนเหล่านั้น จักพ้นบ่วงแห่งมาร

อาการสำรวมจิตนั้นมี ๓ อย่าง คือ

- (๑) สำรวมอินทรีย์ ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ
 (๒) เจริญสมถกรรมฐาน
 (๓) เจริญวิปัสสนากรรมฐาน

๔. ในธรรมบททั้ง ๔ ภาค หลักสูตรประโยค ป.ธ. ๓ มีเรื่อง
 วิปัสสนากรรมฐานอยู่ทุก ๆ ภาค จะยกมาพอเป็นตัวอย่างเท่านั้น เช่น
 ในธรรมบทภาค ๑ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ทรงแสดงอรรถใน
 พระพุทธศาสนาไว้เพียง ๒ ประการเท่านั้น คือ

- (๑) คณฺถธฺรชฺ ได้แก่การศึกษาเล่าเรียนพระพุทธพจน์
 นิกายหนึ่งสองนิกาย หรือจบทั้งพระไตรปิฎก
 (๒) วิปัสสนาธฺรชฺ ได้แก่การเจริญวิปัสสนากรรมฐาน

๕. ในมงคลที่ปนี หลักสูตรประโยค ป.ธ. ๔ เช่น เรื่องการบูชา
 ท่านแสดงไว้ว่า การบูชานั้นมีอยู่ ๒ อย่าง คือ

(๑) อามิสบูชา การบูชาด้วยอามิส มีคอกไม้ธูปเทียน
เป็นต้น

(๒) ปฏิบัติบูชา การบูชาด้วยการปฏิบัติ แบ่งออกเป็น
๓ ชั้น คือ

(๑) ขั้นต่ำ บูชาด้วยการนึกถึงพระไตรสรณคม ให้ทาน
รักษาศีล ฟังธรรม เวียนธรรม สร้างถาวร
วัตถุต่างๆ เช่น กุฏิวิหาร ศาลาการเปรียญ
โรงเรียน เป็นต้น

(๒) ชั้นกลาง บูชาด้วยการเจริญสมถกรรมฐาน

(๓) ขั้นสูง บูชาด้วยการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน

๖. ในคตยสามนตฺ์ หลักสูตรประโยค ป.ธ. ๕ แสดงไว้ว่า
ธมฺมจารี สุขํ เสติ

ผู้ประพฤติธรรมย่อมอยู่เป็นสุข

ในพระพุทธภาษิตบทนี้ ท่านจำแนกบุคคลออกเป็น ๕ จำพวก คือ

(๑) ปริยตฺติพหุโล มากด้วยปริยัติ คือเรียนรู้อย่างมาก แต่ไม่
ได้ปฏิบัติธรรม

(๒) ปญฺณตฺติพหุโล มากด้วยปัญญา คือเป็นพระธรรม
ถึก แต่มิได้ปฏิบัติธรรม

(๓) สขุณฺณายพหุโล มากด้วยการท่องจำ แต่มิได้
ปฏิบัติธรรม

(๔) วิตกพหุโล มากด้วยวิตก คือคิดมาก แต่มีได้
ปฏิบัติธรรม

บุคคลทั้ง ๔ จำพวกนี้ ยังไม่ชื่อว่าได้ปฏิบัติธรรม เพราะยังไม่ได้
เจริญวิปัสสนากรรมฐาน

(๕) ฌมจารี ได้แก่บุคคลผู้ประพฤติธรรม คือผู้ที่ได้
เจริญวิปัสสนากรรมฐาน ผ่านการปฏิบัติ
ไปแล้ว

๗. ในกัณหาวิตรณิ หลักสูตรประโยค ป.ธ. ๖ ท่านแสดงไว้ว่า
ภิกขโว สีสสมฺปนฺนา สีสุขา กามา สุนนฺตุ เม

“ท่านผู้เห็นภัยในวัฏฏสงสารทั้งหลาย สมบูรณ์ด้วยศีล ใครต่อ
สิกขา ๓ จงปฏิบัติตามคำพร่ำสอนของเราเถิด” ดังนี้

สิกขา ๓ นั้น คือ ศีล สมาธิ ปัญญา หมายถึงศีล สมาธิ
ปัญญา ในมรรค ๘ ศีล สมาธิ ปัญญา ในมรรค ๘ ได้ปรมาตมคือ
รูปนามเป็นอารมณ์ จักเป็นวิปัสสนากรรมฐาน

๘. ในปฐมสามนตฺ หลักสูตรประโยค ป.ธ. ๗ ท่านแสดงไว้ว่า
ยถา ฌมฺเภ นิพนฺนฺเชยฺย วจฺณํ ทมฺ นโร อธิ
พนฺนฺเชยฺยเยวํ สกํ จิตฺตํ สติยารมฺมณฺเ ทพฺพํ

บุคคลในโลกนี้ ผู้ประสงค์จะฝึกลูกโค ฟังเอาเชือกผูกไว้กับเสา
แล้วจึงลงมือฝึกมันใด ผู้ปฏิบัติธรรมก็ฉนั้น ฟังผูกจิตของตนไว้ที่เสา
คือสติปัฏฐานทั้ง ๔ ด้วยเชือกคือสติให้มัน

๕. ในวิสุทธิมรรค หลักสูตรประโยค ป.ธ. ๘ ท่านแสดงไว้ว่า
วิปัสสนานั้นมีอยู่ ๒ อย่าง คือ

[๑] วิปัสสนามูลี รากเง้าของวิปัสสนามีอยู่ ๒ อย่าง คือ

(๑) สลวิสุทธิ มีศีลวิสุทธิ

(๒) จิตวิสุทธิ มีจิตวิสุทธิ

[๒] วิปัสสนาสรีรี ตัวของวิปัสสนา มีอยู่ ๕ อย่าง คือ

(๑) ทิฏฐิวิสุทธิ มีความเห็นอันบริสุทธิ์ คือเห็นรูปนาม

(๒) กังขาวิตรณวิสุทธิ ข้ามพ้นจากความสงสัยใน
รูปนาม และรู้เหตุปัจจัยของรูปนาม

(๓) มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ มีความรู้ความเห็น
อันบริสุทธิ์ว่า นี่ทางถูก นี่ทางผิด แล้วชี้คทางถูก
ต่อไป

(๔) ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ มีความรู้ความเห็นอัน
บริสุทธิ์ดำเนินไปโดยลำดับ ๆ นับตั้งแต่อุทยัพพ
ญาณ คือ ญาณที่ ๔ จนกระทั่งถึงอนุโลมญาณ
คือ ญาณที่ ๑๒

(๕) ญาณทัสสนวิสุทธิ มีความรู้ความเห็นอันบริสุทธิ์
ได้แก่มัคคญาณทั้ง ๔ มีโสคาปัตติมัคคญาณ
เป็นต้น

๑๐. ในอภิมมัทธสังคหยาดี หลักสูตรประโยค ป.จ. ๕ ท่าน
แสดงไว้ว่า

“สมถวิปัสสนานํ ภาวนานมิโต ปริ
กมฺมณฺฐานํ ปวทุขามิ ทูวิธมฺปิ ยถากุมํ”

เบื้องต้นนี้ไป จักได้แสดงกรรมฐานแม้ทั้ง ๒ อย่าง ตามลำดับ
ไป คือ สมถกรรมฐาน ๑ วิปัสสนากรรมฐาน ๑

ตามตัวอย่างที่แสดงมานี้ ก็พอชี้ให้เห็นได้แล้วว่า วิปัสสนา
กรรมฐาน เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า มีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก
อรรถกถา ฎีกา และหลักสูตรแห่งการศึกษาของคณะสงฆ์ทุก ๆ ชั้น ตั้งแต่
นักธรรมตรี จนถึงประโยค ๕ ดังที่ได้บรรยายมาแล้วนั้น เพราะฉะนั้น
วิปัสสนากรรมฐาน จึงเป็นสมบัติของชาวพุทธ มิใช่เป็นสมบัติของชาติใด
ภาษาใดทั้งสิ้น

เมื่อผู้ใดได้เจริญวิปัสสนากรรมฐานถูกต้องตามหลักปริยัตินี้แล้ว
ผู้นั้นจักได้รับผลดังนี้ คือ

๑. โดยย่อรู้ปัญจขันธ์ธรรม รู้นาม รู้อารมณ์ รู้พระไตรลักษณ์ รู้มรรค
ผล นิพพาน

๒. โดยพิสดาร ผู้นั้นจะได้มีญาณเกิดขึ้นตามลำดับ ๆ นับแต่ต่ำ
จนถึงสูง คือ

๑. นามรูปปริจเฉทญาณ รู้นาม

๒. ปัจจัยปริคคหญาณ รู้เหตุรู้ปัจจัยของนาม

๓. สัมมสนญาณ	รู้ নিজ ทั้ง ทุกข์ อนัตตา
๔. อุตัพพญาณ	รู้ความเกิดดับของรูปนาม
๕. ภังคญาณ	รู้เฉพาะความดับไปของรูปนาม
๖. ภยญาณ	รู้รูปนามปรากฏเป็นของน่ากลัว
๗. อาทีนวญาณ	รู้รูปนามว่ามีทุกข์โทษมาก
๘. นิพพิทาญาณ	เกิดความเบื่อหน่ายในรูปนาม
๙. มุญจิตุกัมมตาญาณ	อยากหลุดพ้นจากรูปนาม
๑๐. ปฏิสังขานญาณ	มีใจเข้มแข็ง ตั้งใจจริง ปฏิบัติจริง ๆ
ไม่ทอดอຍ
๑๑. สังขารุเปกขญาณ	มีใจเฉยอยู่กับรูปนาม พร้อมทั้งมี
สติสัมปชัญญะอยู่เสมอ ๆ
๑๒. สจจานุโลกมิกญาณ	รู้วิสัย ๔ รู้พระไตรลักษณ์ ชัดเจน
แจ่มแจ้ง
๑๓. โคตรภูญาณ	ห่วงนิพพานเป็นอารมณ์

๑๔. มัคคญาณ ทักกิเลส คือสัkkายาทิฏฐิ วิจิกิฉา สัลลพพ
 ปรามาสได้เกิดขาดเป็นสมุจเฉตประธาน มีพระนิพพานเป็นอารมณ์ เป็น
 โลกุตตระ คือเหนือโลกิยะ เหนือโลกมนุษย์ทั้งหมด ต้องปฏิบัติถึงตรง
 ญาณที่ ๑๔ นี้ จึงจะสามารถพิสูจน์ได้ว่า บุญ บาป นรก สวรรค์ มรรค
 ผล นิพพานมีจริง ถ้ายังไม่ถึงตรงนี้ ยังจะต้องสงสัยลังเลใจ ถึงแม้ว่า

จะไต่ขึ้นไต่พัง ไต่ศึกษาเล่าเรียนมามากสักเท่าไรก็ตาม ความสงสัยก็ยัง
มีอยู่ เพราะตัวที่ทำให้สงสัยลงเลใจคือวิจิตรฉายยังมีอยู่

๑๕. ผลญาณ มีพระนิพพานเป็นอารมณ์ เป็นโลกุตตระ

๑๖. บัณฑิตเวกชนญาณ ย้อนกลับไปพิจารณาบรรค ผล นิพพาน
กิเลสที่ตนละได้และกิเลสที่ยังเหลืออยู่

เมื่อผู้ใดปฏิบัติได้ถึงอย่างนั้นแล้ว ผู้นั้นจะมีศีล ๕ มั่นอยู่เป็นนิตย์
ตลอดไปทุกภพทุกชาติจนกว่าจะได้เป็นพระอรหันต์

ได้บรรยายปารุทธาธรรม มาในภาคปริยัติและภาคปฏิบัติ กันแล้ว
สมควรแก่เวลาแล้ว จึงขอยุติไว้เพียงเท่านี้.

ขอถวายพระพร

ธรรมปาฐกถา

ครั้งที่ ๕

เรื่อง ธรรมจริยา

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า [จวน อุฏฺฐายี]

วัดมกุฏกษัตริยาราม แสดงถวาย

วันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๐๓

วันนี้เป็นวันนักประสงฆ์ธรรมปาฐกถา ซึ่งสมเด็จพระราชชนนี
ยพิตรทรงจัดให้มีขึ้น เพื่อพระองค์ท่านเองและผู้ที่ทำงานในนี้ให้มีโอกาส
หาความรู้ด้านศาสนา เพื่อนำไปเป็นข้อปฏิบัติที่จะยังคนให้มีความเจริญ
ทั้งในโลกและในธรรม เพราะฉะนั้น วันนี้จะแสดงเรื่องธรรมจริยา ความ
ประพฤติธรรม คำว่า “ธรรม” ในที่ทั่ว ๆ ไป ท่านหมายถึงความดีที่เป็น
เครื่องชำระจิตใจให้สะอาดและมีความสงบเย็น เฉพาะในที่นี้จะกล่าวธรรม
ตามพระพุทธภาษิตที่พระบรมศาสดาทรงไว้ว่า “ธมฺมํ จเร สุจริตํ บุคคล
พึงประพฤติธรรมให้เป็นสุจริต” “น ตํ ทูจริตํ จเร ไม่พึงประพฤติธรรม
นั้นให้เป็นทุจริต” “ธมฺมจารี สุขํ เสติ อสุมิ โลเก ปรมฺหิ จ ธรรม-
จารี คือผู้ประพฤติธรรมเป็นปกติ ย่อมอยู่เป็นสุขทั้งในโลกนี้และโลกอื่น”
ธรรมในพระพุทธภาษิตนี้ หมายถึงหน้าที่ที่ทุกคนจะต้องทำเพื่อตนและเพื่อ
ผู้อื่น ให้ตนและผู้อื่นอยู่เป็นสุขด้วยกัน เพราะโลกซึ่งหมายถึงหมู่คนซึ่งอยู่
ร่วมกันเป็นหมู่คณะ เป็นชาติเป็นบ้านเมือง ย่อมมีหน้าที่ที่จะต้องทำเพื่อ
ประโยชน์และความสุขแก่กันและกันโดยเฉพาะในวงแคบ ๆ เช่น ครอบครัว

๔๔๖๑ ผู้ที่จะต้องกระทำหน้าที่เช่นกัน เช่นมารดาบิดากับบุตร สามีกับภรรยา
 ลูกจ้างกับนายจ้าง ถ้าหมายกว้างออกไปอีกถึงชาติบ้านเมือง ก็ย่อม
 มีผู้ปกครองกับผู้อยู่ใต้ปกครอง ผู้ปกครองนั้น ที่เป็นผู้สูงสุดก็คือองค์
 พระมหากษัตริย์ และถ้าบ้านเมืองกว้างใหญ่มีงานที่จะต้องทำเพื่อให้อาณา
 ประชากรอยู่เย็นเป็นสุข ประกอบอาชีพโดยสุจริต ก็จำจะต้องมี
 ข้าราชการที่มีความรู้ความสามารถ รับผิดชอบบริหารงานการของชาติ
 บ้านเมืองเกี่ยวกับอาณาประชาราษฎร์ ให้กิจการเพื่อความเจริญสุขของ
 ราษฎรและชาติบ้านเมืองเป็นไปด้วยดี จึงมีหน้าที่อีกคู่หนึ่งคือหน้าที่ของ
 ข้าราชการกับหน้าที่ของประชาชนพลเมือง ข้าราชการเป็นมือแทน
 พระหัตถ์ของพระมหากษัตริย์ และบางตำแหน่งก็เป็นสมองแทนด้วย
 ประชาชนพลเมืองก็มีหน้าที่ของตนที่จะต้องปฏิบัติเพื่อให้ชาติบ้านเมืองเป็น
 ปกติสุข หน้าที่เหล่านี้ถ้าทุกคนปฏิบัติให้บริบูรณ์จนเหมาะสมแก่ตน
 และแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับตนแล้ว กิจการอันเป็นเหตุแห่งความสุขความเจริญ
 ก็ย่อมเป็นไปด้วยดี และสม่ำเสมอ และกิจการที่จะต้องทำเพื่อยับยั้ง
 ความทุกข์และความเสื่อมก็ย่อมเป็นไปสม่ำเสมอ เพราะในโลกนี้มีทั้งสุข
 และทั้งทุกข์คู่กันไป ไม่ใช่มีแต่อย่างเดียว แต่ทุกคนต้องการความสุข
 ไม่ต้องการความทุกข์ ทั้งที่ต้องการความสุขและไม่ต้องการความทุกข์นั้น
 ทุกคนก็ย่อมต้องประสบสุขบ้าง ทุกข์บ้าง ไม่ได้สุขเสมอไป และลำพังตัว
 ของตัวเองบางคนก็ช่วยตัวเองไม่ได้ต้องให้ผู้อื่นช่วย เมื่อเป็นเช่นนั้นหน้าที่ที่จะ
 ต้องทำเพื่อกันและกันจึงมีมาก กล่าวเฉพาะที่เห็นง่าย ๆ ก็คือมารดาบิดา
 กับบุตร บุตรเกิดมาไร้เดียงสาไม่รู้ผิดชอบชั่วดี จะเป็นบุตรที่ดีและเป็น
 พลเมืองดีของชาติ ก็เพราะบิดามารดากระทำหน้าที่ ๕ ประการ คือ

๑. สอนให้เว้นชั่ว โดยชี้แจงแนะนำให้รู้จักความชั่ว ว่า
ประพฤติกิริยาหรือทำอะไรเป็นความชั่ว สอนให้เว้นชั่วนั้นเสีย เพราะชั่วมี
ผลเป็นความทุกข์ความเสื่อม ก็มีผลเป็นความสุขความเจริญ ไม่ใช่ใช้
วิธีเข่นชกกันตีตีตีตีไป ต้องสอนให้รู้ว่าชั่วถ้าทำเข้าแล้วตัวผู้ทำจะ
ได้รับความทุกข์ความเสื่อม ความถูกกดขี่หมิ่นจากคนทั้งหลาย และตัวอย่าง
ที่กตัญญูก็คอยมารดาบิดานั่นเองเป็นผู้เว้นชั่วไม่ทำชั่วนั้น เพื่อนำบุตรให้
ประพฤติตาม เมื่อเว้นชั่วเสียได้บุตรก็พ้นจากความเป็นคนชั่วคนเลว ไม่
ต้องประสบความทุกข์ความเสื่อมอันเป็นผลของความชั่ว

๒. สอนให้บุตรประพฤติดี คือสอนให้รู้ว่าประพฤติอย่างไร
เป็นความดี และแสดงผลของความดี คือความสุขความเจริญให้บุตรเห็น
และมารดาบิดาก็ประพฤติดีให้เห็นเป็นเยี่ยงอย่าง เช่นจะสอนให้บุตร
ประพฤติสุจริตด้วย กาย วาจา ใจ มารดาบิดาก็ต้องประพฤติให้เห็น
สอนให้บุตรไม่เล่นการพนัน บิดามารดาก็ต้องไม่เล่นการพนัน ให้บุตร
เห็น จะสอนไม่ให้บุตรดื่มสุราเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท บิดา
มารดาก็ต้องเว้นไม่ดื่มสุราเมรัยด้วย ถ้าบิดามารดาไม่เล่นการพนันยังดื่ม
สุราเมรัยอยู่ จะสอนให้บุตรเว้น บุตรก็สงสัยว่าทำไมผู้ใหญ่จึงดื่มได้เล่น
ได้ ส่วนเราเป็นเด็กทำไมถูกห้าม เมื่อเป็นเช่นนั้น เด็กก็จะลอบดื่มสุรา
เมรัยลับหลังและแอบเล่นการพนันกันบ้าง เพราะเห็นตัวอย่างที่บิดา
มารดาประพฤติอยู่ คำสอนจะศักดิ์สิทธิ์ก็เพราะผู้สอนเป็นผู้ประพฤติตาม
คำสอนนั้นด้วย เมื่อบุตรประพฤติดีตามคำสอนและตามเยี่ยงอย่างที่ดีของ
มารดาบิดาแล้ว ก็ย่อมเป็นคนที่มีความสุขความเจริญและเป็นพลเมืองดี
ของชาติด้วย

๓. มารดาบิดาที่ดีย่อมให้การศึกษากับบุตรไม่ปล่อยบุตรให้
โง่ การศึกษานี้คือการถ่ายทอดความรู้จากท่านผู้รู้มาไว้ในตน เมื่อบุตร
ได้รับการศึกษาศิลปวิทยาในทางที่ชอบ มีความรู้ความฉลาดก็สามารถ
ประกอบอาชีพที่ชอบด้วยอาชีพศิลปวิทยาของตนเอง สามารถตั้งตนให้
เจริญด้วยโภคทรัพย์ ยศ เกียรติ ไม้ตรี และความสุข

๔. เมื่อบุตรมีอาชีพและประกอบอาชีพมีรายได้แล้ว ก็ควร
สอนให้รู้จักรับผิดชอบปกครองตนเองและปกครองผู้อื่น โดยจัดการให้มี
คู่ครองที่สมควรกัน เพื่อให้ได้คนที่ มีความประพฤติดี มีความรู้
ความสามารถที่พอเป็นกำลังช่วยกันทั้ง ๒ ฝ่ายเพื่อตั้งตัวให้เจริญในโลก

๕. ให้ทรัพย์แก่บุตรในสมัยที่ควรให้ เช่นให้เป็นกำลังสำหรับ
เล่าเรียนศึกษาศิลปวิทยา ให้เป็นกำลังสำหรับทำความดีให้ก้าวหน้า และ
เมื่อบุตรสามารถปกครองทรัพย์สมบัติได้แล้ว ก็มอบทรัพย์ให้เพื่อเป็น
ทุนรอนประกอบอาชีพตั้งตัวให้เป็นหลักฐาน

เมื่อมารดาบิดาปฏิบัติหน้าที่ ๕ ประการนี้บริบูรณ์แล้ว บุตรก็ย่อม
สำนึกในพระคุณลึกซึ้งว่า ท่านเป็นผู้ให้แก่นิสสารทุกทุกอย่างเช่นให้ชีวิต
ให้เกิดมาแล้วก็เลี้ยงดูบำรุงให้มีชีวิตยืนยาว ให้ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ
สอนให้เป็นคนดี ให้ความรู้ความฉลาด ให้ทรัพย์สิน ให้หลักฐานคือให้
การตั้งครอบครัว เมื่อบุตรสำนึกพระคุณของบิดามารดาแล้วจะตั้งใจสนอง
คุณ ถนอมน้ำใจบิดามารดาให้ต้องเดือดร้อนโทมนัสเพราะประพฤติก
ไม่สมควร เป็นการเลี้ยงน้ำใจบิดามารดาให้ได้ความปลื้มใจว่าเราได้ลูกที่ดี

บุตรรู้พระคุณมารดาบิดา ย่อมปฏิบัติหน้าที่ของตนเพื่อสนองคุณ
ท่าน ๕ สถาน คือ

๑. บำรุงท่านให้เป็นสุข ด้วยปัจจัยแห่งความสุข มีอาหารและ
เครื่องนุ่งห่มเป็นต้น เมื่อท่านป่วยไข้เขาเป็นอุระพยาบาลรักษาจนกว่า
จะหายหรือสิ้นชีวิต เมื่อท่านชราทุพพลภาพ ก็เลี้ยงท่านให้มีความสุข
สำราญ ไม่คำนึงถึงความเหน็ดเหนื่อย มิให้ท่านแร้นแค้นโดยประการใดๆ
สิ่งใดที่ท่านชอบชวนชวาทามาให้ เพื่อแสดงน้ำใจว่ารักเคารพนับถือท่าน

๒. ทำกิจของท่านแทนท่าน กิจการใดที่มารดาบิดาทำเพื่อ
ความเจริญของครอบครัวหรือเพื่อเกียรติคุณของครอบครัววงศ์ตระกูล
บุตรต้องศึกษากิจการนั้น ให้รู้ให้เข้าใจ เพื่อทำแทนได้ ในเมื่อท่าน
มอมหมายให้ทำสิ่งใดที่ท่านสร้างไว้ยังไม่เสร็จและท่านแก่เฒ่าไม่สามารถ
จะทำต่อได้ บุตรทำต่อให้สำเร็จ เพื่อยังเกิดผลเป็นความสุขความเจริญ
แก่ครอบครัว กิจการใดเป็นกุศลสาธารณประโยชน์ เช่นท่านสร้าง
โรงพยาบาล สถานศึกษาหรือเสนาสนะสถานไว้ในวัดวาอาราม ที่เป็น
ข้อเกิดแห่งบุญกุศล เมื่อสิ่งเหล่านั้นชำรุดหรือทรุดโทรมบุตรก็ช่วยบูรณะ
ให้คืนดีใช้การได้ สิ่งใดท่านสร้างค้างอยู่ไม่สามารถจะสร้างต่อไปได้บุตรก็
ทำต่อจนสำเร็จ เพื่อให้ท่านได้ความปลื้มใจ สิ่งใดที่ท่านสร้างทำไว้แล้ว
ยังเกิดประโยชน์มากมีความเจริญก้าวหน้า แต่สิ่งนั้นค้ำเคยมิเหมาะแก่
การงานก็จัดการขายให้กว้างใหญ่เพื่อที่จะรับสนองงานนั้นๆ ได้ เมื่อบุตร
ปฏิบัติอย่างนี้ ก็ชื่อว่าทำกิจของท่านแทนท่าน ทำให้บิดามารดาได้ความ
ปลื้มใจ

๓. วงศ์ตระกูลเป็นสิ่งสำคัญ เป็นที่รักเคารพนับถือของชนทั้งหลาย เพราะวงศ์ตระกูลปฏิบัติคุณธรรมใด บุตรศึกษาคุณธรรมนั้น และปฏิบัติให้บริบูรณ์ตามวงศ์ตระกูลไม่ทอดธุระเลย ก็ย่อมจะรักษาความเคารพนับถือความยกย่องสรรเสริญไว้ได้ ถ้าละเลยคุณธรรมอันเป็นเหตุแห่งความเจริญเสียแล้วก็ย่อมเสื่อม เพราะฉะนั้น ความดำรงวงศ์ตระกูลจึงขึ้นอยู่กับความประพฤติธรรมของตระกูลตามปิตามารดา เช่น มารดาบิดาเป็นสัปปุริส บุตรก็ย่อมต้องเจริญรอยตามท่าน ไม่ประพฤติ
นอกรทางไป

๔. บุตรที่ดีย่อมประพฤตินั้น สมควรเป็นผู้รับทรัพย์มรดกของมารดาบิดา มารดาบิดาแสวงหาทรัพย์สมบัติมาเลี้ยง ครอบครอง และประหยัคส่วนที่เหลือบริโลกใช้สอยสะสมไว้เป็นก้อนใหญ่ ก็เพื่อเป็นมรดกตกทอดถึงบุตรในเมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว นี่แสดงให้เห็นความรักอันลึกซึ้งของมารดาบิดา ว่ารักบุตรไม่ใช่เพียงให้เกิดและเลี้ยงดูอุปการะในชั่วขณะเท่านั้น ยังสร้างหลักฐานเพื่ออนาคตแห่งความเจริญของบุตรไว้ให้ด้วย แม้จะเงินปัญญาไม่สามารถจะสะสมทรัพย์สมบัติไว้ให้ แต่ก็ได้ให้การศึกษาล้ำเรียนจนบุตรสามารถตั้งตัวได้ ก็ยังนำเคารพนับถือพอแล้ว แต่ที่ท่านยังได้สะสมทรัพย์สมบัติไว้ให้เมื่อท่านแตกทำลายคหวัชระแล้ว ทรัพย์สมบัตินั้นก็ตกเป็นมรดกให้แก่บุตร มารดาบิดาย่อมพึงเล็งบุตรว่าผู้ใดจะสามารถเป็นทายาทของวงศ์ตระกูล เพราะบุตรย่อมเป็นต่าง ๆ กัน บางคนรู้ค่าของทรัพย์ บางคนไม่รู้ค่าของทรัพย์ คือประพฤตินั้นเป็นคนใช้สุรุ่ยสุร่ายจ่ายเปลืองไม่รู้จักประมาณ เพราะฉะนั้น บุตรจึงต้องทำตัวให้มารดา

บิคาเชื่อถ้อยไว้วางใจ ว่าจะสามารถปกครองรักษาทรัพย์ไว้ได้ ไม่ทำให้
 เสื่อม และสามารถทำให้เจริญ บุตรจะเป็นที่เชื่อถ้อยดังนั้นก็ต้องประกอบ
 ด้วยคุณธรรม คือ เป็นผู้หมั่นขยันในกิจการอันเป็นหน้าที่ รู้จักรักษาการ
 งานไม่ให้เสื่อม รู้จักรักษาผลประโยชน์ที่เกิดจากการงานนั้น เช่นทรัพย์
 ไม่ยอมเสียในทางที่ไม่ควรเสีย รู้จักทำทรัพย์มรดกให้เพิ่มพูนขึ้น
 รู้จักเลือกคบคนก็เป็นมิตรเป็นสหายเพื่อเป็นกำลังช่วยตนในอันสร้าง ความ
 เจริญให้แก่ตน และรู้จักบริโภคใช้สอยพอสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่มี
 หรือทำได้ ให้มีรายได้ท่วมรายจ่าย เพื่อเพิ่มพูนโภคทรัพย์ให้สมบูรณ์
 ยิ่งขึ้น และประการที่สำคัญที่สุดก็คือ บุตรต้องรักกันฉันพี่น้อง แสดง
 ความโอ้อวมอารีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่ละทิ้งกันในยามวิบัติหรือในยาม
 ทุกข์ยาก และรู้จักรักษาสัมพันธไมตรีในบรรดาวงศ์ญาติ คือทำตัวให้พี่น้อง
 วงศ์ญาติรักกันยิ่ง เพราะคนเรามีอนิจจังประจำตัวอยู่ คนมั่งมีกลายเป็นคน
 จนก็ได้ คนจนกลับมั่งมีก็ได้ เมื่อมั่งมีแล้วไปดูถูกคนจน ถึงคราวจนตน
 ตกยากลง ก็จะไม่มีความเห็นอกเห็นใจช่วยเหลืออุปถัมภ์ค้ำชู เพราะ
 ฉะนั้น จึงต้องรู้จักสงเคราะห์ยกเห็นย่น้ำใจพี่น้องวงศ์ญาติให้รักให้สนิท
 ไว้ เพื่อช่วยป้องกันภัยอันตรายให้ด้วย เพื่อป้องกันความเสื่อมให้ด้วย
 และเพื่อเป็นกำลังช่วยตนในยามทุกข์ให้พ้นทุกข์ และช่วยกิจการอันเป็น
 ทางเจริญให้เจริญก้าวหน้า ผู้ที่เป็นที่รักของพี่น้องวงศ์ญาติมากก็ย่อมมี
 ความอ่อนหนาผาสุก ในยามสุขก็มีผู้แสดงความยินดีชื่นชม ในยามทุกข์
 ก็มีผู้พลอยสลดใจและเข้าช่วยเหลืออุปถัมภ์ค้ำชู แม้จะยากจนหรือเจ็บป่วย
 ก็ยังจะได้ความปลื้มใจหรืออ่อนหนาผาสุก เพราะมีคนรักคนสนิทมาก

ความรักความนับถือกันเป็นสิ่งสำคัญที่สุดยิ่งกว่าทรัพย์สิน เพราะฉะนั้น ผู้ที่เป็น
พี่น้องกันจึงไม่ควรตีราคาทรัพย์สินสูงกว่าพี่น้อง เพราะทรัพย์สินนั้นหมดแล้ว
หาได้ ส่วนพี่น้องคลานตามกันออกมานั้น ถ้ามารดาบิดาตายไปหมดแล้ว
ไม่มีทางจะหาได้อีก เพราะฉะนั้น ผู้ที่ฉลาดจึงโอบอ้อมอารีแก่พี่น้อง
วงศ์ญาติ เมื่อบุตรปฏิบัติหน้าที่ทั้ง ๔ ประการนี้บริบูรณ์แล้ว ก็ย่อมเป็น
บุตรคือลูกแก้วลูกขวัญของมารดาบิดา ทำความปลื้มใจให้ เมื่อบุตรใดทำ
ความปลื้มใจให้แก่มารดาบิดา บุตรนั้นก็ย่อมได้รับพรจากท่านทุกเช้าค่ำ
และท่านก็ย่อมหวังว่าเมื่อท่านแตกดับไปแล้วบุตรก็จะทำบุญทำกุศลให้
เพราะฉะนั้น พระบรมศาสดาจึงทรงแสดงหน้าที่ข้อสุดท้ายสำหรับบุตร คือ

๕. เมื่อบิดามารดาล่วงลับไปแล้ว บุตรที่ดีย่อมบำเพ็ญบุญกุศล
ให้ตามประเพณีนิยมเนื่องด้วยชาติ และพระศาสนา

เมื่อทั้งมารดาบิดาทั้งบุตรได้ปฏิบัติหน้าที่เหล่านี้ต่อกันบริบูรณ์แล้ว
ก็ย่อมมีความสุขความเจริญด้วยกัน บุตรเห็นคุณบิดามารดาว่ามีอุปการะ
แก่ตนล้นเหลือ ยากที่จะพรรณนาให้ครบถ้วน มารดาบิดานั้นท่านว่าเป็น
พระอรหันต์ของบุตร เพราะบริบูรณ์ด้วยคุณธรรม มีความรักอันบริสุทธิ์
ยากที่จะหาผู้เสมอเหมือนได้ บุตรใดเคารพนับถือไหว้กราบมารดาบิดา
ของตน ปฏิบัติตามโอวาทของท่านก็ย่อมเป็นสวัสดิมงคลแก่ตน และเมื่อ
บุตรได้ปฏิบัติหน้าที่ของตนบริบูรณ์แล้วก็ย่อมสบายใจ ยัฉนิตทั้งหลาย
ก็ย่อมสรรเสริญยกย่องให้เป็นเยี่ยงอย่างที่ดีของบุตรที่ดีในโลก

ต่อไปนี้ก็คือหน้าที่ของสามีกับภรรยา สามีกับภรรยานั้นเป็นบุคคล
สำคัญที่สุดในครอบครัว สามีก็เป็นบิดา ภรรยาก็เป็นมารดาของบุตร

และทั้งสองที่อยู่ร่วมกัน ก็เพื่อเป็นกำลังช่วยกันบำเพ็ญทุกขุพอกพูนสุขให้กัน
และกัน มีหน้าที่ที่จะต้องร่วมสุขร่วมทุกข์กันไม่ใช่ร่วมแต่สุขทุกข์ไม่ร่วม
เพราะฉะนั้น พระบรมศาสดาจึงทรงแสดงหน้าที่ของสามีภรรยาไว้ฝ่ายละ
๕ สถาน คือ

๑. สามีมีหน้าที่ยกย่องภรรยาของตน คือแต่งงานกันโดย
เบ็ดเสร็จด้วยการสู่ขอกัน มีผู้หลักผู้ใหญ่รับรองเพื่อเป็นเกียรติแก่ตนและ
แก่ภรรยา เป็นภรรยาที่ยกย่องเชิดชูออกแขกบ้านแขกเมืองได้ ไม่ใช่
ภรรยาเก็บซุกซ่อนไม่ให้ใครรู้ เมื่อมีบุตรเกิดขึ้นก็ยอมไ้รับเกียรติเป็นที่
นับถือด้วย

๒. ไม่ดูหมิ่น คือไม่กล่าวคำหยาบถ่วงเกินภรรยาของตน
ทั้งต่อหน้าคนและลับหลังคน เพราะคำหยาบถ่วงเกินนั้นทำให้เกิดความ
ขุ่นหมองและชอกช้ำใจ ต้องนึกตรึงกันข้ามว่าถ้าเขาถูกเหยียดหยาม
หยายคายแก่เราบ้าง เราจะรู้สึกอย่างไร เพราะฉะนั้น ความยกย่องก็คือ
พูดกันด้วยถ้อยคำอันไพเราะนุ่มนวลอ่อนโยน ย่อมช่วยให้เกิดกำลังใจ
แก่ภรรยาที่จะปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยดี

๓. ไม่ประพฤติด่วงใจ คือไม่ยักในสตรีอื่น แม้ภรรยาใจ
มีความรู้สึกในภรรยาของตนว่าเป็นดังเทพธิดาในครอบครัวย่อมเมื่อสามี
มีความรู้สึกอย่างนั้นแล้ว ก็จะไม่เอาใจใส่ในภรรยาของตน ไม่ทำให้ขุ่น
หมองใจหรือไม่ทำให้ภรรยากระแวงสงสัยว่าจะไปยักในสตรีอื่น หรือจะ
ลอบเอารายไ้ที่หามาสู่กันยวิ โลกไปบำเรอสตรีอื่น เมื่อไม่มีความ
กินแหนงแคลงใจแล้ว ความสงบในครอบครัวย่อมมี

๔. มอบความเป็นใหญ่ในบ้านเรือน คือมอบอำนาจหน้าที่ในการบ้านการเรือนให้แก่ภรรยาทั้งหมด จนบริวารที่อยู่ในบ้านเรือนนั้นมอบให้เป็นหน้าที่ของภรรยาเป็นผู้ปกครองว่ากล่าวดูแลสั่งสอน และปกครองรักษาทรัพย์สมบัติมิให้เสียหาย เพราะสามีมีหน้าที่ออกไปประกอบกิจการงานนอกบ้านไม่มีโอกาสจะควบคุมดูแล จึงต้องมอบให้เป็นอำนาจหน้าที่ของภรรยาเป็นผู้รับผิดชอบ ถ้าสามีว่ากล่าวคนของภรรยาไม่ได้ หรือภรรยาว่ากล่าวคนของสามีไม่ได้ ความเลื่อมเลี้ยย่อมเกิดขึ้น หากความสงบสุขมิได้ เพราะฉะนั้นจึงต้องแบ่งอำนาจหน้าที่กันเสีย

๕. ให้เครื่องแต่งตัว ขรรษชาติของสตรีนั้นย่อมรักสวยรักงาม และย่อมรู้จักเอาตัวไปเปรียบกับคนอื่นผู้มีฐานะเท่าเทียมกัน มักรู้สึกน้อยหน้าเขาเพราะไม่มีเครื่องแต่งตัวที่เทียบทันเขา ก็จะไม่สามารถเข้าสมาคมกับเขาได้เพราะอายใจ เมื่อสามีเข้าใจเหตุผลนี้ แล้วให้เครื่องแต่งตัวแก่ภรรยา คือเสื้อผ้าและอาภรณ์อื่นๆ ให้เหมาะสมให้เทียบหน้าเทียบตาเขาและไม่ให้เกินฐานะของตัว ก็ย่อมทำให้ภรรยาเห็นใจและตั้งใจปฏิบัติ ปฏิบัติชอบในหน้าที่ของตน

เมื่อสามีปฏิบัติหน้าที่ ๕ ประการนี้บริบูรณ์แล้ว ก็ย่อมเป็นที่รักของภรรยาทุกเทพบุตร ส่วนหน้าที่ของภรณานั้น พระบรมศาสดาก็ได้ทรงแสดงไว้ ๕ สถานเหมือนกัน คือ

๑. เป็นแม่เรือนที่ดี คือทำหน้าที่ในบ้านเรือนเกี่ยวกับบุตรและคนใช้หมดทุกอย่างบริบูรณ์ไม่บกพร่อง

๒. สงเคราะห์คนข้างเคียงของสามี คือญาติมิตรของสามีที่ไม่ใช่เชื้อเพื่อแต่ญาติมิตรของตน ส่วนของสามีไม่ใช่ธุระ เพราะถ้าทำอย่างนั้นแล้ว ญาติพี่น้องของสามีก็จะงเกลียดชัง ถ้ามีเรื่องยากหมางกันขึ้นแล้ว พวกญาติพี่น้องของสามีนั้นก็พากันซ้ำเติม ไม่ช่วยเหลือ เพราะเขาเกลียดชัง ถ้าทำตนให้เขารักเขานับถือ ด้วยแสดงอัธยาศัยโอบอ้อมอารีแล้ว หากสามีของตนจะประพฤตินอกลุ่มนอกทางเช่นข่มเหงเอา เขาก็จะพากันสงสาร และช่วยแก้ไขไม่ให้ตนต้องเดือดร้อนหมองหมางใจ เพราะฉะนั้น ภรรยาที่ดีจึงฉลาดรักษาน้ำใจมารดาบิดาและญาติพี่น้องข้างสามีให้รักให้นับถือตน เมื่อภรรยาปฏิบัติดังนี้ ก็ชื่อว่าทำให้สามีเชื่อถือไว้วางใจ ว่าภรรยาของตนเป็นคนยุติธรรม ไม่มั่วโกลนระหว่างพี่น้องวงศ์ญาติของตนและของภรรยา เมื่อมีความไว้วางใจในกันและกันแล้วก็จะยอมสบายใจด้วยกันทั้งสองฝ่าย

๓. ภรรยาที่ดีย่อมมีน้ำใจซื่อตรง จงรักปักดิ่งในสามีของตน ไม่เอาใจออกห่างไปฝากใจในบุรุษอื่น แม้ด้วยน้ำใจ ไม่ต้องถึงประพฤตินอกใจ นี่เป็นข้อสำคัญที่สุด ที่เป็นเหตุให้อยู่ด้วยกันด้วยความสงบสุข

๔. ภรรยาที่ดีย่อมถนอมรักษาทรรพย์ของสามีที่นำมามอบให้ไว้ไม่ให้ตกเรี่ยเสียดหาย รู้จักประมาณในการใช้จ่าย รู้จักประหยัด สิ่งใดที่ไม่ควรเสียไม่ยอมให้เสีย รู้จักทำทรรพย์ให้เพิ่มพูนขึ้นเพื่อมีฐานะอันมั่นคงสมบูรณ์ขึ้น เมื่อสามีเห็นภรรยาเป็นผู้มีอัธยาศัยและความประพฤติเช่นนั้น ก็จะยินดีมอบทรรพย์ที่หามาได้ให้ทั้งหมด จะไม่ต้องเจ็บปวดไปแอบไปซ่อนไว้เพราะกลัวจะยากจนในภายหลัง

๕. ภรรยาที่ดื้อยอมนเป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้านในการทำงาน
ทั้งปวงอันเป็นหน้าที่ของแม่เรือน คือยอมปฏิบัติหน้าที่ของตนทุก
ประการให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ในพระบาลีแสดงสตรีเกียจคร้านว่า
ไปคุษยานันแล้วไปคุษยานโน้น ๓ บ้านคำ กิจการบ้านเรือนไม่ทำ ยางที่
เมื่อสามีออกจากบ้านไปแล้ว ก็ไปเชิญแขกมาคุยกันแล้วก็เล่นการพนันกัน
กิจการบ้านเรือนไม่เอาธุระ อาหารไม่เตรียมไว้ให้สามี เมื่อเป็นเช่นนั้น
สามีกลับมาบ้านมองดูทุกสิ่งทุกอย่างอาภูลไปทั้งนั้น ก็ไม่สบายใจ อาหาร
ก็ไม่มีจะรับประทาน ก็ต้องออกไปรับประทานข้างนอก รับประทานอาหารข้างนอก
คนเคี้ยวไม่อร่อย ต้องมีเพื่อนช่วยถึงจะอร่อย นอกจากอาหารแล้วก็ต้อง
ดื่มเหล้าไปช่วย เมื่อดื่มเหล้าเสร็จแล้วก็ล้มตัวเลยไม่กลับบ้านกลับเอาคอน
ที่หนึ่งคสอง ข้างภรรยาก็ต้องเกิดร้อนนอนระทม เพราะฉะนั้น หน้าที่
ทุกประการในเรื่องอาหารการกินอยู่หลับนอนนี้ ถ้าภรรยาปฏิบัติดีบริบูรณ์
ฝ่ายสามีรู้สึกว่าการกลับบ้านเหมือนมาสู่วิมานสวรรค์ ภรรยาก็สะอาด
เรียบร้อย ลูกเต้าก็สะอาดเรียบร้อย บ้านเรือนก็สะอาดเรียบร้อย อาหาร
การบริโภคมี่พร้อม มาถึงอาสน์แล้วรับประทานอาหารพร้อมกันทั้งสามีภรรยา
และบุตร ก็ย่อมมีความอ่อนหนาผ่องใสในครอบครัว

หน้าที่ทั้ง ๒ ฝ่ายนี้ ถ้าทั้งสามีทั้งภรรยาปฏิบัติดีบริบูรณ์ด้วยกันแล้ว
ก็ย่อมมีความสุขในครอบครัว และลูกเต้าก็จะสบายใจที่เห็นมารดา
บิดาของตนสนิทสนมกลมเกลียวกัน บุตรนั้นเมื่อมีความรักพร้อมเพรียง
สนิทสนมกันก็ย่อมมีความเบิกบานรื่นเริงใจ และบุตรนั้นก็จะได้แบบอย่าง
ที่ดีไปประพฤติด้วย เพราะถือว่าแบบอย่างของมารดาบิดานั้นดี บุตรนั้น
สำคัญที่สุดที่จะต้องให้ตัวอย่างที่ดี

ทุกคนที่เกิดมาเป็นคนไม่ว่าชายหรือหญิงจะต้องศึกษาศิลปวิทยา
จึงมีหน้าที่อกคู่หนึ่งคือครูอาจารย์กับศิษย์ ครูก็คือผู้ที่ควรเคารพยกย่อง
ศิษย์ก็คือผู้ฟังคำสั่งสอนคำสั่งของครูอาจารย์ ครูอาจารย์มีหน้าที่ที่จะต้อง
ปฏิบัติต่อศิษย์ ๕ สถาน คือ

๑. แนะนำด้วยดี คือแนะนำให้รู้จักทางเจริญและทางเสื่อม
และอธิบายที่จะดำเนินการเพื่อพ้นเสื่อม บรรลุความเจริญด้วย ลาภ ยศ
สรรเสริญ สุข ในทางที่ชอบ

๒. ให้เรียนดี คือเปิดโอกาสให้ศิษย์ได้เรียนเต็มที่ ไม่เอาแต่
ใช้งาน มุ่งให้ศิษย์เรียนรู้ทั่วถึงและก้าวหน้าในวิชาการ

๓. บอกศิลปวิทยาให้สิ้นเชิงไม่ปิดบังอำพราง คือไม่หวงวิชา
และไม่กลัวศิษย์จะดีกว่า

๔. ยกย่องให้ปรากฏในเพื่อนฝูง คือศิษย์ใดเรียนดี มีความ
ขยันหมั่นเพียรหรือเป็นคนฉลาดเฉลียวแหลมว่องไว ทรงจำไว้มาก ก็
ประกาศยกย่องในที่สมาคมเพื่อนฝูง เพื่อให้เป็นกำลังใจและเป็นเยี่ยงอย่าง
ที่ดีแก่เพื่อนฝูงทั้งหลาย

๕. ทำความป้องกันในทิศทั้งหลาย คือจะไปทางทิศไหน ก็
ช่วยให้ได้รับความสะดวกด้วยการแนะนำฝากฝังแก่ผู้ที่เคารพนับถือท่านให้
ช่วยอุดหนุนให้ความสะดวก

เมื่อครูอาจารย์ทำหน้าที่เหล่านี้บริบูรณ์พร้อมเป็นที่เคารพนับถือ
ของศิษย์ แม้ออกจากโรงเรียนไปแล้วมีความเจริญในโลก ก็ย่อมนึกถึง

คุณครูบาอาจารย์ว่า เราฉลาดรอบรู้ศิลปวิทยาสามารถสร้างความสำเร็จ
แก่ตนได้ ก็เพราะครูอาจารย์เป็นผู้ประสิทธิ์ประสาทให้ เมื่อศิษย์
รู้คุณครูอาจารย์อย่างนั้นแล้วก็ย่อมสนองคุณ ครู อาจารย์ ด้วยความกตัญญู
กตเวทีโดยสถาน ๕ คือ

๑. ด้วยแสดงความเคารพ เช่นลุกขึ้นยืนรับให้ที่นั่งที่เหมาะสม
แก่ท่านเป็นต้น

๒. เข้าไปคอยรับใช้ด้วยความเอื้อเฟื้อ ในเมื่อท่านมีกิจการ
ที่จะต้องทำต้องช่วย

๓. เชื่อฟังคำสั่งและคำสอน งดเว้นสิ่งที่ท่านห้าม ทำสิ่ง
ที่ท่านอนุญาต

๔. บำรุงท่านด้วยปัจจัยแห่งความสุข ตามกำลังและความ
สามารถ

๕. ตั้งใจศึกษาศิลปวิทยาโดยเคารพ เพื่อให้ท่านเบาใจ ไม่
หนักใจและไม่เหนื่อยใจ

เมื่อศิษย์ปฏิบัติหน้าที่เหล่านี้บริบูรณ์ ย่อมเป็นที่รักของครูอาจารย์
เป็นเหตุให้ครูบาอาจารย์ตั้งใจอุปการะให้เจริญก้าวหน้าด้วยวิชาความรู้
ไม่เบื่อหน่ายในการที่จะแนะนำพร่ำสอน ครูอาจารย์กับศิษย์ปฏิบัติต่อกัน
อย่างนี้ ก็เป็นเหตุให้เจริญในการศึกษา ครูอาจารย์ก็สบายใจ ศิษย์
ก็เจริญด้วยความรู้ความสามารถเป็นพลเมืองดีของชาติ

บุคคลคู่ที่ ๔ คือนายจ้างกับลูกจ้าง นายจ้างนั้นมีทรัพย์ มีวิชา
ความรู้ มีฐานะสูง แต่ว่าถ้าจะใช้แรงของตัวเองทำทุกสิ่งทุกอย่างแล้ว

ความมีทรัพย์สินหรือมีความร่ำรวยก็ไม่มีประโยชน์ คนในโลกไม่เสมอกัน ที่โง่ก็มี ฉลาดก็มี ยากจนก็มี มั่งมีก็มี คนฉลาดมีเมตตาอารีต่อคนโง่ คนโง่ล้าช้าก็อยากเป็นคนฉลาดก็ต้องคบกับคนฉลาด เข้าไปรับใช้ในการงานเป็นลูกจ้าง คนจนไม่มีทรัพย์สินของตัวเองก็ต้องใช้แรงทำงาน เพื่อหารายได้เลี้ยงตัว เลี้ยงครอบครัว นี่แสดงให้เห็นว่าคนโง่กับคนฉลาด คนมีกับคนจนนั้น จะต้องพึ่งพาอาศัยกัน คนโง่อาศัยปัญญาคนฉลาด คนจนอาศัยทรัพย์สินของคนมั่งมี และเมื่อทั้งสองนี้อาศัยกันอยู่ได้ ก็ย่อมมีสุขด้วยกัน เพราะฉะนั้น จึงมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติต่อกันเพื่อให้ได้ประโยชน์ด้วยกันฝ่ายละ ๕ สถาน คือนายจ้างมีหน้าที่ดังนี้

๑. จัดหางานให้ทำพอสมควรแก่กำลังที่ลูกจ้างจะทำได้
๒. ให้ค่าแรงงานแก่ลูกจ้างให้สมควร หากลูกจ้างตั้งใจทำงานเพิ่มขึ้น หรือทำความเจริญให้โรงงาน ก็ให้รางวัลหรือเพิ่มค่าจ้างหรือเงินเดือนให้ตามควร ซึ่งแสดงว่าเห็นความดีของลูกจ้าง
๓. ให้การรักษาพยาบาลในเวลาเจ็บไข้ด้วยเมตตากรุณา
๔. แจกของมีรสแปลกประหลาดให้บริโภคน
๕. ให้หยุดงานตามเวลาที่กำหนด และให้หยุดในวันนักขัตฤกษ์ของชาติบ้านเมือง

เมื่อนายจ้างปฏิบัติอย่างนี้ก็ย่อมมีกเห็นยวน้ำใจลูกจ้างให้เกิดเคารพนับถือยำเกรงและปฏิบัติหน้าที่โดยเคารพเอาเฟือ เมื่อลูกจ้างได้รับอุปการะหรืออนุเคราะห์อย่างนี้ ควรจะสนองคุณนายจ้างโดยสถาน ๕ คือ

๑. ทำงานตรงตามเวลาในหน้าที่ไม่ให้บกพร่อง ไม่โกงเวลา

๒. เลิกงานที่หลังนายจ้าง

๓. ถือเอาแต่ของที่นายจ้างให้ คือมีความซื่อตรงสุจริต ไม่
ยกยอกเอาทรัพย์สินของนายจ้าง ทำตัวให้นายจ้างเชื่อถือไว้วางใจ

๔. ทำการงานให้ดีขึ้น ด้วยความตั้งใจให้งานของนายจ้างเจริญ
ก้าวหน้า

๕. นำคุณของนายจ้างไปสรรเสริญในที่นั้น ๆ

เมื่อลูกจ้างปฏิบัติหน้าที่เหล่านี้บริบูรณ์ ย่อมเป็นลูกจ้างที่ดี เป็นที่
รักและเป็นที่ไว้วางใจของนายจ้าง ย่อมมีความเจริญก้าวหน้า ได้เลื่อน
ตำแหน่ง เพิ่มค่าจ้างรางวัล หรือเพิ่มเงินเดือนมากขึ้น เหมาะสมแก่
ความดีและตำแหน่งหน้าที่ ทั้งนายจ้างและลูกจ้าง เมื่อปฏิบัติหน้าที่ของตน
บริบูรณ์แล้ว ย่อมมีความเจริญร่วมกัน และเห็นความดีของกันและกัน
เป็นเหตุให้มีความสนิทสนมกลมเกลียวกัน เป็นกำลังช่วยกันเพิ่มพูน
เศรษฐกิจของชาติให้เฟื่องฟู

บุคคลคู่ที่ ๕ คือข้าราชการกับประชาชน ย่อมมีหน้าที่ที่จะต้อง
ปฏิบัติต่อกัน เพื่อความเจริญของชาติบ้านเมือง คือ

๑. ข้าราชการต้องเป็นผู้หมั่นขยันในกิจการอันเป็นหน้าที่
ซึ่งจะต้องปฏิบัติแก่ประชาชน ไม่เฉื่อยชา เคารพต่อประโยชน์สุขของ
ประชาชนยิ่งกว่าประโยชน์สุขของตนเอง เพราะประโยชน์ที่ตนได้รับย่อม
เป็นผลที่ตนได้ส่วนแบ่งมาจากน้ำพักน้ำแรงของประชาชน

๒. ต้องเป็นผู้มีความรอบคอบ ไม่ประมาทเลินเล่อ ระวังป้องกันความเสื่อมเสียมิให้เกิดขึ้นแก่ประชาชน และส่งเสริมความเจริญแก่ประชาชน

๓. ต้องเป็นผู้มีปัญญาเฉียบแหลม คือทำงานด้วยใช้ปัญญา ค้นคว้าหาเหตุผล ไม่ทำงานโดยเคาสุ่ม เมื่อไม่มีความรู้ในเรื่องใด ต้องศึกษาหาความรู้ในเรื่องนั้น เพื่อป้องกันความผิดพลาดอันเป็นทางเสื่อมมิให้เกิดขึ้น

๔. จัดการงานในหน้าที่ให้เป็นระเบียบเรียบร้อยดี เพื่อให้การงานดำเนินไปโดยสะดวกและรวดเร็วทันกาลเวลาและความประสงค์ของทางราชการ

๕. ต้องตั้งอยู่ในยุติธรรม มีความเที่ยงตรงต่อหน้าที่และเกื้อกูล ให้ความคุ้มครองแก่ผู้สุจริตให้ได้ประกอบอาชีพที่ชอบโดยสวัสดิ์ ข้าราชการผู้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความหมั่นขยัน รอบคอบ และด้วยปัญญาเฉียบแหลม รู้จักวางระเบียบการงานดี ย่อมเป็นกำลังของประเทศชาติในอันที่จะสร้างความเจริญให้เกิดขึ้น เป็นที่เชื่อและนับถือของประชาชน

ส่วนประชาชนที่จะทำตนให้เป็นกำลังของชาติบ้านเมือง ต้องทำหน้าที่ของพลเมืองที่ ๕ ประการ คือ

๑. ประกอบอาชีพที่ชอบเป็นหลักฐาน มีรายได้สำหรับเลี้ยงตัวและครอบครัว

๒. ต้องเคารพกฎหมายบ้านเมือง ไม่ล่วงละเมิด เพราะ
กฎหมายเป็นหลักประกันสันติสุขของพลเมืองทั้งปวงผู้ร่วมชาติ

๓. ต้องยอมสละรายได้ของตนเสียภาษีอากร เพื่อบำรุงชาติ
บ้านเมืองให้เจริญก้าวหน้าเทียบทันอารยประเทศอื่น ๆ

๔. ต้องรักษาศีลธรรมและวัฒนธรรมของชาติมิให้บกพร่อง

๕. ต้องยอมสละแรงทรัพย์และชีวิตของตน เพื่อบูชกษัตริย์
และพระศาสนาให้ถูกทำลาย

ประชาชนผู้ปฏิบัติหน้าที่เหล่านี้บริบูรณ์ ย่อมเป็นกำลังช่วยชาติ
ให้เจริญก้าวหน้า และบูชกษัตริย์และพระศาสนาให้เสื่อมทรามล่มจม

ประชาชนผู้รักชาติ ต้องปฏิบัติกันตามหัวข้อนี้ต่อไปนี้

๑. ไม่ทำตนให้เป็นที่ดูถูกดูหมิ่นของชนต่างชาติ เช่นเป็น
คนเกียจคร้าน ไม่ประกอบอาชีพที่ชอบ

๒. ไม่ประพฤติตนเป็นคนอันธพาล เกะกะระรานข่มเหงรังแก
เพื่อนร่วมชาติของตนหรือชนต่างชาติ

๓. ไม่ทำลายสิ่งของอันเป็นสมบัติของชาติให้ชำรุดเสียหาย

๔. ไม่ทำลายถาวรวัตถุสมบัติของพระศาสนา อันเป็นที่เคารพ
นับถือของตนเองและเพื่อนร่วมชาติของตน

๕. ไม่แสดงอาการกิริยาจาหยาบคาย ผิดศีลธรรม ผิด
วัฒนธรรมและผิดวิสัยของอารยชนให้ปรากฏแก่ใคร ๆ ทั้งเพื่อนร่วมชาติ

และชนต่างชาติ รู้จักละอายใจของตน เกรงความเสื่อมเกียรติของตน
ของชาติ

ผู้ใดปฏิบัติหน้าที่ของตนให้บริบูรณ์ ไม่บกพร่อง ผู้นั้นเชื่อว่า
ประพฤติกุศลธรรมเป็นสุจริต ไ้ค่านามว่าธรรมจารีบุคคล ธรรมจารีบุคคลนั้น
ย่อมอยู่เป็นสุขทั้งในโลกนี้และโลกอื่น เพราะผู้ทำหน้าที่ของตนบริบูรณ์
ย่อมได้รับสิทธิโดยสมบูรณ์ ไม่เลือกว่าจะอยู่ในโลกไหน หน้าที่กบิลิทธิ
ย่อมมีเป็นคู่กัน ผู้ต้องการสิทธิในความสุข เมื่อประกอบกระทำหน้าที่เพื่อ
ความสุขให้สมบูรณ์แล้ว ก็ย่อมได้รับสิทธิในความสุขนั้นโดยชอบธรรม
ฝ่ายผู้ไม่ทำหน้าที่ แต่ถือเอาสิทธิ หาใช่ธรรมจารีบุคคลไม่ เพราะตนเป็น
ผู้ประพฤติกุศลธรรมเป็นทุจริต เพราะฉะนั้น บุคคลทุกเพศทุกวัย ทุกตำแหน่ง
ผู้ต้องการความสุข จึงต้องศึกษาให้รู้หน้าที่ของตน และปฏิบัติหน้าที่นั้น
ให้เป็นสุจริต เพื่อได้รับสิทธิในความสุข ทั้งในโลกนี้และโลกอื่น ตาม
คำสอนของพระบรมศาสดา ดังแสดงมาด้วยประการฉะนี้ ฯ

ในที่สุดแห่งธรรมกถานี้ ขอตั้งสัตยาธิษฐานอำนวยการแก่ท่านผู้ฟัง
ทั้งหลาย มีสมเด็จพระราชชนนีบพิตรเป็นประธานขอเดชาภาพแห่งกุศลจิต
ที่เคารพธรรมและความเป็นผู้ไกรธรรม เชิดชูธรรม น้อมใจให้มาประชุม
ฟังธรรมในที่นี้ กับทั้งคุณพระศรีรัตนตรัยประกอบกันอภิบาลรักษาทุกท่าน
มีสมเด็จพระราชชนนีบพิตรเป็นประธาน ให้เจริญรุ่งเรืองงอกงามในธรรม
ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ปราศจากโรคาพาธ บำราศกฤษฎ์ทวันตราย
เจริญด้วยขนิมายุ วรรณะ สุขะ พละ ปฏิภาณ ธนสาร โภคสมบัติ ประสพ
ความเกษมศานต์สวัสดิ์ในที่ทุกสถานในกาลทุกเมื่อเทอญ ฯ

หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก

จันทบุรี

